

2017. évi köznevelési
tervezet
100-1000-ig

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

■ **1000000**
JÁRMEZŐTÖRÖKSÉNY
SÁRÓZÁSOK

■ **1000000**
KÖZNEVELÉSI SZAKKÖZSÉG

■ **1000000**
KÖZNEVELÉSI SZAKKÖZSÉG

■ **1000000**
KÖZNEVELÉSI SZAKKÖZSÉG

Tartalom

■ BEVEZETŐ	
▪ Gyórfi Éva: Elhúzódó dackorszak	4
■ FÓKUSZBAN	
▪ Miklósi Balázs–Potoczki László: Pedagógiai módszerek, eszköztárak a Kornis Klára Gyermekotthon és szakiskolában	5
■ MÉRLEG	
▪ Gyórfi Éva: Hiánypótló kutatás a gyerekek (médiá)fogyasztási szokásairól	17
■ NÉZŐPONT	
▪ Radoszán Miklós: Jut eszembe... az iskoláztatásról	19
■ ESETTANULMÁNY	
▪ Markovits Judit: Andi története	21
▪ Pongrácz Judit: Krízisből védelembe, védelemből krízisbe	24
■ BESZÉLGETÉS	
▪ Kánnai Magdolna: Mikrocsip a gőzmozdonyban	25
■ BEMUTATJUK	
▪ Szabó András: Azok vagyunk, akiktől a szüleink óvtak bennünket	29
■ OMBUDSMANI OLDALAK	
▪ Szabó Máté: A gyermeki jogok tudatosítása	34
▪ Gyórfi Éva: Gyerekjogi projekt 2008.	39
■ MHM MELLÉKLET	
▪ Herczog Mária: A helyreállító igazságszolgáltatás esélyei a változások tükrében Magyarországon	45
■ AJÁNLÓ/KÖNYV	
▪ Kőműves Ágnes: Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja	50
▪ Gyórfi Éva: Négypróba	53

Elhúzódozó dackorszak

E két hasábon nem vállalkoznék arra – talán majd egy könyvben egyszer –, hogy megírjam a gyermekjogok történetét Magyarországon. Könnyű lenne pedig, hiszen nagyon fiatal, az „élettrajza” talán nem is lenne több egy oldalasnál. Az erről szóló nemzetközi alapidokumentum – az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye – is épp, hogy nagykorú lett. A gyermeki jogok fejlődése erősen hullámzó, gyakran mutatja a késői vagy elkésett fejlesztés jeleit, elhanyagoláshoz köthető tüneteket, de tapasztalhatóak az általános figyelemhiányból és értetlenségből fakadó eltúlzott magatartásformák, felfokozott hangulatok, harcok indulatok is.

Akik belülről látjuk ezt a világot – szülők, gyerekek, óvónők, pedagógusok, gyermekvédelmi szakemberek, politikai és más döntéshozók, bírák vagy épp jogokért küzdő civil szervezetek és független hivatalok –, és nyomon követjük fejlődését, eredményeit vagy épp kezelni igyekszünk részkepeség zavarait és kudarcaikat, tudjuk pontosan: még nem engedhetjük el a kezét. De hogy a dackorszakon se vagyunk még túl?!

Sokak – főképpen érintett gyerekek és fiatalok – által megerősített tény, hogy a gyerek vagy diákjogokkal kapcsolatba kerülő felnőttek döntő többsége befeszül a jogok pusztá lététől, deklarációjától is, nemhogy segítséget nyújtson ezek érvényesítésében!

De 'elég jó' felnőtt-e az állam, amelynek intézményrendszerén, szabályozókon és szolgáltatásokon keresztül biztosítania kellene nemcsak a jogok megismerhetőségét és a jogismeret-jogtudat formálását, de a jogok kő kemény érvényesíthetőségét is. Azt mondhatjuk, hogy charták és jogszabályok, szándéknyilatkozatok és stratégiák, akciótervek és kerekasztalok, bizottságok szintjén tulajdonképpen jól állunk, mégis, egy-egy konkrét ügy során rendre kiderülnek a visszasságok, hiányok, elégtelenségek. Pedig nagyon sok minden történt 1989 óta, sőt már korábban is. Hogy csak egy szűk összefoglalót adjak:

- megszülettek a deklaratív vagy részletes szándékokat megfogalmazó nemzetközi, európatanácsi és európai uniós tematikus ajánlások, irányelvek, fejlesztési- és akciótervek, valamint magaskonzensusú egyezmények a gyermekmunka tilalmától kezdve a gyermekek méltóságához való jogán át egészen a gyermekkorú bűnelkövetők kezeléséig;
- számos országban, így nálunk is nagyobb részben elfogadták, és ennek megfelelően megalkották vagy módosították a jogi kereteket, számos területen kialakították a szakmai szándékokat;
- számos kampánnyal tematizálták a közbeszédet;
- megszámlálhatatlanul sok szakmai konferenciát szerveztek;
- alapokat, forrásokat tettek pályázhatóvá a legkülönbözőbb tevékenységekre a jogvédelemtől a filmszínházakig;

- helyi, regionális, uniós és nemzetközi együttműködések jöttek létre;
- jogvédelemmel és ismeretterjesztéssel foglalkozó civil szervezeteket hoztak létre;
- dokumentumfilmek, könyvek, internetes oldalak és egyéb kiadványok készültek, képzések, kézikönyvek segítettek a szemléletformálást és tanulást;
- gyermekjogokkal kapcsolatos feladatokat is ellátó állami vagy önkormányzati intézmények, közalapítványok működtetése indult el, úgymint gyermekjóléti szolgáltatás vagy gyermekjogi képviselők...

És persze hosszú lenne az a lista is, hogy mi minden nem történt meg.

Mivel ebben a lapszámunkban indítjuk el az Állampolgári Jogok Országgyűlési Biztosával együttműködésben új állandó rovatunkat, az Ombudsmani Oldalakat, most csak arra térnek ki, ami a gyermekjogi biztosok intézményét érinti. Ennek a kérdésnek ugyanis a hazai politika és szakma már többször nekifutott, ezidáig lényegében csak részeredményekkel. Pedig – mint később olvashatunk róla, a világban különböző modellekben, más-más ügyrend vagy profilszabás szerint ugyan, de szinte mindenhol ismerik és működtetik az önálló gyermekjogi ombudsman intézményét. Nálunk az egyetlen speciálisan gyerekekre – pontosabban oktatásügyekre – szakosodott ombudsman az oktatási jogokkal foglalkozó biztos, aki saját területén meglehetősen aktív, de csak egy szűk szeptével foglalkozhat a gyermeki jogoknak. Emellett, természetesen különböző módon és intenzitással, de az általános jogvédelemmel foglalkozó biztosok mindegyike vizsgált gyermekeket érintő alapjogi természetű jogsérelmeket. Ha áttekintjük ezeket, jól látható, hogy egyéni panaszra indult vizsgálatokról ritkábban van szó, a kezdeményező maga a biztos: az ügyek nagy port felkavaró, sokszor médiát is megjáró botrányok, skandallumok. Feltűnően kevés a gyerekek által kezdeményezett eljárás, noha az Egyezmény szándéka szerint fel akarja erősíteni a gyerekek hangját, és sok törekvés van arra, hogy a gyerekek sokkal aktívabban részt vegyenek saját életük és az őket érintő döntések alakításában, már egészen kicsi koruktól. Önmagában ez is sokat elárul a jogtudat színvonaláról, meg persze az egyes, éppen regnáló biztos attitűdjéről, prioritásairól, felfogásáról. A jelenlegi biztos aktívan és tudatosan foglalkozik a gyerekek ügyeivel, tervezetten tartja napirenden, és szakmai identitása részének tekinti a gyermekjogi szakombudsmani szerepet, abban pedig csak reménykedhetünk, hogy az ígéretes elnevezésű „jövő nemzedékek” országgyűlési biztosa nem csak a természeti környezet, hanem a társadalmi és emberi környezet ügyeit is teljeskörűen fel fogja vállalni, amikor a fenntartható fejlődéssel, az életünk, környezetünk védelmével és értelmes, konstruktív használatával kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik.

Ezzel mindenképpen új korszakot indíthat el.

Gy.É.

Pedagógiai módszerek, eszköztárak a Kornis Klára Gyermekotthon és Szakiskolában¹

A Kornis Klára Gyermekotthon és Szakiskola, amint nevéből is következtethető, kettős funkciót lát el a fővárosban. Egyrészt otthon részében szakellátást nyújt 14-18 éves korú leányoknak, másrészt szakiskolája OKJ szakmákhoz juttatja saját és más gyermekotthonok olyan tanulóit, akik már minden képzési rendszerből kiestek. Ellát ezen kívül preventív céllal olyan fiatalokat is, akiknek ez az egyetlen esélyük arra, hogy a szakellátást elkerüljék.

Gyermekotthonunkban három normál csoporton kívül egy speciális csoport is működik, amely a szenvedélybetegségekkel (alkohollal, drogokkal) küzdő fiatalok segítésére jött létre.

Mindebből látható, ill. következtethető az, hogy intézményünk a legproblémásabb gyermekpopulációval dolgozik, ezért elengedhetetlen követelményként fogalmaztuk meg azt, hogy módszereinket, pedagógiai eszköztárainkat folyamatosan fejleszteniünk kell azért, hogy a kihívásokra adekvát, a szakmaiságnak és a Gyermekvédelmi Törvénynek megfelelő válaszokat legyen képes adni.

Célunk, hogy a ránk bízott fiatalok erőfeszítéseket tegyenek saját kapacitásaira támaszkodva, mert ellenkező esetben csökken a saját magukért vállalt felelősségvállalásuk, nő a dependenciájuk.

Vagyis fejleszteni, ill. képessé kell tenni őket arra, hogy megküzdési, coping stratégiájuk növekedjen.

■ MINDEZÉRT FOLYAMATOSAN FELTÁRJUK AZ ELŐZMÉNYEKET:

- a fiatal által megfogalmazott probléma természetét, jelentőségét
- mi előzte meg, mi váltotta ki a problémát
- milyen erőfeszítéseket tett eddig a megoldásra
- milyen megoldást, vagy eredményt vár el az intézménytől
- milyen jelenlegi segítséget tud adni az intézmény, milyen belső és külső forrásokkal rendelkezik.
- mennyire együttműködő a külső kapcsolati rendszer, milyenek a sérülés mélységei
- a problémák mögött meghúzódó diszfunkcionális feltevések és gondolati sémák azonosítása

Ezek a megállapítások ugyanúgy szólnak az egyén és környezete, mint az intézmény dolgozói erőforrásairól. A változások lényeges tényezője maga a kliens, a kliens önaktivitása. Segítője, facilitálója pedig a szociális szakember, pedagógus.

■ A JELENLEG GONDOZOTT FIATALJAINK ÉLETÚT-KORREKCIÓJÁNAK PEDAGÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSE

A jelenleg hozzánk bekerülő fiatalokon leggyakrabban a következő személyiségfejlődési és viselkedési zavarok figyelhetőek meg:

- életvezetési zavarok, sodorhatóság,
- ebből adódóan a kezdeményezőkézség hiánya,
- érdeklődési irányoknak, tereiknek beszűkülése,
- érzelmi depriváció,
- kitartásuk hiánya, gyenge motivációk,
- fejlődési retardációk,
- a közösségi élet hiánya, nagyfokú egoizmus,
- értékrendek hiánya, bűncselekmények elkövetése
- önértékelési zavarok,
- agresszió.

Az alkalmazott pedagógiai módszereket az határozza meg, hogy ezek a zavarok milyen mélységűek.

Minden közösségnek szüksége van eszközökre, amelyek segítségével a felmerülő problémákat, konfliktusokat eredményesen tudja kezelni. A nevelési munka megvalósításához fontos, hogy a nevelők elmélyített módon ismerjék növendékeiket, a közösségbe való belépéskor elemezzék őket a többi nevelővel, és szakemberekkel véleményt cseréljenek.

■ CÉLKITŰZÉSEINK A FOLYAMATOK TÜKRÉBEN:

- Segíteni a fiatalat abban, hogy szert tegyen önismeretre, megismerje és felismerhesse saját képességeit, értékeit, vagyis mindazt, amiből személyisége összetevődik.
- Megfelelő információt nyújtani a szakmai és elméleti tudásról a sikeres munkatevékenységbe való bekapcsolódáshoz.
- Megnyitni az utat a munka kultúráján keresztül az egyén és társadalom közötti kapcsolatok felé.
- Rávezetni a közösségben működő egyén biztonságának megélésére, felhasználva annak megtartó erejét.
- Ösztönözni a fiatalat a konkrét, személyes tervek kialakítására saját jövőjét illetően az érzelmi kapcsolatokon keresztül a racionális útmutatásig.

¹ Másodközlés. A tanulmány megjelent: Mayer József (szerk.): Frontvonalban, Mérei Ferenc Fővárosi Pedagógiai és Pályaválasztási Tanácsadó Intézet, 2008.

■ CÉLJAINKAT SEGÍTŐ MÓDSZEREK, PEDAGÓGIAI ESZKÖZÖK, INNOVÁCIÓK

A fentiekben leírtak alapján olyan rugalmas, ám egyben egységet is képező rendszerben gondolkodtunk, amely megvalósításában egymással konvertálható, a problémák igen nagy területét lefedi, a rész és az egységek jól nyomon követhetőek, tervezhetőek, értékelhetőek, és nem utolsó sorban nyitott minden hasonló szemléletű módszer befogadására. A rendszer elemei:

Az otthonpótló és szakiskolai szolgáltatásainkat igénybevevő fiatalok bekerülési állapotának rögzítéséhez az **EuroADAD interjút** használjuk. Az interjúk összesített adatai alapján fogalmazzuk meg, a legnagyobb problémát okozó területeken milyen intervenciókat szükséges alkalmazni intézményi-, csoport- és személyes szinteken. Az interjúk összesítése irányt ad az intézményben működtetett programok (**kortárssegítés**, magatartás-módosító rendszerek „**lépcsőrendszer**” és **Pressley Ridge**) számára.

A következőkben a rendszer fenti elemeit mutatjuk be.

■ A KORNIIS KLÁRA GYERMEKOTTHON ÉS SZAKISKOLÁBAN VÉGZETT EUROADAD FELMÉRÉS

Intézményünk a speciális csoport megalakulásával olyan új helyzetbe került, amelyben a pontos, adatszerű felméréseknek lényegi szerepük lehet az esetlegesen szükséges intervenciók meghatározásához. A bekerülési állapot pontos felméréssel kialakítható a személyre szabott, a csoport-, illetve az intézményi szintű probléma-megoldási stratégia. Kerestük a lehetséges megoldásokat, hogy melyik eszköz lehet a legalkalmasabb a hozzánk érkező fiatalok személyiség-területeinek felmérésehez. 2004-ben döntöttünk az EuroADAD interjú alkalmazása mellett. Képzéseken több kollégánk sajátította el az interjú felvételének technikáját, majd a képzettségek megszerzése után kezdtük meg az interjúztatást.

A felmérést 2006. őszén, a Kornis Klára Gyermekotthon és Szakiskola szakmai egységeiben kezdtük, és azóta folyamatosan végezzük. A felmérés célja, hogy az intézményünk szolgáltatásait igénybe vevő fiatalok, bekerülési állapotáról pontos képet alkothassunk a serdülőkori problémák súlyosságának megítélésével.

A felmérés segítséget nyújt annak feltérképezésében, hogy serdülőink milyen jellegű problémákkal küzdenek, mely területek azok, ahol segítséget igényelnek, továbbá speciális szükségleteik feltérképezéséhez és az intervenciók feladatainak definiálásához.

■ A HASZNÁLT MÓDSZERRŐL

Az EuroADAD interjú felvétele kétszemélyes helyzetben történik, ahol a bizalmi légkör kialakítása után a kérdező probléma-területenként kérdezte ki a vizsgált személyt (továbbiakban kliens).

Az interjú területei:

1. Általános információk
2. Egészségi állapot
3. Iskola
4. Társas kapcsolatok
5. Család

6. Pszichológiai állapot

7. Jogi helyzet

8. Alkohol- és drogfogyasztás

Az EuroADAD interjú a probléma-területek feltárásán túl tartalmaz egy súlyossági értékelést is. A kliens minden egyes problématerület után válaszol arra a kérdésre, hogy ő maga mennyire érzi, hogy segítségre lenne szüksége az adott területen. Ezt egy 4 fokú skálán kell megítélnie, ez adja a *kliens önmagát értékelő skáláját*. Az interjú felvétele után a kérdező a kapott válaszok és a kliens önmagát értékelő skáláján adott pontszám alapján minden részterületre megállapít egy *súlyossági értéket*, amit egy 10 fokú skálán ítél meg. Így tehát összegzésképpen területenként két súlyossági pontot is kapunk: a kliens saját magára vonatkozó (a segítség kérésére, igényére vonatkozó) és a kérdező által megállapított súlyossági értéket. A kérdező továbbá egy *globális súlyossági értéket* is megállapít a kliensre vonatkozólag, mely összesíti a részterületek súlyossági mutatóit.

Mindkét szolgáltatási típusnál az interjú területi közül kiemelkedően súlyosnak bizonyult a család és a pszichológiai állapot. A családi helyzet súlyossága nem okozott meglepetést, tekintve az intézmény gyermekvédelmi profilját. A szakiskolai pszichológiai állapot súlyossága azonban nem várt eredménye volt a felmérésnek. A további elemzéskor megállapítottuk, hogy ez a kiemelkedően magas súlyú érték, mint ok, megmagyarázza az intézményben tapasztalható magatartási devianciák mint tünetek gyakori elfordulását.

A célcsoport sajátos problémavilágát a szakiskolai felzárkóztató évfolyam 2006 őszén végzett felvétel alapján, az interjú területei szerint haladva néhány jellemző adattal ismertetem:

■ Általános információk

- 24 fő szerepelt a felmérésben, köztük 16 leány, 8 fiú. A csoport átlagéletkora 16,3 év.
- A szülők 3 esetben (12,5%) élnek együtt, 4 esetben (16,6%) sohasem éltek együtt, 16 esetben (66,6%) nem élnek együtt, elváltak (egy esetben nincs adat).
- A tanulók életük során átlagosan ötször költöztek.

■ Egészségi állapot

- 7 főnek (29,2%) van hosszú ideje fennálló, krónikus problémája, amely folyamatosan kellemetlenséget okoz vagy megnehezíti az életét
- évési problémát 7 fő jelzett (29,2%), nemi úton terjedő betegségről 1, abortusz /vetélésről 5 fő (31,25%) számolt be.

■ Iskola

- Bukás az iskolában 13 (45,8%), rendszeres iskolakerülés 10 (41,7%) tanulónál fordult elő.
- Az utolsó iskolában töltött év untatott 13 főt (54,2%).

■ Társas kapcsolatok

- Az interjúalanyok legjobb 5 barátja közül átlagosan – 11 diák válaszolta, hogy legalább egy barátjának volt problémája a rendőrséggel alkohol- vagy drogfogyasztása miatt (5 diáknak 1 barátjánál, 2 diák 2, 2 diák 3, 1 diák 4, és 1 diák 5 barátja esetében is)

– 9 diák válaszolta, hogy legalább egy barátjának volt problémája a rendőrséggel valamilyen bűntény elkövetése miatt (7 diák esetében 1 barátnál fordult elő ilyen, 1 diák 2 barátjáról, 1 diák 3 barátjáról számolt be)

– 11 diák válaszolta, hogy legalább egy barátját csapták ki az iskolából, vagy tervezték, hogy kicsapják

– 11 diák számolt be arról, hogy legalább egy barátja követett el olyan dolgot az iskolában, ami bajba sodorta

– 17 diáknak van legalább egy olyan barátja, akit ismernek a szülei.

• A válaszadások alapján 5 fő tartozik olyan csoporthoz vagy bandához, amelynek tagjai bűncselekményekbe vagy más, társadalmilag elfogadhatatlan tevékenységekbe keveredtek bele. Közülük 3 válaszolt úgy, hogy az elmúlt hónap során is részt vett társadalmilag elfogadhatatlan tevékenységekben. Ők az utolsó 30 napban 10-15 napon keresztül vettek részt ilyen tevékenységekben.

• Az utolsó 30 napban mások tulajdonának szándékos rongálása 5 személynél fordult elő.

• Mások bántalmazása vagy zaklatása 6 diáknál jelent meg az elmúlt egy hónapban. 3 főnél egyszer, 3 főnél 2-5 alkalommal fordult ez elő.

• Verekedés átlag 11 diáknál fordult elő. Ebből 6-an az elmúlt egy hónapban egyszer, 4-en 2-3 alkalommal és egy személy 10 alkalommal verekedett a megelőző hónapban.

■ Család

Bántalmazások előfordulása a családban:

• Testileg 19 főt (79,2%)

• Szexuálisan 4 főt (16,7%)

• Érzelmileg 17 főt (70,8%) bántalmaztak.

10 főnél (41,78%) nem kapott a család segítséget a problémáira a szociális szolgáltatóktól.

Előfordult:	Az életben	Utolsó harminc napban
Súlyos depresszív állapot	12 fő 50%	6 fő 25%
Súlyos szorongás vagy feszültség	12 fő 50%	7 fő 29,2%
Megértési, koncentrációs vagy emlékezési probléma	7 fő 29,2%	5 fő 20,8%
Erőszakos viselkedés kontrolljának zavara	16 fő 66,7%	7 fő 29,2%
Súlyos öngyilkossági gondolatok	11 fő 45,8%	4 fő 16,7%
Öngyilkossági kísérlet	8 fő 33,3%	2 fő 8,3%
Hallucinációk (látni vagy hallani olyan dolgokat, amelyek nem léteznek)	8 fő 33,3%	3 fő 12,5%
Egy traumatizáló esemény nagyon zaklatott újra átélése (álmok, intenzív visszaemlékezések, emlékképvillanások vagy fizikai reakciók)	13 fő 54,2%	11 fő 45,8%

Előfordult:	Az életben	Utolsó harminc napban
Szándékos önbántalmazás, például vágás, égetés vagy más sérülés	10 fő 41,7%	3 fő 12,5%
Érzelmi problémákra felírt gyógyszerek szedése	5 fő 20,8%	2 fő 8,3%

■ Pszichológiai állapot

Azon, nem drog-/alkoholfogyasztás miatt az életük során előforduló jelentős időszakok, melyek egy hétig vagy tovább tartottak, ill. előfordultak az utolsó 30 napban, a táblázatból elemezhetők:

• Mint az a fenti táblázatból is látszik, öngyilkossági kísérlet az elmúlt 30 napban, két főnél (8,3%) fordult elő egy alkalommal.

■ Jogi helyzet

	Előfordult az életében	Az első előfordulás átlagos kora	Utolsó 3 hónapban átlagosan
Lopás	9 fő 37,5%	14,22 év (szórás=1,98)	1 fő 1-szer
Drogárúsítás, -kereskedelem	8 fő 33,3%	14 év (szórás=1,51)	1 fő 3-szor
Járművezetés intoxikált állapotban	2 fő 8,3%	15 év (szórás=1,41)	1 fő 1-szer
A járművezetés szabályainak nagyfokú, jelentős megsértése	1 fő 4,2%	16 év	1 fő 1-szer
Autólopás	2 fő 8,3%	14 év (szórás=1,41)	1-fő 1-szer
Vandalizmus	10 fő 41,7%	12 év (szórás=3,16)	1,55 alkalom (szórás= 2,29) 3 fő 1-szer 1 fő 5-ször 1 fő 6-szor
Betöréses lopás, törés és behatolás	3 fő 12,5%	13,66 év (szórás=0,57)	0
Lopott holmik begyűjtése/árúsítása	4 fő 16,7%	13,5 év (szórás=2,38)	1 fő 1-szer
Rablás	3 fő 12,5%	13,66 év (szórás=1,53)	1 fő 1-szer

	Előfordult az életében	Az első előfordulás átlagos kora	Utolsó 3 hónapban átlagosan
Bolti lopás	17 fő 70,8%	11,47 év (szórás=2,98)	0,53 alkalom (szórás= 1,12) 1 fő 1-szer 2 fő 2-szer 1 fő 4-szer
Támadás/ tettelesség	7 fő 29,2%	13,71 év (szórás=2,14)	0,57 alkalom (szórás= 0,53) 4 fő 1-szer
Fegyvertartás	2 fő 8,3%	12,5 év (szórás=3,53)	0
Szándékos gyűjtogatás	5 fő 20,8%	11,8 év (szórás=3,27)	0
Emberölés kísérlete	3 fő 12,5%	15,33 év (szórás=0,57)	1 fő 1-szer
Egyéb	3 fő 12,5%	14,33 év (szórás=1,53)	0,66 alkalom (szórás=0,58) 2 fő 1-szer

• A diákok kétharmadával már előfordult, hogy a rendőrség előállította őket.

• A csoport 29,2 %-ának, 7 főnek volt bírósági határozata, felügyelete. Ebből egy fő sértette meg a bírósági határozatot, felügyeletet. Az utolsó 3 hónapban 19 főt (79,2%) nem tartottak őrizetben vagy zárták be, de 1 főt (4,2%) egyszer, továbbá 4 főt (8,3%) 2-szer is őrizetben tartottak.

• Jelenleg 7 fő (29,2%) vár büntetésre, vizsgálatra, ítéletre.

• Az alábbi táblázat foglalja össze azt, hogy hány diák keveredett bele valaha valamilyen bűncselekménybe, valamint, hogy átlagban hány évesek voltak a bűncselekmény elkövetésekor, továbbá, hogy az utolsó 3 hónapban hány nap következett az átlagosan bűncselekményt:

• Az utolsó 30 napban 1 főt egy napig, valamint egy főt 2 napig foglalt le valamilyen bűncselekmény. Az utolsó 30 napban 3 főnek (12,5%) volt problémája 1 napig, és 1 főnek (4,2%) 2 napig bűncselekménnyel kapcsolatos magatartás vagy cselekedet miatt.

■ Alkohol- és drogfogyasztás

• Alkoholt a csoportból 1 fő (4,2%) nem fogyasztott még soha, 2 fő (8,3%) maximum 3-szor.

• Legkorábban 5 évesen fogyasztott a csoport egy tagja alkoholt

• Átlagosan 1,5-ször (szórás=3,35) rúgtak be az elmúlt 30 napban, 13 fő (54,2%) egyszer sem, 9 fő viszont legalább egyszer berúgott (hiányzik 2 adat.). Egy személy, válasza alapján, az elmúlt 30 napban 15 alkalommal rúgott be.

• 15 fő 62,5% nem tapasztalta, hogy mind nagyobb mennyiségre volt szüksége az egyes szerekből a feldobódáshoz, de 2 fő,

8,3% tapasztalta az alkohalnál, 5 fő, 20,8% drogoknál, 1 fő, 4,2% alkohalnál és drogoknál együtt tapasztalta.

• Sikertelen abbahagyási kísérlet 1 főnél (4,2%) fordult elő az alkohollal kapcsolatban, 6 fővel (25%) drogokkal kapcsolatban.

• Marihuánát 6 fő (25%) nem próbálta ki még soha.

• Kokain/Crack fogyasztása 6 főnél (25%) max. 3-szor, 3 főnél (12,5%) több mint háromszor fordult elő.

• Heroin/opiumhasználat 3 főnél (12,5%) max. 3-szor, 3 főnél (12,5%) több mint háromszor fordult elő.

• 7 fő (29,2%) használt valaha életében intravénásan drogot.

Az első fecskendezés idején átlagosan 14,57 évesek voltak (szórás=0,98), a legfiatalabb 13 évesen használt először intravénásan drogot, 2 személy 14 éves, 3 diák 15 éves és egy személy 16 éves volt az első intravénás droghasználatnál. Az utolsó harminc napban a fecskendezéses napok száma egy főnél egy nap és 1 főnél 12 nap volt.

Az EuroADAD interjú a probléma-területek feltárásán túl, mint már említettük, tartalmaz egy súlyossági értékelést is. A skála 10 fokozatú, mely 5 értelmezési mezőre van felosztva. Mindegyik tükrözi a kliens kezelési szükségletét, valamint a kliens kezelési szükségleteinek megfelelő szintet:

- 0-1 Valódi probléma nem áll fenn/nincs szükség segítségre
- 2-3 Kevésbé súlyos probléma/kevésbé van szükség segítségre
- 4-5 Közepes súlyosságú probléma/közepes mértékben van szükség segítségre
- 6-7 Súlyos probléma/szükség van segítségre
- 8-9 Igen súlyos probléma/feltétlenül szükség van segítségre

A fenti tartományokból a kérdező által súlyosnak ítélt problémákat vizsgálva területenként, a következőket állapíthatjuk meg:

Egészségi állapot: Hatos értéknél nincsen magasabb, abból 4 főnél (17,4%)

Iskola: 6-os érték 1, 7-es 2, 8-as 1 főnél.

Összesen 6,< 4 főnél (17,4%)

Társas kapcsolatok: 6-os érték 1, 7-es 1 főnél.

Össz.: 6,< 2 főnél (8,7%)

Család: 6-os 2, 7-es 2, 8-as 4, 9-es 1 főnél.

Össz.: 6,< 9 főnél (41%)

Pszichológiai állapot: 6-os 2, 7-es 3, 8-as 2, 9-es 2 főnél.

Össz.: 6,< 9 főnél (37,5%)

Jogi helyzet: 6-os érték 2, 7-es 1, 8-as 2 főnél.

Össz.: 6,< 5 főnél (21,7%)

Alkohol- és drogfogyasztás:

6-os érték 1, 7-es 1, 8-as 1, 9-es érték 1 főnél.

Össz.: 6,< 5 főnél (21,7%)

Az interjú adatai alapján megfogalmaztuk, hogy a pszichológiai szolgáltatások elérhetősége, a pszichés állapot folyamatos figyelemmel kísérése az intézményben kulcsfontosságú. A psi-

chológus szempontjai lehetőleg minden, a fiatalokat érintő intézményi történelemnél kiemelt jelentőséggel kell, hogy bírjanak.

További megerősítést nyert az a feltételezésünk, hogy az elfogadott magatartási normák felé terelés mint tüneti kezelés (a pszichoterápiák hatását erősítve) visszahathat a személyiség alakulására, és a magatartás ösztönző tevékenységeknek rendszeres keretbe foglalása segítheti a serdülők személyiségfejlődését. Mindkét szakmai egységünkben tettünk lépéseket magatartás-ösztönző tevékenységeink rendszerbe foglalására.

■ DROGPREVENCIÓS KORTÁRSSEGÍTŐ TRÉNING

A Kornis Klára Gyermekotthon és Szakiskola sajátosságai alapján szükségesszerű volt, hogy próbáljunk szakmailag kompetensen foglalkozni a drogp problémával. Drogp prevenációs tevékenységeket rendszerbe foglalva 1998 óta vezetünk intézményünkben.

Fokozatosan haladtunk, lépésről lépésre a szabadidő szervezett, strukturált eltöltésétől mint alternatívától a kollégák képzésén, szakmai működés módjaik megerősítésén keresztül a kortárssegítésig. Mára kialakult egy egészségfejlesztő szemléletű, tudatosan tervezett tevékenységrendszer, melyben az egyes elemek együttesen hatnak az intézményben nevelkedő/tanuló fiatalokra.

Az elemek közül a kortárssegítő tréning vált olyan eszközzé, melyet hozzáférhetővé tudtunk tenni társintézmények számára is. Ennek az elemnek a bemutatása olvasható a következőkben.

2001 szeptemberétől tartunk kortárssegítő tréningeket, felépítettünk egy elméleti alapokon nyugvó, gyakorlatban jól alkalmazható képzési keretet. A keret lényegi elemei:

- A kortárs hatásokra építkezés;
- a tréning-forma, melyben a tapasztalati tanulás kitüntetett szerepben van;
- az átadható tudás- és készségelemek;
- segítő szakemberek képzése a tevékenység fenntarthatóságához.

Intézményünkbe 14-24 éves kor közötti fiatalokat fogadjunk. Fontos, hogy megértsük ennek a kornak a sajátosságait, és azokra építve próbáljunk intervenciókat alkalmazni, mert így lehet hatékony a munkánk.

A serdülőkor kitüntetett szereppel bír az identitás kialakításában. Ennek az életkornak feladata, hogy kipróbáljon új viselkedésformákat, szerepeket és kitapogassa azok határait. A fiatal a rendelkezésre álló viselkedésmintákat természetes módon az őt körülvevő személyektől „leszi” el és próbálja ki.

Az ilyen típusú szárnypróbálgatásokat többek között érzelmi, értékrendbeli hullámlások jellemzik, biztonságérzetük könnyebben megrendül.

Fokozottan igaz ez a gyermekotthonokban nevelkedő fiatalokra, akiknek ebben az életkorban nemcsak a természetesnek mondható folyamatokkal kell megbirkózniuk, hanem a családjuk működésképtelenségével is szembe kell nézniük. Számukra ez a tény ebben a bizonytalan korban fokozottabb labilitást eredményezhet, ezért még inkább szükségük van rá, hogy a környezetükben olyan társakat találjanak, akik segíteni tudnak aktuális problémáik megoldásában.

A felnőttek viszonyulását hozzájuk általában alá-fölrendelt rendszernek élik meg a serdülők, ezért kevésbé modellértékűek számukra. Ebben az életkorban a kortárs csoport szerepe felértékelődik. A serdülő a kortárs csoport céljait, értékrendjét, jövőképét, viselkedésmintáit veszi át, ezekkel azonosul.

Identitásának alakulásában nagy jelentőséggel bír, hogy a kortárs csoportban milyen szerepet tölt be. Meghatározóak számára a vele egykorúak visszajelzései.

A kortárssegítés koncepciója a serdülőkornak ezekre a sajátosságaira épít.

A kortárssegítő olyan fiatal, aki empatikus készségeit felhasználva, mellérendelt helyzetből próbál a hozzá bizalommal forduló egykorú társainak segíteni, úgy, hogy a segített lehetőséget kap saját problémájának megoldására. Igyekezünk olyan fiatalokat bevonni a képzésbe, akik saját csoportjukban valamilyen vezető szerepet töltenek be, mert így érhetjük el általuk a legtöbb fiatalat.

A Drogp prevenációs Kortárssegítő Tréning első közvetlen hasznélvezői csoportja a *képzésben részt vevő fiatalok*. Elsősorban az otthont nyújtó ellátásban részesülők, de preventív céllal az alapellátásban részesülők számára is nyitott a projekt.

A másik közvetlen célcsoport a *szakellátás munkatársai*, akik a képzés részeként felkészültséget szerezhetnek kortárs csoport működtetésére és a szupervíziós tevékenységre.

Az eddigi képzéseken 2001 óta 65 fiatal vett részt. A *segítő szakemberek* számára nyújtott szolgáltatást 2005 óta szeretnénk megvalósítani, de csak 2007-ben sikerült pályázati forrást teremteni a képzéshez. A képzésen részt vevő fiatalok közül 32-en a saját intézményünkben, 33-an egyéb, fővárosi fenntartású gyermekotthonokból érkeztek. Összesen eddig 13 gyermekotthonból jelentkeztek a tréningre.

A képzési kereteket kidolgoztuk négy hétvégéből álló (középiskolai szorgalmi időszakban megvalósítható) és egyhetes (nyári, tábori körülményekhez igazított) tréningformákra is a kortárssegítők számára. A segítő szakemberek képzése mindkét tréningformában további három napot igényel.

Az egyhetes tréningen a fejlesztési területek egy-egy részét ugyanúgy strukturált gyakorlatokra bontjuk, mint a négy hétvégés formában, a lényegi különbség abban áll, hogy itt nem építhetünk a köztes időszakok szintetizáló idejére, ugyanakkor az egyidejűség lehetővé teszi az intenzívebb csoportfolyamatok kialakulását és a képzési folyamat zárt egységként kezelését.

A képzés céljainak meghatározásakor elsősorban a képzés szakellátó intézményekben betöltött szerepét tartottuk szem előtt, ezért alakult ki az alábbi kettős célrendszer a kortársak képzésére: Egyfelől a résztvevők saját épülésére az egészségesen működő személyiségrészek megtámogatása, másfelől a kortárssegítőként való működéshez a résztvevők a tréningek végére

- felismerjék a segítő helyzeteket,
- tudjanak segítő beszélgetéseket folytatni,
- ismerjék kompetenciahatáraikat,
- szakellátáshoz tudjanak irányítani,
- kapjanak reális lehetőséget rendszeres szupervízióra.

■ Célok

A projekt *rövidtávú* célja, hogy kortárssegítő-képzésbe vonjon minél több olyan, gyermekvédelmi szakellátásba vétel küszöbén álló vagy már szakellátásba vett fiatalt, aki a saját korcsoportjában valamilyen szempontból vezető szerepet tölt be, és hogy ezek a fiatalok a tréning során olyan készségekre, képességekre és tudástartalmakra tegyenek szert, amelyekkel hatékonyan tudnak a saját közösségeiben segítséget nyújtani válásghelyzetben lévő társaiknak.

A *hosszú távú* cél, hogy a szakirodalmi adatok által is alátámasztottan fokozottan veszélyeztetett, gyermekotthonokban nevelkedő fiatalok számára, országos kortárssegítő-hálózatot tudjunk kialakítani, melyet a segítő szakemberek (pszichológus, szociális munkás stb.) képzésén keresztül folyamatos szakmai támogatással tudunk működtetni.

Közvetlen cél kortárssegítők és segítő szakemberek képzése, hogy a kortárshatásokon keresztül a gyermekvédelmi szakellátásban élő, drog- és egyéb problémákkal küzdő fiatalok számára kialakuljon egy belső, képzett, segítő tevékenységet végző kör, amelyben a központi, meghatározó szerepeket betöltő fiatalok a segítő beszélgetés eszköztára és a problémamegoldó gondolkodás segítségével, szakmailag is korrekt módon tölthetik be hídépítő szerepüket a szakemberek és a nehézségekkel küzdő fiatalok között, úgy, hogy a kortárs csoport hitelesnek fogadja el őket.

Közvetett cél, hogy a gyermekvédelmi hálózat gyermekotthonaiban a drogprevenációs tevékenységek köre a kortárs csoportokban rejlő lehetőségeket is kihasználva szélesedjen, ezen keresztül hozzájáruljon a projekt, hogy a szakellátásból kikerülő fiatalok a problémamegoldó és segítő szemléletmód általánossá válásával a társadalom aktív tagjaivá válhassanak.

Az elvárt eredmények a célok tekintetében:

Lehetőség szerint (tapasztalatunk szerint a finanszírozás meghatározóan pályázati forrásokra épül) minden évben induljon drogprevenációs kortárssegítő tréning, ahová a megfelelő személyiségállapotú jelentkezők jussanak el.

A projektet, a képzés koncepcióját egyre több gyermekotthonban ismerjék meg, és támogató környezetet biztosítsanak az érdeklődők (fiatalok és segítő szakemberek) számára.

A képzésen résztvevők a tapasztalati tanulás módszerével sajátítsák el a segítő beszélgetés alapjait. Saját lehetőségeikkel, kompetenciáikkal legyenek tisztában a tréning végére és átlásák, helyesen értelmezzék saját szerepüket közösségeikben.

A program lezárása után vegyék igénybe a szupervíziós lehetőségeket.

A tréninget követően a küldő intézmények segítsenek az integrációs folyamatokban.

A képzésben részt vevő szakemberek felkészültté váljanak kortárssegítő csoport működtetésére és szupervízió biztosítására.

Alakuljon ki a képzés hatására a gyermekotthonokban élő fiatalok között a segítő, problémamegoldó szemléletmód.

A célok eléréséhez meghatároztunk fejlesztendő területeket:

1. Kommunikációs készségek, képességek
2. Önismeret

3. Empátia
4. Ismeretszerzés
5. Aktív hallgatás – segítő beszélgetés

A **szolgáltatás széleskörű hozzáférését** a fővárosi fenntartású gyermekotthonok számára úgy biztosítjuk, hogy a nyári tematikus táboroztatás keretében évente meghirdetésre kerül projektünk. Ezzel a tréningen való részvétel hozzáférhetővé vált az összes, fővárosi fenntartású, otthon nyújtó ellátásban részesülő fiatal előtt.

A 2007/8-as tanév képzésére, az SZMM-hez beadott pályázatunk szakmai színvonalát mutatja, hogy a beadott pályázatok közül kortárssegítő témakörben a legmagasabb támogatást a mi projektünk nyerte el. Számunkra azért fontos ez a tény, mert igazolva látjuk, hogy szakmailag megalapozott és elismert programmal rendelkezünk.

■ A „LÉPCSŐRENDSZER” KIALAKÍTÁSA, MŰKÖDTETÉSE

■ Alapelv

A gyermekotthonunkban szakellátott gyermekeink egyéni fejlődését, közösségi életre való nevelését nyomon követő, ill. ezeket pozitív irányba befolyásoló, azt elősegítő, ösztönző motívációs eszközrendszer kialakítása.

■ Általános célok:

1. – gyermekeink megtartásának növelése, az engedély nélküli eltávozások elkerülése
2. – tanulmányi eredmények javulása, iskolai hiányzások csökkentése
3. – az önálló életre nevelés elősegítése, önképzés, önkiszolgálás, ügyintézés
4. – szabadidő hasznos eltöltése
5. – egészséges életmód kialakítása, igény szintű életvitelének megvalósítása (testi és környezeti higiéné, étkezési szokások, az egészséget veszélyeztető szenvedélyek minimalizálása, megszüntetése, felvilágosítás)
6. – önismeret, identitás fejlesztése
7. – erkölcsi és szocializációs normák erősítése
8. – a hatékony együttműködés elsajátítása kortársakkal, felnőttekkel
9. – csoportszellem, közösségi életmód fejlesztése
 - egymás elfogadása, segítése
 - közösségi programokon való részvétel, ill. szervezésében való segítségnyújtás
 - új csoporttárs beilleszkedésének támogatása
 - elvárások, igények adekvát megfogalmazása
10. – családi kötődések folyamatos erősítése, a hazagondozások számának gyarapítása
11. – coping (megküzdési) stratégiák növelése

A célok megvalósulását elősegítő **szabályrendszer:**

Általános és alapvető cél és gyakorlat az otthon **házi rendjének**, folyamatos betartása. Elérését segíti, ill. dokumentálja a csoportokon belüli **heti értékelési rendszer.**

Az itt megszerzett pontszámok összeadódnak, és a **havi értékelésben** ez a pontérték határozza meg az egyén eredményességi szintjét.

Eredményességi szintek:	I. szint = 181 - 20 pont
	II. szint = 150 - 180 pont
	III. szint = 0 - 149 pont

A heti értékelések által megszerezhető pontszámok maximuma a tíz értékelendő szempont figyelembe vételével **50**, vagyis havonta **200** pont. Színterei a csoportgyűlések, melyek lehetőséget biztosítanak mind az egyéni, mind a közösségi elbírálásokra, minősítésekre. Az eredmények dokumentálása a mellékelt „**heti értékelő**” lapokon történik.

■ A legjobb, első lépcső elérésének feltételei, (köteleességek):

- Engedély nélküli éjszakai távolmaradása, szökése nincs.
- Iskolai indokolatlan hiányzás nem fordul elő, bizonyítványa alapján nem bukik.
- Idejét tevékenyen és hasznosan tölti, feladatait önállóan, maradéktalanul ellátja.
- Az egészséges életmód követelményei szerint él.
- Az alapvető erkölcsi normákat betartja, felelőssége tudatában cselekszik, jó példát mutat.
- Foglalkozik önmaga megismerésével, fejleszti képességeit és készségeit.
- Fejlődésének, céljainak elérése érdekében együttműködik a szakmai segítő szakemberekkel, segítő kortársaival.
- Kötelezően és tevékenyen részt vesz a csoportgyűléseken, közös programokon. Segíti csoporttársait, hozzájárul az otthon tekintélyének növeléséhez.
- Családi kapcsolatait ápolja, a konfliktusok kezelésére törekszik, a családba való visszaillleszkedését tartja szem előtt.

Ennek megfelelően, pl. legjobb eredményt, első lépcsőt elérők, jutalmi, juttatásai:

- Az intézményi kötelező programok kivételével állandó, korlátozás nélküli kimenővel rendelkeznek, vagyis bármely időpontban ezt kérhetik a házirendben szabályozott időpontok betartásával.
- Minden hónapban jutalom zsebpénz-kiegészítésben részesülnek.
- Emeltszintű összegű, szabadon elkölthető pipere- és tisztaságszer-felhasználásra jogosultak.
- Jogosultak egyéni kérelmek által támogatandó engedélyek, javaslatok felterjesztésére. (Telefon, szórakoztató műszaki- és divatcikkek, vezetői engedély stb. iránti kérelmek.)
- Havonta két mozijegyet vásárolhatnak.
- Magatartásukkal, megbízhatóságukkal elérték, hogy hétvégi igazgatói vagy igazgatóhelyettesi egyedi engedéllyel a házirendben szabályozott kimenőidőn túli programokon is részt vehessenek (feltétele a személyes ki-, ill. elkérés). Időkorlátai: péntek, szombat 23⁰⁰ óra, vasárnap 22 óra. Az alacsonyabb lépcsősorolású fiatalok jutalmi, privilégiumai természetesen korlátozottak.

■ A Pressley Ridge Alapítvány² magatartásmódosító Programja

Szakiskolánkban törekedtünk arra, hogy a tantárgyi értékeléseken túl a tanulók magatartásával is valamilyen értékelési rendszerben foglalkozzunk, hiszen tapasztaltuk, hogy a rendelkezésre álló motivációs eszközök kevésnek bizonyultak. Szakmai működésünkben eddig is igyekeztünk a lehető legtöbbet nyújtani diákjainknak. Működik nálunk **szakmai team**, hangsúlyos a **szociális munka**, és bevonjuk a problémás esetek kezelésébe a **pszichológust** is, de szükségét éreztük, hogy még szorosabb, egyénre szabott pedagógiai eszközökkel is rendelkezünk. Mivel az előzőekben felvázolt rendszerkialakításunk egyik fontos eleme az, hogy nyitott minden hasonló szemléletű, gondolkodású intézmény módszereinek befogadására, így találunk a Pressley Ridge Alapítvány által nyújtott lehetőségek együttműködés-szintű megvalósítására. A Pressley Ridge szíve: **A Re-EDukáció Filozófiája Nicholas Hobbs Phd, a The Troubled and Troubling Child** (AREA, American Re-Education Association, Cleveland, OH 1994) című munkájában dolgozta ki a Re-Edukáció módszerét. Fundamentuma, hogy a problémás gyerekeknek reményei és álmai nem különböznek más gyerekéktől: boldog és produktív állampolgárokká válni.

■ A RE-ED ALAPJA

Az érzelmi zavarok a gyerek rosszul működő ökoszisztémájára utalnak, vagyis a problémás magatartás nem a gyerek belsőjéből fakad. Tanult mechanizmus, amely a környezettel, illetve az onnan érkező hatásokkal való megbirkózást segíti elő. Ebből kifolyólag, a gyerek képes „kitanulni” ezekből a magatartásokból, és helyettük új, hatékony viselkedési formákat megtanulni olyan, aktív tanítási folyamaton keresztül, amely a jelen minden pillanatát tanulási helyzetként fogja fel.

■ A Re-ED főbb pontjai:

1. *A kezelés*
 - A „kezelés” az az aktív tanítási-tanulási folyamat, amely itt és most, a gyerekek és családok valós környezetében történik.
 - A nevelés az egyes gyerekek és családok erősségeire koncentrálnak, abban a hitben, hogy a kompetenciák elsajátítására éppúgy van lehetőség, mint a változásra.
 - A fiatalokat a leghatékonyabban nevelni a lehető legjobban szabályozott és strukturált környezetben lehet.
 - A csapatmunka a leghatékonyabb.
2. *A tanár-nevelő*
 - A gyerekekkel közvetlenül foglalkozók mindig képzett szakemberek, hiszen ők vannak a gyerekekre a legnagyobb hatással. Őket tanár-nevelőnek hívjuk.
 - Amikor csak lehetséges, a kezeléssel kapcsolatos döntéseket a tanár-nevelő hozza meg.

2 A szervezet súlyosan problémás fiataloknak és családjaiknak nyújt innovatív szolgáltatásokat a közösségen és otthonon belül. Évente kb. 4000 gyerekeknek nyújt szolgáltatást az Egyesült Államok 7 államában. Különböző állami szervezetek (pl. gyerekvédelem, oktatás, igazságszolgáltatás, fogyatékkal élő és mentálhigiénével foglalkozó szervezetek) által küldött gyerekeket szolgál. Kutatást, tanácsadást és a gyerekeket szolgáló hatékony szolgáltatások érdekében érdekképviseleti munkát is folytat.

- A tanár-nevelő munkáját szakemberek is segítik: pszichológus, pszichiáter, orvos, szociális munkás, terapeuta stb.

3. Nyelvhasználat

- A nyelvhasználat befolyásolja a kultúrát: A patológia nyelvvezetével szemben a nevelés/oktatásét részesítjük előnyben, és problémák, hiányosságok helyett inkább az erősségekre koncentrálunk.

■ Re-ED alapelvek:

1. Az életet a jelenben éljük.
2. A bizalom elengedhetetlen.
3. A hozzáértés szükségszerű.
4. Az idő a szövetségünk.
5. Az önkontroll tanítható.
6. Az intelligencia fejleszthető.
7. Az érzéseket táplálni kell.
8. A csoport nagyon fontos.
9. A szertartások és rituálék rendszerességet biztosítanak.
10. A test az „Én” páncélja.
11. A közösség fontos a gyerekek és fiatalok számára.
12. A gyerek az örömtől fejlődik.

Az alapítvány Amerikában 1832 óta foglalkozik nehezen kezelhető gyerekekkel. Jól kidolgozott és széles elméleti alapon nyugvó pedagógiai rendszerének a magatartás-menedzsmenttel foglalkozó részét adaptáltuk saját viszonyainkra. Az adaptáció folyamatát 2006-ban kezdtük képzési alkalmakkal, és két, egyhetes nyári intenzív kidolgozási fázist követően vezetük be szeptembertől a szakiskolában.

■ A rendszer lényegi elemei

Három szinten tűzünk ki célokat a tanulókkal közösen. Az első szinten a tanulók személyes, naponta megfogalmazott, magatartásra vonatkozó céljaik állnak, ezeket **egyéni célok**nak nevezzük. Ezeknek a céloknek a megfogalmazásában segít, hogy az első héten az osztályfőnökök minden tanulóval egyéni beszélgetésekben azonosítják a diákok távlati céljait, megkérdezik, miért jöttek a szakiskolába tanulni. A válaszok igen széles skálán mozognak, a két végpontot a „nagyon érdekel a választott szakma” és a „muszáj valahová iskolába járnom, hogy kapjunk a családi pótlékot” válaszok jelentik. Gyakoriságuk alapján a kényszerűséggel indokolt válaszok vannak meghatározó többségben, csak ritka a határozott szakmai irányultság. A távlati célokból lebontva az osztályfőnökök segítenek közép- és rövidtávú elhatározásokat, majd konkrét, apró, átlátható magatartáscélokat megfogalmazni. Például, ha a családi pótlék a meghatározó indíték, akkor a tanulói jogviszony megtartása lehet a középtávú cél, és ennek eléréséhez a rendszeres iskolába járást mint rövidtávú célt tűzheti ki a tanuló magának. Ebből napi, apró, átlátható célként a pontos iskolába érkezés vagy az adott tanítási nap összes óráján való részvétel jelenhet meg.

Legalább hat ilyen apró cél meghatározását segítik. *Az egyéni célkitűzések rendszerét írásban rögzítik a tanulók maguknak, amit a tanárok aláírásukkal megerősítenek.* Az írásba foglalt célkitűzések lehetővé teszik, hogy az aktuális viselkedéseket visszacsatolhatóvá tegyünk az eredeti céljaikhoz, amivel beláthatóbbá válik a fiatalok számára az adott magatartás és a távlati

cél közötti összefüggés. A második szinten a csoport/osztály tűz ki maga elé egy hétre szólóan csoportos magatartási célt, ezt **heti csoportos célnak** hívjuk. Meghatározása *egy hétre, a hét első napján*, beszélgető körben történik. A csoportos célok kialakítása úgy történik, hogy a tanév első hetében a csoportok megbeszélnek, milyen magaviseletű tanulók számíthatnak az iskolában jónak, illetve rossznak. Sok esetben ez az egyszerű lépés is segítséget jelent, átlátható kereteket teremt. A tisztázatra építve közösen megbeszélnek, hogy milyen csoportcélok kitűzését tartják lehetségesnek, illetve kívánatosnak, ezt írásban rögzítik, majd a következő hetek első napjain a lehetséges célok közül választanak egyet. Természetesen a csoportcélok bővíthetnek a felmerülő igények, ötletek alapján. Az osztályfőnök feladata olyan célokat ajánlani a csoportnak, amik valós problémákat jelentenek az adott közösségnek, de elérésük nem tűnik eleve lehetetlennek a csoport számára.

A harmadik szinten az iskola vezetője hetente, pénteki napon, az iskola egésze számára állapít meg elérendő magatartásformát, amit tekintélyalapon értékelünk. A tanév kezdésekor az első ilyen közös iskolai cél a köszönés. Az iskolába kerüléskor ez nem mindenki számára természetes. Elmagyarázzuk a tanulóknak, hogy az intézményen belül bárkivel találkozhatnak napközben, még ha nem is ismerik személyesen, illik köszönni. Az iskolai célok elérésének értékelése a következő pénteken történik, oly módon, hogy először a tanulókat kérdezi meg, majd a tanárokat az iskola vezetője. Amennyiben egységesen az a vélemény alakul ki, hogy a kitűzött célt az iskola egész közössége elérte, akkor lépünk a következő célra, egyéb esetben ismét az előző heti lesz az új cél. A köszönés után a napszaknak megfelelő köszönés lesz a cél, és így lépünk tovább, az elvárt magatartási formákhoz egyre közelebb érve. Az iskolai cél az egyetlen a rendszerben, amit nem megszerezhető jutalommal, „ázsóival” értékelünk, hanem tekintélyalapon. Érdekes, hogy ez a tény csak a működtetés második évében tűnt fel a diákoknak, és csak azoknak, akik az első évben is ide jártak már. Másfél év elteltével kérdezték meg először, hogy az iskolai célt miért nem értékeljük „ázsóival”. Ekkor beszélgettünk róla, hogy léteznek olyan célok is, amiket nem az azonnali haszon, hanem a magasabb minőségű emberi kapcsolatok, vagy egyéb társadalmi, eszmei megfontolások alapján érdemes kitűzni.

Tekintve, hogy szakiskolánk feladata elsősorban a szakmai Képzés, a gyakorlati órákon is célokat tűznek ki a tanulóink, amiket **gyakorlati célok** hívunk. Azokon a napokon, amikor gyakorlati órái vannak a tanulóknak, *egy további egyéni, gyakorlati célt határoz meg a szakoktató az elvégzendő munka mennyiségére, minőségére vonatkozóan.* A célok eléréséért virtuális fizetést kapnak tanulóink, amit iskolai bankszámlán kezelünk. Valutánk az ÁZSIÓ, a megszerzett „pénzt” kiváltságok vásárlására fordíthatják, vagy az iskolai boltban költhetik el. A bolt kínálata elsősorban az azonnali kielégülést jelentő élelmiszerekre támaszkodik, de nagy sikere van a plüssálatoknak is. Az igény szint emelését célozza a boltban elérhetővé tett könyvek és igényes társasjátékok kínálata. Diákjaink havonta **számlakivonat**ot kapnak, amelyből értesülnek a számlájuk elmúlt havi pénzmozgásairól (bevétel, levonás, kiadás, adólevonás, számlavezetési díj, jelenlegi egyenleg). A számlavezetési díj havonta 200Á. Folyószámla **havi zárása** a tárgy hó **25-én**. Ezzel a

rendszerrel a munka világához közelítjük az iskolai működés-módokat, hogy ne az első munkahelyük kapcsán szembesüljenek a bank- és adórendszerrel. Az eredményeket heti **értékelőlap**on vezetjük. Az értékelőlapokért a tanulók felelősek, a hétfői átvételtől a pénteki leadásig maguk kezelik. Beleírni csak a tanár jóváhagyásával lehet, amit a tanár aláírásával hitelesít. Az értékelőlapról a megszerzett **ÁZSIÓKAT** akkor vezetjük át a személyes bankszámlára, ha pénteken az utolsó órát követően az iskolatitkárnak leadják a lapot.

A három szinten meghatározott célokat **beszélgetőkör**ben tűzzük ki és értékeljük. A **Napkezdő beszélgetőkör** az adott napon az első órában történik, felépítése:

- Időkeret meghatározása (beszélgetőköré)
- Heti csoportcél meghatározása.
- Egyéni célkitűzések
- Mit teszel érte, hogy elérd a célodat?
- Hogyan segítjük mi többiek az egyént célja elérésében?
- Napi időkeret meghatározása.

■ A beszélgetés menete

A beszélgetőkörben a heti csoportcél meghatározása után, minden tanuló a saját (fentiekben leírt módon „világra segített”) apró *egyéni céljaiból egyet választ* magának, amit az adott napon megpróbál teljesíteni. A beszélgetést vezető tanár megkérdezi, hogy miért azt választja, és segít, hogy reális célt tűzzön ki. Megkéri a tanulót, ismertesse, hogy ő maga mit tesz ennek eléréséért. Mi (többiek) sorban elmondjuk, hogyan tudjuk segíteni elhatározása elérésében. Fontos, hogy legalább 3-4 konkrét segítséget tudjunk mondani!

■ Értékelő beszélgetőkör

Az elméleti órák utolsó 15 percében és az utolsó gyakorlati óra utolsó 15 percében történik. A beszélgetés felépítése:

- Csoportcél elérésének vizsgálata, értékelése (mindenkinek 10 vagy mindenkinek 0 „Á” óránként.)

- Egyéni célkitűzések elérésének vizsgálata (1. egyén értékeli magát, 2. csoport értékeli az egyént, 3. tanár reálisan dönt, óránként 10 vagy 0 „Á” óránként.)

- Az értékelőlapokra a tanulók bevezetik az elnyert Ázsiókat, a tanár szignójával hitelesíti a bejegyzést. A tantestület és az iskolaszék véleménye alapján elmondható, hogy a bevezetett magatartás-ösztönző rendszer a hozzá fűzött reményeket beváltotta. A tanulók többsége megtanult reális magatartási célokat tűzni maga elé, képesek voltak fejlődni, a célokat mind magasabb szintre emelni, és összességében az iskola magatartási szintje is emelkedett. Természetesen a folyamatos korrekciók a működéshez elengedhetetlenek, de ezt folyamatos nyomon követéssel igyekszünk megoldani. További feladatot jelent a szakiskola dolgozói számára, hogy a 2007/8-as tanévben a gyermekotthonban is bevezetjük a magatartás-ösztönző rendszert, és a bevezetéshez szükséges képzéseket a szakiskola tantestülete a Pressley Ridge Alapítvány tréneivel együtt tartja. A bevezetést megkönnyíti, hogy a gyermekotthonban kialakított „lépcsőrendszer” előkészítő elem volt a Re-Edukáció alapelvein nyugvó Pressley Ridge rendszer bevezetéséhez. Az egységes pedagógiai- és rendszerelemekről azt reméljük, hogy még hatékonyabbá válhat a két szervezeti egység együttműködése, ami küldetésünknek megfelelően eredményesebben szolgálhatja a szolgáltatásainkat igénybe vevő fiatalok érdekeit. Az intézmény vezetősége elkötelezett abban, hogy a Pressley Ridge Alapítvány modellintézményévé váljon a Kornis Klára Gyermekotthon és Szakiskola. További feladatainkat meghatározza, hogy a magatartásmódosító rendszeren túl a pedagógiai rendszer többi elemét is intézményünkben adaptálási folyamatot követően alkalmazni fogjuk. Ez az együttműködés lehetővé teszi azt is, hogy a forráskutatást partnerségben összefogva valósítsuk meg.

Miklósi Balázs-Potoczki László

1 %

Köszönjük, hogy segített a gyermekvédelem megerősítésében 2008-ban is!
Az összegyűlt felajánlások értéke 36.731.-Ft volt.

Ha megteheti, döntsön most is így: ajánlja fel a Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesületnek személyi jövedelemadójának 1%-át!

Adószámunk: 18067752-2-42

Felhívjuk figyelmét, hogy a 2008. évi SZJA egyházaknak felajánlható 1%-a a 1627-es technikai szám megadásával a gyermekszegénység elleni program támogatását segíti.

Kérjük, ha egyik egyháznak sem kívánja átutalni, adója egy százalékaival támogassa a gyermekszegénység elleni programot!

Köszönjük!

Hiánypótló kutatás a gyerekek (médi)afogyasztási szokásairól

■ KIVEL BESZÉLGET, MIT HALLGAT, SZERETI-E A REKLÁMOT, MILYEN MÁRKÁKAT ISMER, MIRE GYÚJT MA EGY GYEREK?

Pánikba essünk-e, ha nem tudjuk ki az az Avril Lavigne vagy L.L. Junior? Mit jelent ez: nem ismerjük a gyerekeink életmódját és médiafogyasztását, vagy nem kommunikálunk velük erről eleget? Róluk vagy rólunk szól ez? Kulturális, generációs vagy fogyasztási szakadék?

A 8-14 évesek kommunikációs és fogyasztói, valamint életmódbeli szokásait vizsgálta a Szonda Ipsos Média-, Vélemény- és Piackutató Intézet. A kutatásban résztvevő 2000 tanuló az ország kiskamaszait reprezentálta, akiket szülői jelenlét mellett, a saját otthonukban, CAPI – laptopos – módszerrel kérdeztek.

A Kid.comm hazánkban és a nemzetközi gyakorlatban is egyedülállóan átfogó, széles spektrumú kutatás. A közvetlen mikro környezetükkel (család, iskola, barátok) folytatott interakciók mellett vizsgálta a gyerekek klasszikus médiafogyasztási szokásait, a reklámokkal, a vásárlással, különböző termékek fogyasztásával kapcsolatos attitűdjüket és szabadidős tevékenységüket. A részletesen vizsgált témakörök az alábbiak voltak: érdeklődési területek, kommunikációs csatornák, médiafogyasztási szokások, attitűdök, kedvenc médiumok, szülői kontroll, társas kapcsolatok és kommunikáció, kommunikációs szegmensek, időmérleg, párhuzamos médiafogyasztás, kedvenc zenei stílus, fogyasztási és vásárlási attitűd, magatartás, zsebpénz, pénzköltés, megtakarítás, részvétel pénzügyi döntésekben, reklámmattitűd, márkaismeret, márkaértékelés.

A kutatómódszer szerint átlagosan félórát vett igénybe a kérdőívek közös kitöltése, újabb 10 percben pedig a szülők válaszoltak a nekik feltett kérdésekre. Mint a kutatóintézet közleményében szerepel, önkéntes napló is maradt a gyerekeknél, amelyet egy héten keresztül töltöttek tartalommal. A feltett kérdések relevanciájának, érthetőségének ellenőrzése céljából kvalitatív felmérés előzte meg a kutatást. Az anyagok szakmai összeállításában gyermekpszichológusok segítettek. A kutatás a szigorú szakmai előírásoknak megfelelően a szülők hozzájárulásával készült.

A felmérésből kiderült, hogy a 8-11 éves korosztály kedvenc témái az állatok, autók, sport, játék, filmek és a mobiltelefon, a legfőbb információforrásuk a szülők, barátok, osztálytársak, csak kevésbé meghatározó a könyvek, a televízió, vagy az iskola szerepe. A nagyobbak (12-14 évesek) esetében a vezető témák jelentősen módosulnak: kiemelten a divat, számítógép, celebek, csajozás/pasizás, zene, másodszorban a sport, pletykák, filmek. A források köre és rangsora is változik: meghatározó a barátok, osztálytársak szerepe, kiegészül az újságok és internet világvárával, hátra sorolódnak a szülők.

Minden vizsgált szempont (tájékozódási pont, hasznosság-érdeklődés, szórakoztatás, hitelesség) esetében tarol a televízió, követi az internet, az újságok és végül a rádió.

A gyerekeknél a kedvenc TV-adók és rádiók listáját a felnőttek körében is népszerű csatornák vezetnek, de előkelő helyen szerepelnek a kifejezetten nekik sugárzó televíziók is. Nem említenek viszont közszolgálati adókat, noha leginkább ezeken keresztül szokásos átvinni kulturálisan értékesnek tartott tartalmakat, célzott ismeretterjesztést. Ez nem egészen igaz a legkedveltebb internetes oldalakra, ezek közül a gyerekek számára készülő weboldalakat megelőzik például a különböző közösségi oldalak.

Kedvenc médiumok TOP 5

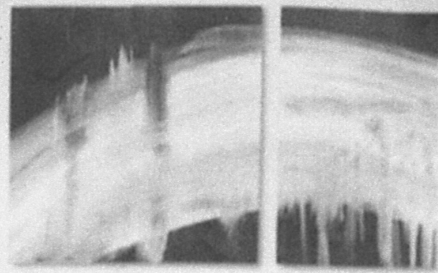
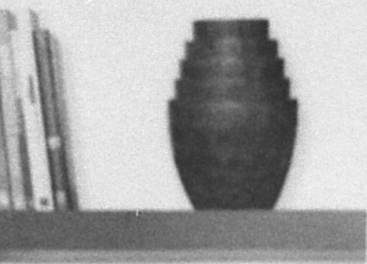
TV csatorna	Említések száma	Lapok	Említések száma
RTL Klub	700	Bravo	250
Jetix	460	Popcorn	130
TV2	440	Képes Sport	120
Minimax	320	IM	80
Viva	300	„sportújság”	80
Rádióállomás	Említések száma	Website	Említések száma
Danubius	440	startlap	380
Sláger	230	myvip	230
Rádió1	150	iwiw	170
Juventus	90	youtube	120
Roxy	50	google	100

Forrás: Szonda Ipsos

A vizsgálódás kitért a médiafüggőség problematikájára is. A válaszok tükrében jól látható, hogy a gyerekek 59%-a mindig megnézi a kedvenc műsorát a tévében, 28% nem tudja elképzelni, hogyan lehetnek meg korábban az emberek mobiltelefon nélkül, és 9% érzi rosszul magát attól, ha olyan helyen van, ahol nem lehet internetezni.

Elgondolkodtató adat, hogy a gyerekek közel felének nincsen példaképe. Ha van, akkor az első helyen valamelyik szülő, külföldi sportoló vagy híresség, egyéb családtag, csak eztán következnek magyar hírességek, illetve sportolók; elenyésző azok

alálkozunk!

T
eg
1 e
Hív

on Alap csomag együttes megrendelése
asonló csomagot kábelhálózaton keres

sig érvényes T-Home lakossági előfizetők
ies körű, részletek és szerződéskötési

száma, akik a barátjukat vagy osztálytársukat tartják annak, és legutolsó helyen szerepelnek a példaképek rangsorában a tanárok, nevelők.

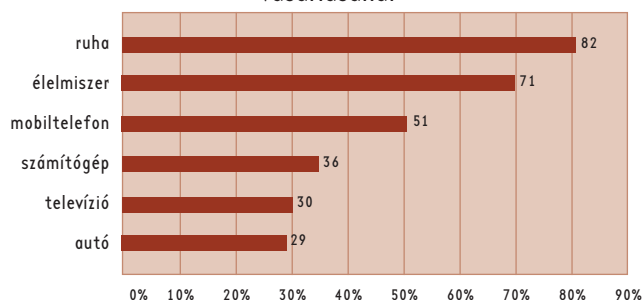
A kutatók érdekes tapasztalatként rögzítik, hogy a nemzetközi trendekhez hasonlóan Magyarországon is kiderült, hogy a gyerekek nemcsak a kifejezetten nekik szánt termékek megvásárlására, hanem a család más vásárlásaira, beszerzéseire is komoly hatással vannak.

A gyerekek vásárlóerejét már egy ideje méri, hiszen a gyerekek mint fogyasztó fontos célcsoporttá vált a közelmúltban. A saját pénzköltés témakörben például Németországban, 2008-ban jellemző, hogy évi 6 milliárd euró fordul meg gyerekek között, hogy egyre nagyobb a szabadság a pénzköltésben, és ezzel párhuzamosan egyre fogékonyabbak a márkák, a státuszszimbólumok iránt. Az Egyesült Államok 2006-os adatai szerint a családi vásárlásokra való hatásuk élelmiszervásárlások esetén 77%, gépkocsi-vásárlásoknál 54-63%-ban érvényesül.

A gyerekek vásárlóereje itthon a saját pénzköltést, a zsebpénzt és a külön kérésre kapott pénzt tekintetbe véve a következőkkel írható le:

- Havonta fejenként átlagosan 3.300 Ft
- A teljes populáció létszáma 830.000 fő
- A 8-14 évesek évente mintegy 33 milliárd Ft felett rendelkeznek!

Ehhez hozzáadódik a családi vásárlásokba való beleszólás: **Hallgatnak a véleményére otthon az alábbi termékek vásárlásánál**

Forrás: Szonda Ipsos

Kérdés, hogy mennyire beszélhetünk a gyerekek esetében tudatos fogyasztásról, tudatos választásról. Az mindenesetre jól látható a kutatás eredményéből, hogy a megkérdezettek közel fele „hisz” a márkás dolgok jobb minőségében, 60%-uk az ismert minőséget választja, ugyanakkor szintén 50%-uk azt mondja, hogy a szépség és tartósság fontosabb a márkáságnál. Érdekes adat, hogy a gyerekek nem „shoppingolnak” vagy „plázáznak” csak úgy: 57%-uk előre eldönti, mit akar magának megvenni, és harmaduk inkább a környezetbarát terméket választja. Van tehát remény.

Gy.É.

Jut eszembe...

■ AZ ISKOLÁZTATÁSRÓL

■ BEVEZETŐÜL NÉHÁNY KÖZHELY:

1. A nagy rendszerek – így a szociális ellátás, a gyermekvédelem, a közoktatás nagy rendszere is – a méretükhöz igazodó arányban válnak egyre rugalmatlanabbakká, s egyre inkább a saját maguk által generált szabályokhoz igazodnak.

2. A nagy rendszerek, így a szociális, gyermekvédelmi, közoktatási rendszerek a méretükkel növekvő arányban várják el, hogy az ügyfelek, a klienseik, a szolgáltatást igénybe vevők megfeleljenek a rendszer elvárásainak, elveinek, belső szabályainak.

3. A politikusok, a szakemberek a nagy társadalmi problémák megoldását illetően a gyors, egyszerű, uniformizálható és a lehetőleg egyedüli üdvözítő megoldásokat keresik – és meg is találják –, amelyekről aztán inkább hosszabb, mint rövidebb idő alatt derül ki, hogy sem nem üdvözítőek, sem nem kizárólagosak.

4. Az Élet, a Valóság minden színes fantáziánál színesebb és bonyolultabb, és a legkevésbé sem írható le, vagy kényszeríthető bele egyetlen szabályrendszerbe.

■JUT ESZEMBE:

1. A tudáslapú társadalom eszméjéből logikusan következik a nagykorúságig (18 éves korig) kiterjesztett tankötelezett-

ség (némi gyanú persze lehet, hogy a munkaerőpiac felvevőképességének vélt vagy valós hiánya is közrejátszik ebben).

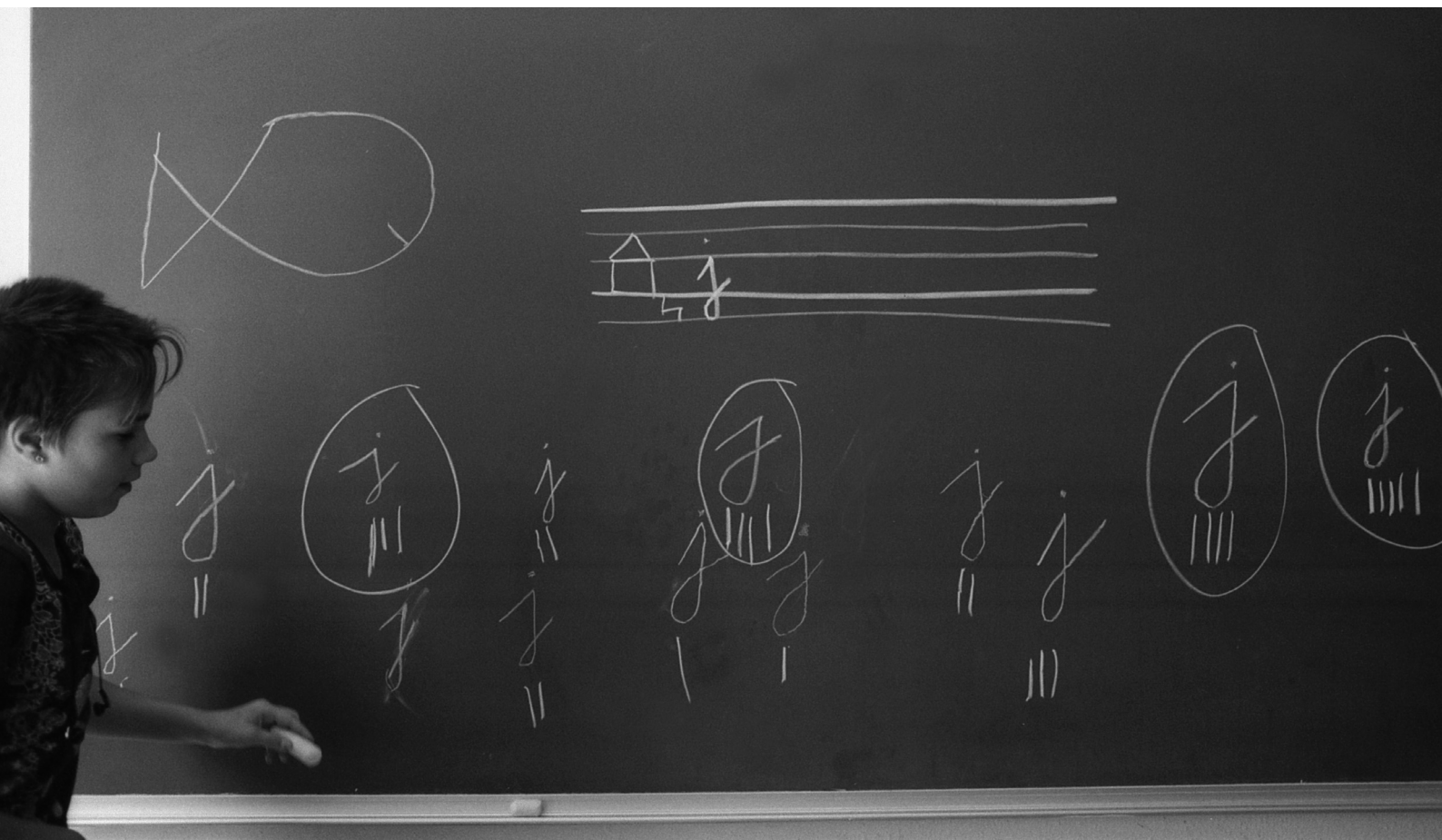
2. Az esélyegyenlőség biztosítása, a társadalmi tolerancia megteremtődése érdekében elengedhetetlen az iskolai integráció mint a társadalmi tudatformálás lehetséges eszköze.

3. Az ideák, az eszmék, az elvek kitalálói, filozófusok, politikusok, szakemberek, miként a jó szülő, annyira beleszeretnek saját „gyermekükbe”, hogy még elméleti szinten sem tételezik fel, hogy lehetnek olyan botor lelkek e világon, akik hozzájuk hasonlóan ne szerelemmel és maximális egyetértéssel, együttműködéssel állnának az általuk létrehozott, kitalált, kikényszerített, eldöntött megoldáshoz, rendszerhez, egyszerűen az ő idealizált világukhoz.

4. Az a néhány másként gondolkodó, aki a fő trenddel szembeni álláspontot merészel megfogalmazni, lesajnálásban, kitagadásban, s nem ritkán a hiteltelenség különböző válfajaiban részesül.

■JUT ESZEMBE:

1. hogy a statisztikai adatok szerint a gyermekvédelmi szakellátásba bekerülők között mindig nagy számban voltak azok a 10 év feletti gyerekek, akik komoly iskoláztatási, iskolalátogatá-

si problémákkal küszködtek, küszködnek (két, három... sok évvel túlkorosak).

2. Az előző pontban jelzett populáció szakértői vizsgálatai egyértelműen azt mutatják, hogy iskolába járási szokásaik, késztetésük a mindennapos iskolába járás elfogadására rendkívül alacsony; az iskola mint intézmény önkéntes elfogadása rendkívül alacsony szinten mozog.

3. A bekerülő gyerekek között növekvő tendenciát mutat a 16 év feletti korosztály, amely a bekerülését megelőzően „fel-nőttként” önálló életvitelt folytatott (élettársi kapcsolatban élt, gyermeket szült, állapotos, a „feketepiacon” értékesítette munkaerjét), messze elkerülve az iskolát.

4. A fentebb említett gyerekek előző életvitelükből hatósági határozattal kiszakítva, a legcsekélyebb mértékig sem motiváltak az együttműködésre, legkevésbé a tankötelezettség teljesítésére, ezért mind az iskolába járás, mind a szakellátás számukra kedvezőnek vélt hatásai alól önkényesen kivonják magukat: engedély nélkül eltávoznak, megszöknek, ennek során számosan kriminalizálódnak. Gyámjaikat pedig a tankötelezettség teljesítésének elmulasztása miatt az iskola jelzése alapján, az illetékes jegyző több tíz, vagy akár 100 ezer forintra is, többszörösen bírságolja. Ebből a helyzetből a menekülés egyetlen, bár rendkívül káros, és az eredeti szándékkal ellentétes megoldási módja a magántanulóvá nyilvánítás.

■ EMLÉKEIMBEN KUTATVA JUT ESZEMBE:

1. hogy 25 évvel ezelőtt is voltak ilyen problémával küzdő gyermekeink, akiket módunkban állt a korosztályuktól eltérő életritmusukhoz igazodó iskoláztatásban részesíteni, a dolgozók általános iskolájában.

2. hogy 25 évvel ezelőtt is voltak ilyen problémával küzdő

gyermekeink, akiket módunkban állt a korosztályuktól eltérő életritmusukhoz igazodó belsőiskoláztatásban részesíteni.

3. számtalan volt növendékem, akik e fenti két iskolatípusban szerzett bizonyítványaik birtokában ma sikeres munkavállalók, vállalkozók, szülők, megbecsült tagjai a társadalomnak.

4. hogy a rendszerváltás környékén felbukkanó alternatív iskolatípusok (Belvárosi Tanoda, Külvárosi Tanoda, Zöldkakas Líceum) a fenti két iskolatípus előnyeit megtartva, annak hátrányait leküzdve próbálnak esélyt adni az egyébként rendkívül fontos és támogatandó elvek mellett a mindennapi iskoláztatásból kiszoruló gyermekek és fiatalok számára.

■ JUT ESZEMBE GYERMEKKOROM NÉHÁNY GYAKRAN HALLOTT MONDÁSA:

1. a fürdővízzel együtt kiöntött gyerekről
2. meg, hogy virágozzék száz virág, mert attól szép a rét
3. meg, hogy önmaga ellenére senkit nem lehet megváltani
4. meg, hogy a lónak négy lába van, mégis megbotlik.

Végül az jut eszembe, hogy ha komolyan azt akarjuk, hogy minden gyermeknek esélye legyen a tudásalapú társadalomban a képességeinek megfelelő iskoláztatásban részesülni, akkor olyan intézményekre, iskolatípusokra, tankötelezettségi szabályokra van szükség, amelyek figyelemmel vannak azokra a rendkívül bonyolult élethelyzetekre és családi viszonyokra, amelyekben a gyermekek élnek. Ellenkező esetben a szép és önmagukban rendkívül logikus, a saját rendszerükben koherens elvek önmaguk válnak a kirekesztés, az esélytelenség megteremtésének eszközeivé.

Meggyőződésem, meg kellene tanulnunk újra a lavórban fürdetést és a víz kiöntését a gyermek nélkül!

dr. Radoszav Miklós

Andi története

Andi életútja sok vonásában általánosnak tekinthető a mai családok helyzetének szemszögéből nézve, és kimondottan speciálisnak egy sajátos nevelési igényű kisgyerek iskolás- és kamaszkorának kérdéseiből. Általánosnak tekinthető továbbá a 90-es évek közepének intézményrendszere tekintetében is, amely megpróbálkozott – sokszor a szülővel viaskodva – sikerre vinni egy-egy tini elindítását az életbe.

■ HÚSZ ISKOLA HÁROM NAP ALATT

Andi a tanév közben érkezett iskolánkba, amikor egy vidéki bíróság – sok-sok éves pereskedés után – végre kimondta az édesanya gondviselői státusát.

A mama azonnal állást keresett, a több mint kétszáz kilométerre lévő fővárosban. Lakást bérelt, de az iskola keresése már nem ment olyan könnyen, mert Andi viselkedése disszociális tüneteket mutatott, mint később kiderült, ilyen volt már születésétől fogva.

A nyelveket beszélő édesanya elmondása szerint az volt a probléma, hogy az ő „különleges” gyermekét nem fejlesztették kellőképpen az óvodában. Az első intézménybe alig pár hetet járt, ott az volt a baj, hogy gyakran magára hagyták, ezt többször is tapasztalta. A második oviban durván bántak és beszéltek vele a csoporttársai, kék-zöld volt a gyerek teste, még látlet is készült róla. Végül egy magánóvodába került a kislány, kis létszámú csoportba.

Az anya szerint olyan színvonalasan sikerült felkészítenie az iskolára ennek az intézménynek Andit, hogy nem is igazán értette, miért kellett két szakemberhez (pszichológushoz, pszichiáterhez) is elvinnie a lányát.

Az általános iskolai alsó évfolyamokat ugyancsak több iskolában végezte Andi, akkor még a megyeszékhelyen vándorolva, egyikből a másikba. A bizonyítványa szerint legalább évente váltott tanulmányi helyszínt, és kapott ezzel együtt újabb és újabb osztálytársakat, tanítókat. Évekkel később – már nagylányként – úgy jellemezte ezt az időszakot Andi, mint „...a szüleim ordítózásának és az iskola pocskondiázásának” korszaka.

Így már ötödikes volt, amikor október végén megjelent intézményünkben a kislány. Kiderült, már akkor is az éves hiányzási keret felső határát súrolta, az édesanya előtte minden kiválasztott iskolába magával hurcolta, napokon keresztül. Néhány helyről azonnal eltanácsolták, mondván, nem tesz jót az anyuka a gyerekének, ha ilyen erősen „teljesítménycentrikus” intézménybe akarja íratni a leányát.

A mama minden esetben megkérdőjelezte a szakemberek véleményét, mondván ő ismeri a gyermekét, aki igenis méltó a jobb iskolára. Hetekkel később elárulta az édesanya, hogy körülbelül húsz(!) iskolát látogattak meg három nap alatt.

A szülő végül is a jól megközelíthető iskola és a helyben megszerezhető érettségi mellett döntött. Mindkettejüket megviselte a költözés, a vendégeskedés a rokonoknál, a lakáskeresés-ügyintézés, az iskola keresése és persze az oktatásügy részéről feléjük áramló – sokszor hiábavalónak bizonyuló – jó szándékú jelzések Andi várható problémáit illetően.

Gyermekvédelmi felelősként én is támogattam a kislány felvételét, bár a leendő osztályfőnökök fenntartásai voltak, elsősorban a szülő eljárását illetően. Kollégám aggályai később beigazolódtak az évek során, ami a szülő elfogultságát, erősen kényeztető nevelési felfogását, önmagában is konfliktusos személyét illeti. Bízva a jó tanári gárdában, rábólintottunk a feladatra.

Az első napokban senkihez se szólt a gyermek, viszont hagyta magát sodortatni a többiek által. Már ezt is jó jelnek tartottam, részben már megismerve őt, mert én is tanítottam Andit egy készségi tárgyból.

Hamar megtaláltam vele a megfelelő hangot, a csak lányokból álló csoport is segítőkészen, elfogadóan fordult hozzá, ahogy ezt mindenkivel tettük eddig is.

Az interaktív óravezetés újszerű volt számára, kénytelen volt hangosan kommunikálni. A rendszeres órai visszajelzésekkel eleinte nagyon félt, de leginkább attól, mit szól majd a mamája. Bátorítottam a többi kollégát is a differenciált odafigyelésre a kislány esetében, valamint nagyfokú toleranciát, empátiát kértem a nyelvtanároktól, akik írásbeli munkáit megfelelőnek találták, de egy hangot sem hallottak tőle heteken át.

A negyedévente esedékes – novemberi – fogadóórán elsőként hozzám jött a mama. Tervezte velem a személyes találkozást, külön örült az invitálásomnak. Hangsúlyozta, érzi a személyes törődést és a türelmet a tanárok részéről, a gyermeke otthoni elbeszéléseiből ismeri az osztály tanulóinak többségét. Érződött a viselkedésén és a hangján is a megnyugvás a körülmények alakulása miatt, mert hosszú idő után végre egy kis rendezést látott az életükben.

A körülmények miatt természetesen fel kellett vetnem a gyermekpszichológusi vizsgálat szükségességét, hiszen a legtöbb órán még mindig nem szólalt meg a kislány. (Az osztályfőnökkel előzetesen egyeztetve arra jutottunk, hogy javasoljuk: a kislány beilleszkedési és tanulási zavarai miatt sürgősen forduljanak szakpszichológushoz.)

Meglepetésemre, a szülő váratlanul – száznyolcvan fokok fordulatot véve – azonnal hangot váltott, és a többi tanár véleményétől és a gyermeke akaratától tette függővé a döntését.

Nem kívántam győzködni, kezébe adtam az 1993. LXXIX., a közoktatásról szóló, valamint az 1997. XXXI., a gyermeki és szülői jogokról szóló törvény kötelességekről szóló, kimásolt passzusait.

A portás bácsi másnap elmesélte, kicsit zaklatott állapotban távozott este nyolckor az új kislány anyukája. Néhány hét elteltével – közösen az osztályfőnökkel – behívtuk a szülőt. A mama megint zokon vette a nevelési tanácsadóba irányítást, de

egybecsengő, tényszerű érveink hatására végül mégis belement a dologba.

A decemberi nyílt órákon tanúja lehetett, milyen szembetűnő a kislánya némasága még akkor is, amikor a többiek jókat főztek, felszabadultan dolgoztak az órán. Ezt látva az édesanya elismerte a kislánya nevelésével (különösen a korosztályához képest véve az önállóságra szoktatás területével) kapcsolatos hiányosságait, amit szintén tapasztalhatott az óra alatt. A további együttműködésben bízva váltunk el.

■ A FEJLŐDÉS ÜTEME

A féléves értesítőben matematikából, idegen nyelvekből és testnevelésből elégtelent kapott a kislány. Nagyon letört volt, félt anyja haragjától. Felajánlottam, hogy elkísérem a hazafelé úton egy darabig. Közben megint beszélgettünk. Igyekeztem erősíteni érvekkel, amit majd anyjának mondhat, amelyekért rendkívül hálásan pislogott rám a szemüvege alól. Megtudtam tőle is – amit már előtte a pszichológustól is –, hogy gyermekpszichiáterhez irányították, a zárkózottsága, magatartászavara, tanulási problémái miatt.

Valamelyik iskolai tanítási szünetben be kell feküdnie a kórházba ezzel a „dílivel”, amit az anyja szerint – nem meglepő – biztosan az apjától örökölt.

Mélyen átéreztem ennek a kis teremtésnek a helyzetét, vergődését, amint igyekezett átlépni a saját korlátain, megfelelni anyja elvárásainak. Elmondása szerint ebben az osztályban lelt élete első barátinjére, folyamatosan tartják a kapcsolatot, tanítás után mobilon, mert anyja nem engedi napközibe járni, azonnal haza kell mennie.

A séta alatt azt is elpanaszolta, hogy hiányzik az apukája, aki még így is sokat segíti őt – egy fajta telefonos „távoktatással” – a matematikában. Régen látta az apai nagyszülőket, ők a Vajdaságban élnek, oda még költségesebb elutazni, csak titokban leveznek.

A félévi osztályozó értekezleten kisebb vita alakult ki a kollégák közt a kislány fejlődési ütemét összevetve az iskola kitűzött nevelési céljaival. Felvállalható-e a tantestület részéről – éppen korábbi pedagógiai tapasztalataink alapján – egy ilyen képességű és mentális állapotú gyermek fejlesztése ebben a hagyományos oktatási környezetben?

Március elején hivatalosan is megkapta az iskola a szakértői véleményt: a kislány enyhén autisztikus, tehát speciális bánásmódot igényel. Értékelésében a pszichiáter röviden összefoglalta azt, amit mi naponta tapasztalhattunk Andinál. Kiváló a képi-térbeli ábrázoló képessége, kiemelkedően jó a mechanikus memóriája, de a tanultakat verbálisan nehezen képes visszaadni, bizonyos gondolkodási funkciók akadályoztatása miatt. (Egészen eredetien rajzolt, sőt dolgozatait – ha a kolléga megengedte neki – képregényszerűen írta meg.) Javasolta heti gyakorisággal a fejlesztő foglalkozáson való részvételt. Megfelelőnek találták számára a jelenlegi intézménybe járást, nem nyilvánították értelmi fogyatékosá.

Iskolánk akkori tantestülete számára elismeréssel ért fel a szakvélemény, akadtak azonban olyan kollégák, akik eltanácsolták volna a speciális fejlesztést igénylő tanulót.

A szülő számára lesújtó lehetett szembesülni azzal, amit sok-sok pedagógus körülírt korábban a gyermekéről, már óvodás kora óta. Néhány nappal később találkozót kért a szülő.

A mindig elegáns anyuka összetörten, szinte éveket öregedve érkezett. Tragédiának élte meg az orvos véleményét, hiszen feketén-fehéren szembesült azzal a ténnyel, hogy eddig hiába okolt bennünket (pedagógusokat) minden hiányosságért, amiért a gyermeke nem rendelkezik olyan képességekkel, amivel a többiek igen.

Ő az, aki folyamatosan érdeklődik a gyerek dolgai iránt, és most ezt kapja! Más szülő be sem jár az iskolába, azt se tudja, mit tanul a gyereke, és az mégis jó osztályzatokat kap.

Az anyuka elolvasta, áttanulmányozta a „házi feladatot”, vagyis a jogszabályi és szakkönyvi ajánlásokat, amiket korábban tőlem kapott. Megértette a saját felelősségét, már négyszer voltak pszichiáternél, és most évekig járhatnak a fejlesztő foglalkozásokra. És ebben nincs más társ a segítségére, mert ők is egyszerűs család.

Valamennyi mentálhigiénével kapcsolatos tudásomat be kellett vetnem a megnyugtatójára, mert felmerült benne még az is, hogy ismét továbbviszi a kislányt, egy „könnyebb” iskolába.

Tudatosítottam benne, hogy az út, amin elindultak – együtt a kislányával –, jó irányba visz. Sok munka, sikerek és kudarcok állnak mögöttünk már e folyamatban, ne törje meg ezt, mert ezzel tenné a legrosszabbat a gyermekének. Értékelje ő is gyermeke különleges ábrázoló tehetségét, amit mi az iskolában a társai előtt nem győzünk hangsúlyozni, ezzel erősítve Andi önismertét, önbecsülését.

Kislányának nagyon nehéz feldolgozni önállóan mindazt, ami vele történik. Kikerült végre a peremhelyzetből, van barátinője, befogadta az osztály, annak ellenére, hogy ritkán lehet vele szemkontaktust teremteni.

Gyerek és gyerek között óriási különbségek lehetnek, szociálisan, mentálisan, fizikálisan. Ezt el kell fogadni. Akkor tudunk együtt eredményt elérni, ha ezeket az eltéréseket elfogadjuk és kizárólag a gyermek adottságaiból indulunk ki a fejlesztés és fejlődés érdekében.

Andi esetében is az anyukának – mindehhez az együttes munkához – hosszú időre, kitarásra lesz szüksége, kapkodásával, meggondolatlan lépéseivel eddig is sokat rontott a gyermeke helyzetén, például akkor, amikor esélyt sem adott az óvodának a korai képességfejlesztésre, a koordinációs zavarok kiegyenlítésére, a korosztályi felzárkóztatásra.

(Megemlítettem a közeli családsegítőben kérhető családterápiás segítséget is, mert a kislánya instabilnak éli meg jelen helyzetüket az új udvarló megjelenése miatt.)

A helyzetelemzés alapossága meggyőzte az anyát, hogy célszerű a kislányt rendszeresen fejlesztő foglalkozásra járatni.

A kislány lassan ugyan, de fejlődött. Játékok kezdeményezni, önálló feladatmegoldásnak nekifogni sohase próbált, örültünk a kollégákkal hogy elfogadható szinten és folyamatosan mindenkiel kommunikál. Néhány felnőttözhöz kötődött (az osztályfőnök, a gyermekvédelmi felelős, a rajztanár, a portás bácsi, a fej-

lesztő pedagógus, a barátnő és annak anyukája), hozzájuk bizalommal fordult.

Az ötödik év végi osztályozó konferencián – Andi esetéhez érve – összecsaptak a pedagógiai érvek és a sokszor jogos indulatok. Én sem számítottam ekkora felháborodásra.

Kollégáim reménytelennek látták a kislány további fejlődését az elvárt ütemben, elsősorban az anya szélsőséges hozzáállása miatt. Kiderült, hogy folyamatosan hívogatott egyes kollégákat, számon kérve rajtuk bizonyos tananyagok megtanítását, amit a tankönyvben talált. Előfordult, hogy bekérekedett egy-egy órára, majd a gyerekek füle-hallatára kioktatta a tanárt. Mindezekről én nem tudtam, a kollégák – talán kényelemből – hallgattak a történekről. Számomra mégis háritásnak tűnt részükről az értekezleten tanúsított reakciójuk.

Nekünk a gyermek személyének fejlesztése az elsődleges célunk és feladatunk. A szülőre leggyakrabban közvetetten lehet eredményesen hatni a nevelési folyamatban, megkísérelve alakítani a nevelési kultúráját.

Az egyre terebélyesedő pedagógiai vitában végül is azt tudtam elérni, hogy a kislány csak két tantárgyból bukott meg, augusztusra halasztva a javítás lehetőségét. (A vita közben emlékeztetnem kellett a tanártársakat az 1993 évi LXXIX. törvény 19.§.(7) szakaszának d/ pontjára, amely a pedagógus alapvető feladatáról szól. Ritkán ugyan, de néha a jogosnak vélt indulatok miatt elfeledkeznek arról egyes kollégák, hogy a gyermekvédelem nemcsak a gyermekvédelmi felelős ügye, együtt jár a napi, iskolai pedagógiai munkával.)

Andi egész nyáron készült a vizsgáira. Egyszer összefutottunk az utcán, akkor is tankönyvet cipelt a hóna alatt. Magántanárhoz sietett. Biztattam, bátorítottam, és ő megígérte beszámol majd a javítóvizsgáról. Végül mindkettőből átment.

■ FELSŐBB OSZTÁLYBA LÉPHET

Hatodik osztályban aztán megisméltődött minden, ami korábban problémát jelentett. A kislány küzdött, fejlődött, de sajnos lassabban, ezért a lemaradása tovább halmozódott a társaihoz képest. Szomorú, de néhány kollégám feladta vele a küzdelmet, mindent ráhagytak a fejlesztő pedagógusra.

(Közben a mama barátja hozzájuk költözött és megjegyzéseivel sajnos nem erősítette a kamaszodó leány önbizalmát.)

Újabb személyes találkozások a szülővel, újabb ajánlások következtek a tantestület részéről az édesanyának. Nem tudom, eredménynek könyvelhető-e el az édesanya viselkedésében bekövetkezett változás, az osztályzatok „lazább” kezelése. Kevesebb direkt letolást kapott Andi, mint korábban. Megszűnt a kollégák zaklatása az anyuka részéről.

A kislány – a korábbiakhoz képest – természetesebben kezelte a nehézségeket. Az igazán elhivatott kollégáktól következetesen kapta a differenciált feladatokat, a megérdemelt és megfelelő elismeréseket. Ráébredt egyéni képességeire, tudott már önmagáról pozitívan nyilatkozni, ami olyan nagy szó volt számomra. Ő, aki egy évvel korábban még szemkontaktusra sem volt képes senkivel, most a terveiről mesél.

Év vége felé megkaptam az újabb szakértői vizsgálatok értékelését: Andi gondolkodási-tanulási, valamint figyelem-összpontosítási képességei fejlődtek, kisebb a hibaszázaléka, érzelmi élete kiegyensúlyozottabb, elégedettebb önmagával. További fejlesztést igényel. Legközelebb két év múlva jelentkezzen a képességet vizsgáló bizottságnál a pályaválasztás miatt. Az eredményt valamennyi kolléga tudtára adtam, kérve további támogatásukat.

Az osztályozó vizsgán megisméltődött az előző év végi konfliktusom egyes kollégákkal, de most is bukás lett a vége, ugyanazokból a tárgyakból. Nyári korrepetálások. Javítás augusztusban.

Aztán beállítottak – anya és lánya – egy hatalmas virágcsokorral. A fejlesztő pedagógus kolléga ajánlására egy alapítványi iskolába vették át a kislányt, ahol – akár egy későbbi szakma eredményében – sok kézműves-foglalkozást lehet majd választani. Andi örömmel mesélt az új tantárgyakról, a műhelyekről. Velük tudtam örülni, különösen a kislány lelkesedését látva.

■ ANDIK

A 90-es évek közepén még csak néhány intézmény vállalta fel az ilyen – fejleszthető határesetnek számító –, ma már sajátos nevelési igényűnek nevezett gyerekek nevelését. Az 1993. évi közoktatásról szóló törvényt 2003-ban módosították az integrált, vagyis együttes nevelés kiterjesztésével. Éppen az Andik érdekében volt fontos a rendelkezés, mert az ilyen határesetek normál közösségben sokkal jobban fejleszthetők, mint gyógypedagógiai környezetben.

Ehhez az integrációhoz mindenkinek fel kell nőnie egy kicsit, akár saját képzés, akár szervezett képzés útján. Lehet azt állítani, hogy „gyengébb a gyerekanyag”, de ma ez a társadalmi realitás, ezzel kell együtt élni-dolgozni a közoktatásban.

Andi életét csak két évig követhettem, segíthettem, de úgy érzem, hogy a legfogékonyabb időszakában tudtam kiállni az érdekeiért, leküzdvé az édesanya ellenállását és ráirányítva az intézményi kollégák figyelmét.

Barátnőjétől tudom, Andi több lépcsőben, de végül le tudott érettségizni 2006-ra, egyes tárgyakból könnyítéssel. Ma animációs technikát tanul egy felsőfokú intézményben.

Markovits Judit

Krízisből védelembe, védelemből krízisbe

■ EGY VESZÉLYEZTETETT GYERMEK ÚTJA A GYERMEKVÉDELEMBEN

„Szeretnék a régi iskolámba járni, a Damjanich Általános Iskolába.” – kérte Eszter az újdonsült otthonában nevelőjétől. A kislány új otthona és iskolája egy épületben található. Gyermekotthon és iskola egy helyen – védőháló? Eszter tízéves, élete alakulásáról vajmi keveset tehet. Szülei hátrányos helyzetének áldozata. Gyerek még, de ismeri az agresszió fogalmát teljes részleteiben. Részes volt, tapasztalt, tanult. Bántotta az anyja testileg és lelkiileg, az anyját meg az élettársa. Ezért került a rendszerbe – védelembe.

A nevelő jelzi vezetőjének – aki egyben a gyermek gyámja is – szóban és írásban a gyermek igényét: „Eszter szeretne továbbra is a megszokott iskolájába járni. Ott minden megvan, ami a gyermeknek jó... és lehet, hogy még felzárkóztatható a többségi iskolába. Cigánytánc, drámajáték, lehetőség szereplésre, önmegvalósításra... és különben is, a kislánynak ötödik osztályba kellene menni. A mi iskolánkban nincs ötödik osztály, hogy kerülhet akkor a hatodikba?” A vezető válasza: „Eszter jó képességű gyerek. Majd tesz egy különbözeti vizsgát az ötödikről, aztán kész...”

Az iskola vezetése egyszerűen intézte az ügyet – „kell a gyerek az iskolába a fejkvóta miatt.” Így aztán Eszter előbb a hatodikot járta, a tanév második felében meg „letudta” az ötödiket. A gyermek számára nem okozott nehézséget az alacsony követelményszint teljesítése, két osztály elvégzése mellett is kiváló eredményt ért el. Sosem tudjuk meg, hogy valójában mire lett volna képes reális elvárások mellett.

A nevelő „jóslata” lassacskán beigazoldni látszott. A kislány néhány hónap leforgása alatt átvette az értelmileg sérült, magatartászavaros társaitól az összes negatív viselkedésmintát. Az alulmotiváltság, a nélkülözések, az ingerszegény zárt környezet miatt egyre frusztráltabb lett, magatartása agresszívabbá vált, képességei elhalványultak. Érdeklődése többféle tevékenységgel is leküthető lett volna, de nagy a korlát az „Állami Intézményben”.

A szokásos válasz ismét elhangzik: „Jó az ötlet, de nincs pénz...” Eszter szeretne ugyan csoporton belül, családias hangulatban a konyhában tevékenykedni, sütni, főzni, de nem lehet, mert a „KÖJÁL” tiltja, meg a pénz, ami nincs. Be kell osztani azt a keveset, a nagy központi konyhán olcsóbb, nem is kell annyit költeni nagytételben. A konyhai dolgozók szerint jó lesz az ételt zsírral főzni, megesszik azt is a gyerekek, nem kell annyi gyümölcs, úgysem eszik meg, nem tudnak ők megbecsülni semmit, minden megy a kukába.

A cél az önálló életre nevelés, az életben való boldogulás. Jó az elképzelés, de hát a pénz, az a gond. Jó lenne szakkör, a pozitív élménynyújtás korosztálynak megfelelően, de miből? Programok? Miből? Egyelőre a gyerekek a havi bérléteket sem mindig kapják meg, és a ruhapénzt sem tudja az intézmény rendszeresen finanszírozni. Évek telnek így el, időközben Eszter kijárja az általános iskolát, ezt azért még sikerült elérni. Közben kisebb-nagyobb kilengések, agresszív megnyilvánulások, tiszteletlen magatartás az iskolai oktatókkal, trágár beszéd, társai bántalmazása, intrikák, párcapcsolati problémák jellemzik gyermekotthoni életét. Eszter leköti, elfoglalja magát - ahogy tudja, ahogy tanulta. Más lehetősége nemigen van. Diktál a múlt és a közeg. Kellenek az ingerek, így vagy úgy, de kellenek. A nevelőivel folytatott egyéni beszélgetések csak ideig, óráig hatnak, a kortárs csoport szabályai erősebbnek, vonzóbbnak bizonyulnak. Az első szökés, az első órák a rendőrségen élménydús emlékképpé formálódnak.

A kilencedik osztályt az intézmény belső iskolájában folytatja - vesztére. Követi az általánosan jellemző mintát, „kerüljük az iskolát, szökünk ebből a börtönből. Janival minden szép, érte még hajlandó vagyok rablásban, fosztogatásban is részt venni, úgyse lesz semmi akkor sem, ha elkapnak, a többiekkel se csináltak semmit a rendőrségen... meg hát valamiből el kell lenni.”

A fiatal lány egyre sűrűbben megszökik szerelmével, aki mindig kerülte az iskolát. Persze arra semmi szükség, hiszen a Jani nagyon jól énekel, Eszter pedig szuper jól táncol, úgyhogy ketten verhetetlen párost fognak nyújtani a popszakmában. Summázva erről szól a fiatalok (ir)reális jövőképe. Az intézményben dolgozó kollégák közül már sokan úgy gondolják, hogy menthetetlenek ezek a gyerekek ezen a helyen és ilyen körülmények között: lelakott agyonköpdösött folyosók, osztálytermek, fertőzésveszélyes, poloskás lakóhelyiségek, lehullott vakolatok, kopár falak, megrongált, szétvert ajtók, rongyos, lyukas függönyök, mogorva konyhás nénik, akik, ha rossz a kedvük, repetának üres tésztát adnak. Sok az agresszív, kriminalizálódott gyermek, akik megelőzés, irányítás, terápia nélkül céltalanul töltik mindennapjaikat. Az elfásult, kiégett, feszült kollégák pedig tehetetlenek: „Szupervízió? Minek? Meg különben is drága. Esetmegbeszélések? Most őszintén, volt valaha is valami értelme azon kívül, hogy az időnket rabolták? Miből vagy mivel foglalkoztassuk, jutalmazzuk a gyerekeket? Eszköztelenek vagyunk!” Egy-két kolléga még megpróbál segítséget kérni, de már nem a vezetőstől. El is jön a gyermekjogi képviselő – meghallgat, de nem cselekszik. A „FŐVÁRÓSTÓL” is jönnek, ledöbbennek a körülmények láttán. Küldenek is gyorssegélyt, amiből kijavítják a balesetveszélyes helyeket. A Közigazgatási Hivatal ellenőrzésénél az egyik lakószoba lakhatatlannak bizonyul, olyan hideg van. Megszületik a jelentést, ám a gyerekek azóta is lakják, változatlan körülmények között.

„Ettől még az utcán is jobb, ott legalább történik valami” - mondja Eszter. Persze enni azért néha-néha megjelenik a barátjával, illetve akkor, amikor a rendőrök visszahozzák őket a szökésből.

Eszterrel terhességi tesztet készít a nevelője áprilisban, negatív. Megcsinálja májusban is: pozitív.

A lány hónapok óta gyereket akar – „Cigányoknál szokás már 13 évesen is.

Majd én tudom, hogy miből fogom eltartani. Majd a Jani elmegy dolgozni, meg a segély. Meg majd kapunk lakást, két gyerek után már jár.” Dühödten, védekezve utasítja el a reális helyzetkép apró mozaikjait. Eszter meg akarja tartani a gyermekét, kapcsolatuk gyümölcsét, a kötelet. „Majd csak lesz valahogy – gondolja –, majd az Ica testvérem segít, ő rendes, meg jól él.”

Igen, ez valóban igaz. Ica valóban segíteni akart, amikor Eszter átmeneti nevelésbe került. Csak akkoriban a lány anyja ezt nem engedte: „Jó helyen van az ott az intézetben, ott megkap mindent. Én már csak tudom, én is ott nőttek fel, mindenem megvolt. Különbösen is az Ica azért akarja magához venni a gyereket,

hogyan pénzt kapjon érte.” Később, amikor Ica már magához vehette volna testvérét, túl nagy lett a lány, megtapasztalta a „szabadságot”, már nem akart Ica felügyelete alatt élni, megfelelni az elvárásainak, mindig viselkedni.

Eszterre fokozatosan hatnak a beszélgetések – nevelők, pszichológus, gyám, családgondozó: „Ha mindenki ugyanazt fújja, akkor abban csak van valami igazság. Anyaotthonba nem akarok menni, oda nem jöhet a Jani, most csak ez számít... ha nekem el kell menni, akkor mi lesz velünk? Ha megszököm az anyaotthonból, elveszik tőlem a gyereket. Nem megyek anyaotthonba. Marad az Ica, ő talán segít, majd megyek hozzá.” Ica azonban szintén ellenezte a gyerek-

vállalást: „Hát miből fogtok élni? Hol fogtok lakni? Hozzánk nem jöhettek, az biztos. Segítek, ahogy tudok, de hozzánk nem jöhettek. Nem jól van ez így, mi lesz veletek?” Eszter számára az utolsó reménysugár is szertefoszlik. Ha megtartja gyermekét, akkor mennie kell az anyaotthonba, nem maradhat tovább az intézetben, ott, ahol a Jani van, meg a barátai. Az elhelyezési tárgyalás előtt két nappal az abortusz mellett döntött. 15 évesen sokat tapasztalt. Az abortusz hamar megtörtént, hazafelé a kórházból Jani megütötte Esztert, mert „úgy viselkedett”. Az élet megy tovább.

Krízisből védelembe, védelemből krízisbe? Itt mindenki felelős.

Pongrácz Judit

Mikrocsip a gőzmozdonyban

■ BESZÉLGETÉS AZ ISKOLAI AGRESSZIÓ APROPÓJÁN

A következő interjúban a napjainkban egyre inkább nyilvánossá váló iskolai agressziót egy középiskolai tanár szemszögéből szeretném bemutatni. Interjúalanyom egy volt egyetemi csoporttársam, Pál Zsuzsa, aki ma is ugyanabban a budapesti szakközépiskolában magyartanár, ahol 1979-ben elkezdte a pályáját. Tapasztalatai, véleménye, választai szubjektívek – éppen ezért várjuk mások e témához kapcsolódó reflexióit, kommentárjait is.

KM: Közel harminc éve vagy tanár, már csak ezért is kíváncsi vagyok, hogy az iskolai agressziót új jelenségnek tartod-e?

PZs: Semmiképpen nem új jelenség, de ma, a kamerás mobiltelefon és más multimédiás segédeszközök korában több látszik belőle. A téma szakértői is azt mondják, hogy ez nem új és nem növekvő jelenség, csak jobban látszik, szem előtt van – bár ez utóbbi kijelentésüket vitatnám a későbbiekben.

KM: Te tapasztaltál-e hasonlót a pályád kezdetén? Akkor hogy volt?

PZs: A 60-as, 70-es években, akkor, amikor mi voltunk diákok, a tanárság több más szakmával együtt – pap, orvos, bíró – bizonyos védettséget jelentett, tisztelet övezte, kvázi szakrálisnak számított. Összetett kérdés, hogy ezzel mi történt, pechemre épp a pályám kezdetétől.

KM: Akkor mit szólsz az

Aranysárkányhoz¹, ahol a fiúk mégiscsak megverik a tanárukat? Mert ugye most a diák-tanár agresszióról beszélünk?

PZs: Az is más volt, akkor a tanárt még éjszaka, titokban lehetett megverni.

KM: Szóval most már nyilvános, senki nem röstelli?

PZs: Dehogynem. Csak talán módosult a röstelkedést illetően, hogy ki a legény: aki adja, vagy aki állja. Az utóbbi években pedig ebben érzékelhető hatalmas változás. Az első jajsikoly talán Beke Kata híres-hírhedt könyve volt a kontra-szelekcióról. De ma még a bírókat is megverik, és az orvosokkal is elő-elfordul. A tanárverés azért jött felszínre, azért sláger téma, mert az iskola hatalmas üzem, sokakat érint.

Amúgy meg – közös múltunkra emlékezve – nyelvészkedjünk egy kicsit! Milyen különös, hogy a tanárember, ha nő,

csak tanárnő. Ha egy fokkal feljebb van a társadalmi ranglétrán, már asszony. Gondolj bele, hogy használjuk: polgármester asszony, képviselő asszony, osztályvezető asszony. Olyan sincs, hogy rektornő. De tanárnő, doktornő, bírónő – az van, és egyre több a maga szakterületén.

KM. Nem lehet, hogy ez a szakma sokat emlegetett felhígulásával is kapcsolatban van?

PZs: Ez már akkora közhely, hogy tényszerűen igaznak kell lennie. A tanárok jelentős része frusztrált, önértékelési zavarokkal küzdő értelmiségi.

KM: Amikor először találkoztál az iskolai agresszióval, hogyan kezelted?

PZs: Meglehetősen sajátosan és persze nehezen. Ugyanis a pályám elején – és ezt te sem tudod rólam – megvertem egy gyereket, mert annyira kihozott a sodromból. Volt egy nagyon együttműködő tanítványom, tehetséges, jó szándé-

¹ Kosztolányi Dezső Aranysárkány című regényében Novák tanár urat éjszaka megverik a vizsgákon elbukott diákjai.

kú, 16 éves fiú. Súlyos beteg (Pfeiffer-kóros) lett, kórházban volt sokáig, de szerencsére túlélte. Sokat segítettem a hiányzásai idején, az osztályfőnöke voltam, meg amúgy is imádtam, mert annyira kiváló volt. De amikor meggyógyult, megváltozott, követelőző lett. A szülei teljesen beleroppantak, mert a gyerek megérezte, hogy a betegségével zsarolhatja őket. Velem is szemtelen volt, és akkor, egy olyan pillanatban, amikor négyszemközt is tűrhetetlenül viselkedett, elkaptam. Ez egy igazi makarencói pofon volt, nemhiába tanultunk ilyesféle marhaságot veled együtt, mert utána teljesen megváltozott a gyerek.

KM: Úgy látszik, hirtelen szembe-sült valamivel, ha drasztikus módon is. De kíváncsi vagyok, ma megtenné-e ugyanezt?

PZs: Dehogy tenném. Nem is merném, nem is tudnám, nem illene a koromhoz sem az ez a fajta heveség, bár a természetem ilyen maradt. Akkor viszont rájöttem, hogy az ütés nem a gyerekről, hanem rólam szólt. És az is biztos, hogy a gyerek agressziója sem rólam, hanem a gyerekről szólt. Csak amikor agresszióról van szó, ezt senki nem mérlegeli, hanem belecsúszik a helyzetbe.

KM: Hatalmi harcok ezek?

PZs: Úgy látom, hogy aki üt, az is kiszolgáltatott. Egyébként kis falvakban ez még tipikusabb, talán, mert egy zártabb világ. Ha gyerek üt, majdnem biztos, hogy őt is verték korábban. Vagy olyan speciális helyzetű családban nőtt fel, ahol a pedagógus sérti a család értékrendjét, vagy nem értik, félreértik, amit kér, elvár. Például ilyen eset volt, hogy a korán érő kislányt egy faluban különlegesen nehéz tornagyakorlatokra kényszerítette a tanár, akit aztán jól elverték. Mert a gyerek – és néha a családja – csak így tud visszavágni, vagyis azok ütnek, akiket valahogy már ütött az élet, vagy akik az abúzus ellen nem tudnak máshogy védekezni. Aztán meg valljuk be, hogy a verbális agresszióban pedig mi, tanárok sokkal „jobbak” vagyunk.

KM: Szerinted a pályakezdők hogy viszonyulnak ehhez?

PZs: A tanárokat nem tanították meg arra, hogy mit vállalnak. A legtöbbjük csak erős keretek, szabályok között tudja megőrizni a biztonságát, főleg verbáli-

san, viselkedésében agresszív a gyerekekkel, néha a szülővel is. A hatalmában lévő csekély eszköztárral a gyerek ellen fordul, például annak vigyázzállásban kell várnia. (Ez a fajta szigor a férfi kollégáknak talán még mindig jobban megy.) Az is tipikus, hogy a fiatal tanárok olyan kereteket szabnak, amiben átveszik a gyerekek nyelvét, ezzel párhuzamosan ugyanakkor magázódnak, ahogy a tanárképzésben tanulták. Ez nem mindig hiteles, hiszen mulatságos, ha egy fiatal tanár diákszlengben fejezi ki magát. Azaz a tanár megcélozza a gyereket, ismeri a divatos zenei irányzatokat, a teljes ifjúsági szubkultúrát, de amikor elsüt egy-két viccet, rájön, hogy így se megy az úgynevezett fejezés. Na, akkor többnyire a jól bevált módszerhez fordul: szegényében dolgozatot írat, „ahogy kell”, büntetésből.

KM: Ezeknek a kollégáknak mintha nem lenne elég önbizalmuk, és így vélik a biztonságukat megőrizni. Hogy lehetne ezt másképpen megteremteni?

PZs: Azt, hogy valaki jól vagy rosszul tanít, továbbra sem méri senki hitelesen, talán azért, mert ennek nincs is mértékegysége. A tanár alig kap valódi visszajelzést. Ma is az a jó tanár, ugyanúgy, mint 30 éve, aki a papírmunkát jól elvégzi, és amit a gyerekekkel művel, az továbbra is szinte a magánügye. A csodabogár, a vonzó tanáregyenység az iskola vezetése, a fenntartó, a szülői szervezet szempontjából nem jó tanár, mert rendszerint rosszul írja be a naplóba a jegyet, nem kéri fel felügyelni – bár ez inkább jutalom –, mert nincs nála rend.

KM: Te például – ennyi tapasztalattal a hátad mögött – vágynál visszajelzésre? Hogy amit csinálsz, rendben van-e?

PZs: Igen, próbálkoztam ezzel, de csupa formalitás volt minden esetben. Pedig végigjártam egy sor továbbképzést is, meg vénségemre elvégeztem egy újabb egyetemi szakot, a tehetséggondozás és -fejlesztést. Mégis úgy érzem, hogy csak a meleg vizet fedezték fel, mióta én a mélyvízben vagyok.

KM: Mi kéne ahhoz, hogy ne csak formalitás legyen mindez?

PZs: Nem kéne ilyen hevesen kapkodni, mint ahogy most zavarunkban kapkodunk. Nincs rendszer abban sem például, ahogy az oktatási biztos megnyilvánul.

Aztán kizárnak gyerekeket, ahogy a IV. kerületben közmegelegedésre ezt tették, vagy gyorsan megalakult az Agresszió Elleni Munkacsoport a fővárosban. A tanárok ilyenkor arra gondolnak, hogy valakinek biztos jól jön ez anyagilag, mert magunk között úgy nevezzük a külső problémamegoldókat, hogy „megélhetési pedagógusok”. Ez a gyanakvás persze minket is jellemez, de minden olyan dolog gyanús, amit velünk végeztetnek el, és ami állítólag és látszólag értünk történik. Ezek többsége nem valódi segítség. Mindenki beleszól az oktatásba, legalábbis a deklaráció szintjén, de nagy a zavar. Követtem a sajtópolémiaikat, például ahogy Tamás Gáspár Miklós aláírta a sajtóban megjelent iskolai agresszió elleni tiltakozást, aztán kiderült, hogy mégsem írta alá. Én azt sem látom igazán, hogy ki mit deklaráll ezzel.

KM: Számodra mi lenne megfelelő beavatkozás?

PZs: Nem tudom, létezik-e ilyen, mert ez nem vakbélgyulladás, hogy műteni kell-e vagy nem. Hitetlen vagyok a törvényi beavatkozással szemben. Annak ellenére, hogy elvileg hivatalosan védett, közfeladatot ellátó személyek vagyunk, akár fel is jelenthetnénk a gyereket. Én ezt a megoldást elvettem, mert ez egy felelősségteljes pedagógusnak vállalhatatlan. Ez is csak egy deklaratív lehetőség, senki nem is vinné végig. Valami olyasmi volna jó, ami engem megerősítene, hogy kezelni tudok bármilyen helyzetet, ráadásul senki nem kényszerítene rám semmilyen kötelező, követni való mintára.

KM: A tanári szerepet kívülről meg lehet erősíteni?

PZs: Egy jó rendszerrel biztosan. Mi azonban szinte csak negatív visszajelzést kapunk. Többnyire arról, hogy miben nem vagyunk jók, a PISA-felmérésektől kezdve az OKÉV-hez utalt vizsgákig. Van egy látens vád a társadalomban a tanító nénitől az egyetemi oktatóig, ami arról szól, hogy valamit nem jól csinálunk. De ha ebbe törvényileg, felülről beavatkoznak, annak soha nincs humán, segítő tartalma. Például nincs rekreációs szabadságunk (legalább 30 nap évente kötelezően), mint annyi országban 6-8 évi munka után (ott, ez fél-egy év), nincs kulturális bérletünk. Helyette vannak csodafegyvereink, ezek egyike például a digitális táb-

la. De nincs előtte – vagy inkább helyette – egy módszertani, emberközpontú, személyre szabott felkészítés. Emlékezz vissza, amikor együtt jártunk gyakorlatra, volt olyan csoporttársunk, aki öt kiválóan végzett egyetemi év után szabályosan elájult, amikor a gyerekek elé kellett állnia. Gyanítom, ma már oda se állítják őket, hogy el ne ájuljanak.

KM: Szóval nem változott a helyzet?

PZs: Nem hinném, hogy alapvetően. Lehet, hogy most egy kissé igazságtalan vagyok, mert némileg változott, de csak az ismeretekben bővült a tanárképzés. Ma már például számos új dolgot tanulnak, többek közt intelligenciaelméletet is. De ez a pálya annyira személyiségfüggő, illetve személyes, hogy nagyon komoly szűrőn kéne átmenni annak, aki tanítani fog. Nem arra készítik fel a leendő tanárokat, hogy emberekkel dolgoznak, és arra sem, hogy a tanárok is emberek, és elsősorban magukkal kéne tisztában lenniük. A tanár ugyanis magányos – és ezáltal kiszolgáltatott. Én másfél évig nem dolgoztam, és amikor 90-ben visszamentem gyesről, más világ fogadott, bizony itt is afféle iskolai rendszerváltás volt. Már nem csodálkozott senki igazán azon a gyereken, aki felállt és járkált az órán, csak úgy, „bársonyos forradalmi” módon.

Hozzáteszem, az is vád ellenünk, hogy frontálisan oktatunk, de hát az iskola infrastruktúrája, az osztályterem leginkább erre alkalmasak. Na jó, felőlem akár ne oktassunk frontálisan, de valamilyen keretnek azért kell lennie. A keret és szabály hiánya visz az agresszióhoz.

KM: Miféle keretekre gondolsz?

PZs: Az én kereteim rugalmasak. Nem azt kérem, amit a kollégáim többsége, nem követelem meg óra elején a jelentést sem. Én csak körbenézek, ráhangolódok a gyerekekre, feltérképezem a helyzetet. Inkább lélektani keretek ezek. Ha valaki mobilizik, MP3-at hallgat, végigfekszik a padon, azt kérem, hogy képzelje el rólam, hogy most ugyanezt teszem. Szembesítem az adott helyzetben azzal, amit tesz. De ez a személyesség nagyon fárasztó – magamra vagyok hagyatva, hogy mit is tegyek. Nincs támogatás, nekem kell megoldani mindent. Volt például egy tanítványom, aki egyáltalán nem szólalt meg. Külön – azaz nem foga-

dóórán – beszéltem a szülővel, akik egyébként jól szituált emberek. Nagy megdöbbenésemre azt mondták, hogy a gyerekek velük sem beszél évek óta. Inkább ők döbbsenek meg, hogy én miért csodálkozom ezen. Én egy évben viszont kb. 220 gyereket tanítok, így csak a kirívó esetekkel tudok foglalkozni. Aki nem mutat devianciát, csak egyszerűen szorong, arra nincs idő.

Minden iskolában van ifjúságvédelmi felelős, de én ennek a hatékonyságával – mint minden „felelősével” – is szkeptikus vagyok, mert akármilyen felelősség manapság kiüresedett formalitás. Pedig sok a gond. Itt van a divatos disz-jelenség: diszkalkulia, diszgráfia, diszlexia stb. A pedagógiai szakszolgálat, ahová vizsgálatra küldjük a tanulót, visszaír, hogy a két hónapja megismert gyerekről írjak szakvéleményt. Pingpongozunk a papírokkal, hogy a gyerek MZ/X eredményt ért el, és köteleznek, hogy a közoktatási törvény X bekezdés Y szakasza alapján mentsük fel a gyereket ez meg az alól. Ekkor én visszaírok: igen, felmentjük – és akkor mi lesz? Aztán mi kérjük, hogy inkább ne kelljen felmenteni, mert úgy jár jobban, ha nem. Így megy ez már évek óta, csak arra nem ad választ senki: ki fogja fejleszteni a rész képesség-zavarral, mindenféle disz-maradványtünettel hozzáramult gyereket? Ebből is jól látszik, hogy egy csomó megoldatlan oktatási-képzési probléma a középiskolában csapódik le, és itt valóban, élesen és azonnal realizálódik.

KM: Akkor mit lehet tenni?

PZs: Bizonyos tanároknak csak az érdemjegy megadása van eszközként a kezükben. Most viszont a gyerek mehet úgynevezett OKÉV-vizsgára, ha elégedetlen a tanára által megállapított érdemjeggyel. Ez persze gyakran jogos, mert sok a rigorózus és agresszív tanár, aki szintén kaphatna egy-egy „makarencói pofont” a tanítványaitól, de ugyanilyen százalékban méltánytalan és jogtalan is. Ki dönti ezt el?

A diákok ténylegesen szolgáltatás-megrendelő, de ennek lényege nagyon nehezen derül ki egy iskolában, egy tanári közösségben. Nem tudunk ehhez alkalmazkodni. Emellett úgy látom, hogy a közoktatási reformot gyakran a papír, a bürokrácia jelenti, kevés az emberi kom-

petencia. Márpedig hogy lehet kompetens embereket nevelni úgy, ha a tanárok sem érzik magukat kompetensnek, vagy ténylegesen nem is azok?

KM: Most a gyerek-gyerek elleni agresszióról kérdezek, hiszen riasztó esetek történtek a közelmúltban is.

PZs: Nem mondom, hogy ebben az iskolának nem lehet szerepe – mert a nagyon erős jelzéseket érzékelnie kéne, de valószínűleg ez a dolog messzebbre vezet. A kaposvári eset óta egyfolytában kérdezem, hogyan lehetett eljutni idáig? Itt nem a végletekig felzúzó kamasz-indulatokról van csak szó – szerintem –, hanem olyan előre eltervelt ügyről, ahol nem is látom, mit tehetett volna érdemben az iskola. A legfélelmetesebb mindenesetre, hogy többen tudtak az előkészületekről, csak nem vették komolyan. A legnagyobb baj, hogy az ebben lévő felelősség nem tetten érhető.

De nézzük megint tágabban körül! Itt már a társadalom szélsőséges értékviszáltságáról is szó van, ahol az iskola csak egyetlen – bár fontos – közösségi szintér a sok közül. A 70-es évektől a felmérések a gyerekekre meghatározó tényezők változását mutatják család, iskola, kortárs csoport (régén még ifjúsági szervezet), plusz az iskola tekintetében. Most becsúszott a média is ide, és az iskola teljesen leszorult, már nem a család után van, hanem a hagyományos szociokulturális ágensek közül a kortárs csoport és a média is megelőzte!

Az iskola, a közoktatás egy különös biciklibelső, amit házilagos módszerekkel ragasztottak és javítottak, és minden percben kidurranhat. Tegyük fel, hogy a tanár jól teszi a dolgát, mégis nála durran ki. De lehet, hogy épp a tanár idézte elő a szakadást, és máshol – otthon, kortárs csoportban robban. A média meg győztesként csámcsog, dörzsöli a tenyerét, és ha jó saftos sztorit talál, hát tunkol.

KM: Akkor mi az iskola felelőssége?

PZs: Az, hogy gyakran hiteltelen. A tanárok egy része azért hiteltelen, mert egy képzeletbeli siratófal előtt áll, meg se mer fordulni. Nem tudja, nem érdekli, hogy a másik térfélen mi történik. De a másik része se mindig hiteles, mert létezik egy önelégült, szemfogatós tanárgatartás is. Hitelesség alig van, csak túléleli módszereket észlelek. Egyébként én

is túlélőnek tartom magam, de olyan értelemben, hogy nekem a tanítás sokat jelent, nagy hittel teszem a dolgom, fel nem cserélném másra. Hatéves korom óta suliba járok, és azt hiszem, ez mégis csak jó így.

KM: Az iskola akkor hiteles, ha emberként is hitelesek azok, akik csinálják?

PZs: Igen – de ennél megint tovább lehet menni: hiteles akarsz lenni, és ezt hiteltelen környezetben kell tenned. Én például magyartanárként hiába kezdem el nyitogatni a gyerekek szemét az értékekre, ha a környezetnek ez zárt kapu. Nem tudják megítélni, hogy mit képviselek. Ha hozzám jön egy szakfelügyelő (szaktanácsadó), aki nem is akar velem beszélgetni, csak papírt, aláírt tanmenetet szeretne látni, nem a lényeg érdekli, én miért ne lehetnék ettől agresszív?

Mint a gyerek, aki jelzi a problémáit, de nem azt kérdik tőle, amit nyilvánvalóan jelez. Az agresszió sem mindig – ahogy szó volt erről – arról szól, aki gyakorolja, hanem arról is, akivel elkövetik. Valaki akar valamit mondani, amit nem fogadnak el, vagy egyszerűen nem veszik észre.

KM: Igen, vagy szankciókról beszélünk, vagy sajnáljuk a gyereket, csak arról nincs szó, hogy hogyan tovább.

PZs: Nekem az adott helyzetben kell meghozni a döntéseket, nem lehet eltolni, elcsúsztatni, mert az főleg a gyerekek veszteség. Torz tapasztatai lesznek a világról, de a tanárra, az iskolára nézve is veszteség lesz. A bírónő elnapolhat, a doktornő tapogatózhat, a tanárnő nincs még ennyire sem kényelmes helyzetben.

KM: Egy barátom a közoktatást lassú, lomha gőzmozdonyhoz hasonlítot-

ta, amit az utóbbi időben állandóan más sínre akarnak terelni. Ezért persze nem megy előre.

PZs: Igen, ez egy nagyon jó metafora. Valóban, az oktatás egy lomha, lassú jármű, és sokan vannak rajta. Nem rakhatunk belé varázseszközöket – lásd digitális tábla –, amitől egy csapásra száguldani fog. Nincs meg ehhez semmilyen feltétel, csak lassan, átgondoltan lehet megváltoztatni az útját. Itt meg a kormos mozdonyvezetőnek a kezébe adnak egy mikrocsipet, hogy ezzel kezdj valamit!

Csak az utasokkal nem törődik senki.

Kánnai Magdolna

lémákat megfogalmazni, és nehéz azokkal szembenézni (és elhatározásra jutni), különösen akkor, ha az érintettek naponta azt élik meg, hogy nem értik (meg) őket, és egyedül maradtak. Sokuk még csak azt sem tudja, mi történt vele, nem ismeri a világot, fogalma sincs arról, hogy mi mindennel került szembe. Egyszer csak arra ébrednek, hogy bajba kerültek (talán pontosan nem is tudják, mi a baj, csak érzik, élik). A megélt konfliktushelyzet és a különben is szegényes választási lehetőségek beszűkülése, a kriminális befolyás és az egészségkárosító szerek intenzív jelenléte pedig sokakat – előbb vagy utóbb – kritikus helyzetbe, válsághelyzetbe sodorhatja.

■ PETŐFI CSARNOKBÓL A NYOLCADIK KERÜLETBE

A Kapocs Ifjúsági Önszolgálat tevékenysége – tizenéves intenzív segítő szerepvállalást követően a Petőfi Csarnokban 2006-ban vezetői döntésre – váratlanul megszűnt. Úgy gondoltuk, a váratlan döntéssel – és a döntésben felénk és célközönségünk felé irányuló értetlenséggel és elutasítással – szemben, hogy az érintett fiataloknak szükségük lehet még ránk. Mielőbb új működési színteret igyekeztünk találni, és a nyolcadik kerületben barátsággal fogadtak. Miután felújítottuk a rendelkezésre bocsátott helyiséget, a Mátyás téren folytathattuk az érintett fiatalok által ismert, sajátos segítő tevékenységünket, illetőleg feladatainkat hozzákapcsolhattuk a kerületben indult fejlesztési programhoz, a Magdolna programhoz.

Úgy költöztünk mégis a nyolcadik kerületbe, hogy nem nagyon tudhattuk, mire számíthatunk. Előzetesen meglehetősen kevés ismeretünk volt a bennünket fogadó övezetről és lakóiról, számtalan közvetlenül és közvetve kapott jelzésben ugyanakkor óvtak bennünket. Természetesen a kerülettel kapcsolatos különféle adatok számunkra is rendelkezésre álltak és azok az információk is, amelyek a nyolcadik kerületet, kis „romantikus mellékkel”, a főváros sajátos szociokulturális szférájaként ábrázolták. Azért – bár csupán lassan második esztendeje működünk itt – azt érzékeljük, a nyolcadik kerületben létezni, működni, és különösképpen élni jóval nehezebben általánosítható élmény, amely jóval inkább mindennapos, sokszor igazán prózai, eleven, és nem mindig sikerrel járó egyéni feladat.

Nem csupán a kerületi önkormányzat velünk kapcsolatba kerülő munkatársai és a kerület más, lehetséges szakmai partnerei fogadtak bennünket jól, szinte barátsággal, hanem a környéken élő emberek is. Érzésünk első emlékezetes benyomásai közé éppen azok az úton-útfélen megtapasztalt, különböző életkorú emberekkel spontán induló beszélgetések tartoznak, amelyek a bármelyik másik kerületben tapasztaltaknál sokszorosan nyíltabbak, természetesebbek és személyesebbek voltak. Azt érzékeljük, a környék fiatal és idősebb lakói egyaránt kíváncsiak és figyelnek ránk, és számít, hogyan viszonyulunk hozzájuk, hogy egyáltalán mit és hogyan mondunk nekik. A különféle jelzésekből és alkalmi beszélgetésekből aztán hamar kiderült számunkra az is, hogy a környéken valóságos az igény arra, hogy a nem feltétlenül konform megnyilvánulásaikkal gyakran gondot okozó fiatalokkal valakik foglalkozzanak. Az elképzelések legjobban egy hagyományos ifjúsági klubhoz voltak hasonlatosak, amelyre errefelé különben is nagy az igény. Különféle (jobbára szelektálásra és szankcionálásra irányuló) ötleteket és javaslatokat

is kaptunk, hogy miképpen is kéne nekünk majd a feladatokat végezni. Figyelemre méltó volt ugyanakkor az a szépség, amely az érkezésünket és várható működésünket kísérte. Mint hogy a Kapocsról igazán keveset tudhattak, ez a szépség feltehetően a helyi tapasztalatok terméke volt, amely a várható feladataink nehézségeit előlegezte meg.

A Kapocs újraindításához a nyolcadik kerületben arra próbáltunk összpontosítani, hogy – bár a Petőfi Csarnokban kialakított működési szisztéma jól bevált, és kellően segítőkésnek bizonyult – a hely, a környezet sajátosságai szerint alakítsuk ki a szervezet működését, szervezzük meg a feladatainkat. Tulajdonképpen semmilyen feladatelem, működési mozzanat „nem jöhetett át” anélkül, hogy azt ne gondoltuk volna át. Nem akarunk azért sietni sem; közelmúltunk meghatározó feladata az volt, hogy a szervezet felújított irodájában, a Kapocs összetett működését elősegítő, sokfunkciós térben a Kapocs újabb látogatói, leginkább a környéken élő fiatalok helyet találjanak. Azt kívántuk lehetővé tenni, hogy a hozzánk forduló, elsősorban tizenéves fiatalok az eddig igénybe vett (utcai) terek és helyszínek kockázatainak minimalizálásával, a Kapocsbán is ápolhassák a kapcsolataikat, vagyis nálunk is találkozhassanak egymással. Ilyen módon számunkra is megjeleníthessék aktuális helyzetüket, az őket befolyásoló különféle viszonyaikat. Megmutathassák, hogy leginkább mi foglalkoztatja őket, illetőleg láthatóvá tegyék azokat az akadályokat, nehézségeket és problémákat, amelyekkel naponta találkozhatnak, amelyek aktuális élethelyzetükben akadályozzák őket. Szükség esetén aztán kérhessenek és kaphassanak segítséget, illetőleg nyíljon számukra arra is lehetőség, hogy segítő szerepet vállaljanak. Esetleg saját társas környezetükben jelentkező problémákra, nehézségekre a Kapocsbán, illetve a Kapocs munkatársai, esetleg régebbi önkéntesei révén választ, segítséget keressenek és találhassanak.

A Kapocs sikeres elindulásához ugyanakkor néhány nyilvánvaló tény a magunk számára pontosítani igyekeztünk. Azokkal fogunk majd gyakrabban találkozni, akiknek – feltehetően elsőre még nem biztos, hogy ismerhető – komoly igénye, szüksége lehet kapcsolatra, figyelemre és valószínűleg segítségre. A sikeres szerepvállaláshoz a felhatalmazást mindezekre (vagyis a kapcsolatra, figyelemre és segítségre) majd csak tőlük kaphatjuk meg, a Kapocsbán a kompetenciát minden esetben az érintettektől kapjuk. (Kivételt képeznek ez alól az életveszély elhárítására tett sürgősségi intézkedések.) Tudnunk kell azt is, hogy az érkezésünket megelőzően is voltak a környéken különféle események, amelyeket nem ismerhetünk, nem érthetünk, amelyek ugyanakkor befolyásolják a Kapocsba érkező fiatalok társas viszonyait. Azt is nyomatékosítanunk szükséges a magunk számára, hogy a rajtunk, a Kapocson kívül is, az érintettek társas környezetében különféle folyamatok zajlanak, amelyeket nem ismerünk, amelyek ugyanakkor hatással lehetnek a Kapocs-béli viszonyokra. Abban is biztosnak kell lennünk, hogy rajtunk kívül is vannak olyanok, akik a velünk találkozó fiatalokat segíteni próbálják, amelyre különösebb befolyásunk nincs, viszont amely ugyanakkor visszahat a tevékenységeinkre. A Kapocssal szemben a működés kezdetekor az érintettek körében jelentkező, esetenként megfogalmazott várakozások és a Kapocs konkrét lehetőségei és funkciói között jó ideig nagy le-

het a különbség, a távolság, a diszkrépancia, amelynek tisztázása, majd összehangolása meghatározó, sőt talán kulcsfeladat számunkra.

Külső szemlélők (pl. lehetséges intézményi partnereink) számára talán furcsának, szokatlannak tűnhet az általunk felállított prioritás: elsőként nem a széleskörű intézményes együttműködést próbáljuk megszervezni, hanem – a kapcsolatfelvételt követően – az érintett fiatalokkal kapcsolatban valamilyen szempontból és/vagy okból fölmerülő intézményekkel, szervezetekkel erősítjük a viszonyunkat, és először is velük próbáljuk egyengetni (érthetővé tenni a körülményeket, az esetleges ellenállást feloldani, közvetíteni, felkészíteni, javaslatot tenni, majd megelőzni stb.) az aktuális helyzet megoldásához vezető utat.

■ AZ ELSŐ LÉPÉSEK

Nem toboroztuk a látogatókat, egyszerűen csak kinyitotunk. Úgy terveztük, hogy akik eljönnek, azoknak egyszerűen elmondjuk, nálunk mire is lehet számítani. Az első alkalmak így viszonylag csendesesen teltek. Akik először, nagy-nagy óvatossággal bejttek, azok inkább talán társaik előtti hőstettként élték meg érkezésüket, mint kíváncsiak voltak. Feltették persze azokat a kérdéseket, amikkel készültek, de nagyon nem figyeltek ránk, inkább csak körbe-körbepillantottak, hogy tényleg, milyen lehet ez a hely, aztán amikor kitöltötték a szerintük illendő időt, hamar el is mentek. Az első hosszabb, legalább félórás látogatás és a valódi segítő szándékot tesztelő megkeresés csupán a nyitást követő második hónapban történt. Feltehetően mindezek a találkozások a látogatók megelégedésére alakultak, mert a hatodik, hetedik héttől aztán – az első látogatók vissza-visszatérése mellett – csoportokban érkeztek újabb és újabb környékbeli fiatalok, megelevenedett a Kapocs irodai tere.

Az első időszak, amely gyakorlatilag több fordulóból állt, eltartott legalább nyolc hónapig, és hihetetlenül viharos és intenzív volt. Mint akikre régóta vártak, szinte lecsaptak ránk. Hosszabb-rövidebb ideig megfordult nálunk szinte minden környékbeli tizenéves, sőt azok közül is szép számmal, akik ugyan máshol laknak, de a Mátyás tér környékén, különféle konkrét okok miatt, gyakran megfordulnak. Felfokozott, szinte provokatív kíváncsiságuk és zajos megnyilvánulásai révén fiatal látogatóink gyakorlatilag megmutatták nekünk, miképpen is érzik jól magukat – olykor önmaguk örömeire és/vagy mások rovására. Különösen furcsa volt számunkra az, hogy az elején egyszerűen nem is néztek ránk, nagyon hangosak voltak, és megállás nélkül mozogtak. Bármiről volt is szó a Kapocsban, figyelmük legfeljebb pár percig tartott. Láthattuk, miképpen töltik nálunk a mindennapjaikat (és elképzeltük, feltehetően hogyan tölthetik az idejüket saját, Kapocson kívüli társas környezetükben). Ízelítőt kaphattunk abból is, hogyan viszonyulnak egymáshoz és milyen módon fejezik ki magukat, érvényesítik törekvéseiket, hogyan fogadják (vagy nem fogadják) el mások kezdeményezéseit stb. Aligha lehet kellő mélységgel érzékeltetni azt az elevenséget, amely fiatal látogatóinkat ebben az időszakban jellemezte. Eleinte jobbra hagytuk is őket kibontakozni, hiszen csak így kaphattunk személyes élethelyzetekre is visszavezethető pillanatfelvételt arról a társas világról, amely fiatal látogatóinkat az intézményes kapcsolatokon kívül jellemzi. Legfeljebb a

kirívó helyzeteket fékeztük, és aztán – ahogy alakultak az érkezések – fokozatosan strukturálni kezdtük a Kapocsban zajló folyamatokat.

■ SZELÍDÍTÉS VAGY SZEREPPFORMÁLÁS

Olyan szervezet a Kapocs, amelyben naponta találkozunk azokkal a fiatalokkal, akik nem csupán alkalmazkodni nem tudnak személyes környezetükhöz, hanem szinte napi ütközeteket vívnak velük. Találkozásaink éppen ezért meglehetősen hamar számtalan alkalmat kínáltak arra is, hogy velünk is ütközzenek, hogy stílusukat, direkt és nem feltétlenül direkt jelentkező megnyilvánulásait, velünk vagy éppenséggel egymással szemben, támadásnak vegyék. Ám, ha arra is figyeltünk, hogy mindaz a sokszor küzdelemre is kész, kiélezett magatartás felfokozott érdeklődéssel és sokféle módon megjelenített kapcsolatkereső próbálkozással együtt jelentkezett, nem volt nehéz lefordítani magunk számára a következőket: a haragosnak tetsző (könnyen támadásnak is értelmezhető) viselkedés látogatóink kommunikációs készletéről és szokásairól mutat valós képet, és legfeljebb a határok látványos és hangos próbálgatását szemlélteti. Az a benyomásunk alakult ki, hogy egyrészt feltehetően nagyon kevés elismerést, dicséretet kaphatnak, másrészt mintha be akartak volna bennünket mérni. Hiszen nemcsak a hely mutatkozhatott számukra furcsának és érdekesnek, hanem megjelenésünk, törekvéseink szinte minden mozzanatában teljesen szokatlan lehetett nekik.

Tekintettel arra, hogy a Kapocs működési szisztémája szerint jellemzően reflektív szervezet, vagyis a szerepét, feladatait a vele kapcsolatba keveredő fiatalok személyes potenciálja és törekvései szerint alakítja ki, az ismerkedés, szereppformálás napi küzdelmei mellett a szerzett benyomásokat, különféle kapott információkat a szervezet feladatainak újraszervezésekor minden esetben beépítettük. Sokat segített fiatal látogatóink megnyilvánulásainak az (el)fogadásához, illetve a különféle éles, konfliktusos helyzetek megértéséhez az a napról napra szerzett tapasztalatsor, amelyet ebben az időszakban átélhettünk. Nem csupán arról van szó, hogy ilyen módon a meg-megjelenő provokatív megnyilvánulásokat, nyilvánvaló sértéseket és bántásokat jobban tudtuk kezelni, lehetőleg megelőzni vagy elkerülni (és a lehető legkevésbé szankcionálni), hanem a jelentkező ütközetek, konfliktusok alkalmával a megtett lépéseinkben egyre inkább segítő, fejlesztő szempontokat tudtunk érvényesíteni. Különösen fontos volt például számunkra, hogy az esetleges korlátozásokat az érintettek ne csupán értsék, hanem meg is értsék, és a különféle károkozások, mások bántása esetén, amennyiben lehet, azonmód vegyenek is részt a helyrehozatalban, a jóvátételben. Arra is nagyon figyeltünk, hogy a működés során olykor szükséges, deklarált korlátokat és korlátozásokat mindig érthetővé tegyük, és megfosszuk annak személyes és indulati elemétől.

A Kapocsban betöltött szerepeink alakítása ezzel együtt az eltelt időszak során több lépésben, fokozatosan ment, és egyáltalán nem könnyen. Teljes jelenlétre, szakmai és személyes helytállásra, intenzív együttműködésre, napról-napra komoly erőfeszítésekre volt szükségünk, amíg eljutottunk egy viszonylagosan letisztult szerephez (munkatársaink közül nem is mindenki bír

ta végig). Fiatal látogatóink közül így sem értette (és érte) mindenki azt, hogy miközben a számukra is egyre nyilvánvalóbban megtapasztalt segítségről és támogatásról szól a tevékenységünk, az egyértelmű sértések, tudatos károkozások elkövetőit miért nem büntettük keményen, miért nem haragudtunk rájuk, miért nem toroltuk meg, ahogy talán máshol. Azt tudták persze, hogy a negatív tartalmú cselekedeteket mindig követte valamilyen korrekcióra, helyrehozatalra irányuló intézkedés, olykor szankció vagy korlátozás, mégis, jó páran nem értették, hogy mindezt követően miért nem szakítottuk meg a fentebbieket elkövetőkkel a kapcsolatot. Akik ilyen módon a Kapocstól fegyelmező légkört vártak, ahová csak „válogatott” emberek járnak, azok az eltelt időszak során kissé eltávolodtak tőlünk. Az eltelt időszakban fiatal látogatóink többsége számára ugyanakkor egyre világosabb lett, hogy mire számíthatnak nálunk és tőlünk, ha eljönnek a Kapocsba, ami a kezdeti (valóságos szükségleten alapuló) valószerűtlennek tűnő várakozást végképp lefekezte, és viszonylagosan kiegyensúlyozott légkört eredményezett.

A kezdetekben és menetközben – bármit is szerettünk volna – munkatársakként kapunk mi is hideget és meleget. Úgy látjuk azonban, noha egyiket sem kerestük, mégis egyszerűen elkerülhetetlenek voltak ahhoz, hogy kialakíthassuk saját szerepeinket. Talán éppen azokban a helyzetekben nyílt számunkra legjobban lehetőség arra, hogy világossá tehessek, hogyan fogjuk fel másként azokat a helyzeteket, mint ahogy ők máshol megszokták. Semmiképpen nem a szankciók, fegyelmező eszközök alkalmazását tartottuk ezekben a legfontosabbnak, hanem, hogy mindig érthessük őket az adott helyzetekben, és azokban mi mindig jól érthető, kellően személyesek legyünk, és minden esetben egyenrangúságra, együttműködésre, elfogadásra és feltétlenül a megoldásra törekedjünk. Tudniuk lehetett ugyanakkor, hogy az egymás közötti és a környezetükben létrejövő helyzetek kezelésében egyrészt nem (nagyon) akarjuk – hiszen nem tudjuk – korlátozni őket a megszokott saját megoldásaik alkalmazásában (alacsony küszöb), ám, ha a velünk átbeszélést kipróbálják, nagy valószínűséggel hatásosabbak, eredményesebbek lehetnek.

A Kapocsban nem kívántunk a környék világától teljesen eltérő, „laboratóriumi légkört” teremteni, hanem minél nyíltabb és természetesebb közegben kerestük a feladatainkat. Látogatóinknak pedig konkrét élményekre, tapasztalatokra volt szükségük, hogy rájöhhessenek arra, a Kapocsban inkább a segítő, támogató feladatok a fontosak, és aki azokért jön, az jól járhat, és nem feltétlenül gyengeségből maradnak ki az eszköztárból a büntető, megtorló módszerek. Viszont aki segítséget keresett önmaga vagy személyes környezete számára, az mindig találhatott választ, megoldást vagy a megoldáshoz vezető információkat, és aki önkifejezési lehetőséget keresett, fejlődni, tanulni akart, ki akarta próbálni önmagát, a képességeit, az konkrét támogatásra, segítségre számíthatott.

■ ÜTKÖZETEK, VAGY AMIT TAKARNAK

Éles helyzetek és konfliktusok, amelyekkel találkozhattunk, leggyakrabban nem a Kapocson belül keletkeztek, hanem egyszerűen hozták. Vagyis amikor közelebb kerültünk egy-egy konfliktusteli szituációhoz, az feltehetően azért lehetett, mert azok-

nak valamelyik résztvevője hozzánk is járt. Világos volt ugyanakkor számunkra, hogy noha közvetve vagy közvetlenül, akár csak részleteiben megismerhettünk egy-egy konfliktust, de az még önmagában nem jelentette számunkra, hogy kéri is abban a segítségünket. A szerepkörünk csak lassan alakult, számos tapasztalat, egy-két bátrabban segítséget kérő eredményei, különféle személyes benyomások, együttesen átélt események kellettek ahhoz, hogy az adott helyzetekben érdemben számoljanak valamiféle segítségünkkel. Erre az időszakra, ha úgy tesszük, a ráhangolódásra, azt hiszem, nekünk is szükségünk volt, hogy a látszólag hasonló helyzetekben (minél inkább) azonosíthassuk a célközönségünkre és társas világára sajátosan jellemzőket.

Konfliktusos helyzettel leginkább mint erőteljes indulatokkal és sérelmekkel telített viszonytalálkoztunk, amelyben nagyon hamar az adott helyzeten túlmutató, komoly érdektöbblet (és gyakran több érintett is) jelentkezett, vagyis a helyzetekben az adott konfliktusnál szinte minden esetben jóval nagyobb volt a tét. Mintha a résztvevőknek egy talán soha kellően nem megismerhető, rendezetlen előtörténetet is tisztázniuk kellett volna, csupa gubancos helyzetet, amelyekben mindig voltak bizonytalan és tisztázatlan szándékú, újabb konfliktusokat cipelő más szereplők is.

A helyzetekben azonnal érzékelhető indulattöbblet gyakorlatilag úgy jelentkezett, hogy a résztvevők nagyon gyorsan, olykor a szemünk előtt bekövetkező „ütközetekhez”, konfliktusokhoz képest érthetetlenül magas hőfokban egyszer csak idegesek, feszültek, ugyanakkor koncentráltak lettek (vagy eleve így érkeztek, de akkor már tudtunk nélkül benne is voltunk). Aztán az olykor igencsak látványos jelenetekben a felek hamar két frontra és őket körülvevő közönségre bomlottak. Mindennél azonban figyelemre méltóbb volt, hogy a helyzetben résztvevők egyébként is szegényes kommunikációs és viselkedési eszközei teljesen beszűkültek, lényegében védekezővé, ugyanakkor konfrontatívvá váltak (erős hangok, ijesztő, fenyegető mozdulatok, vádaskodások, minősítések, sértegetések stb.). Feltehetően ez a „felállás” és felfokozott érzelmi működés valóságos tapasztalatokra épült, vagyis hasonló helyzetekben, hasonló módon szoktak működni. Ha jól érzékeltük ezeket a kialakult helyzeteket, jellemzően nem kompromisszumkeresésről, problémamegoldásról szóltak, hanem nagy valószínűséggel, a helyzetek többségének a kimenete valóságos ütközeteket, valószerűtlen győzelem megszerzését és valamiféle illékony presztízs birtoklását célozták meg. Ezeknek a helyzeteknek talán a végkifejlet szempontjából legproblematisabb eleme a benne levők beszűkült kommunikációja, amely túlnyomórészt látványos gesztusokkal volt teli, gyakran minősítő kifejezésekből állt, és csupa utalásokkal volt jellemezhető. Mindez az adott helyzetek gyakori félreértését, illetve a konfliktusok eskalálódását hozhatta, egészen a nyílt ütközetelig, amely ilyen módon komoly konkrét veszélyeket előlegezett meg.

Kicsit közelebb állva ezekhez a helyzetekhez, azt is láthatuk, hogy általában a konfliktusos helyzetek akkor váltak közöttük különösen kritikussá, ha viszonylag gyorsak voltak, ha gyorsan felhergelték egymást, ha esetleg a „drukkereknek” újabb, külső szempontot, sérelmet sikerült belevinniük. Megfordítva,

minél tovább sikerült beszélniük a feleknek egymással – közvetítők nélkül, a vádaskodások konkrét tartalmától függetlenül –, annál biztatóbbá vált az adott helyzet kimenetele, mindenekelőtt egyre könnyebben maradt el a nyílt ütközet. Fontos eleme volt a konfliktusos helyzeteknek a konfliktus utóélete is, különösen egy ütközet vagy majdnem ütközet után. Ekkor is a ráfordított idő, illetőleg a kommunikáció „kiszélesedése” szinte minden esetben egyértelműen jobb, „konstruktívabb” végkifejletet hozott.

A jelenlétünk egy közelünkbe hozott helyzet eldurvulásának elkerülésére, mérséklődésére természetesen kihatott – persze másként a korai időszakban, és másként azok után, hogy fiatal látogatóink jobban ismerhették a mintáinkat és az álláspontunkat. Volt néhány alkalom, amikor kaptunk annyi mozgásteret, hogy oda is léphettünk a vitatkozó felekhez, amitől aztán kevésbé lett komoly baj, ugyanakkor a viták levezetésére nem kaptunk (még) igazán lehetőséget. Mostanra talán a látogatóink egyre jobban bánnak a helyzeteikkel, talán a nyílt, szinte kezelhetetlen helyzetekből kevesebbet is hoznak be a Kapocsba, mindenesetre az utóbbi időszakban egységnyivel könnyebben tudunk azokról a helyzetekről beszélgetni, jobban sikerül a kialakulásukat vagy éppen a kimenetelüket át meg áttárgyalni, lehetséges megoldásokat felsorakoztatni.

■ ÖNKIFEJEZÉS...

Soha nem volt a Kapocsba látogató fiatalok között ekkora kontraszt a szunnyadó képességek és a tényleges tudás között. Lehet, hogy mostanában a Mátyás téren inkább jóval fiatalabakkal találkozunk, ami miatt a tanítási-tanulási összefüggések fontosabbak, jobban látszanak. Mindenesetre látványos különbségeket érzékelünk az iskolában szerzett, kapott érdemjegyek és fiatal látogatóink képességeinek egy-egy megnyilvánulása között. Úgy tapasztaljuk, ha megfelelő érzékenységgel és figyelemmel önkifejezési lehetőségeket teremtünk számukra, azzal szívesen élnek, az inspiráló számukra. Az önkifejezési lehetőségek révén nem csupán az iskolai jegyeiknél sokszorosan jobban teljesítenek, hanem képesekké válnak azt is megmutatni mindannyiunknak, miképpen látják, élik meg önnön felnötté válásukat. Képesek válnak azt szemléltetni, hogy ha nem a problémák forrásának tekintjük őket, hogy akár önkifejezési törekvéseik révén, ők is képesek megtanulni összeegyeztetni magukban mindazokat az egymástól messze levő szocializációs rendszereket (értékeket, normákat stb.), amelyek miatt ütközeteiknek, konfliktusaiknak nem feltétlenül ők az okozói, hanem leginkább az elszenvedői. Ami miatt talán jóval nehezebb őket érteni, és ami miatt különösen nehéz feladat számukra napjainkban a felnötté válás.

Szabó András

A gyermeki jogok tudatosítása

■ AZ ÁLLAMPOLGÁRI JOGOK ORSZÁGGYŰLÉSI BIZTOSÁNAK JELENTÉSE AZ OBH 2057/2008. SZÁMÚ ÜGYBEN

Országgyűlési biztосként kiemelt figyelmet fordítok – önálló alapjogi projekt keretében – a gyermeki jogok érvényesülésére. E projekt keretében 2008. évben munkám középpontjába a jogtudatosítás kérdéskörét állítottam: egyebek mellett vizsgálom azt is, hogy a közoktatás, a pedagógusképzés, a jogalkalmazó szervek miként segítik elő a gyermekek jogainak megismertetését és tudatosítását. Emellett, hogy – és jelen vizsgálatomnak ez a központi kérdése – a műsorszolgáltatók milyen aktív magatartással biztosítják, hogy a gyermekek fejlettségüknek megfelelő, ismereteik bővítését segítő, a magyar nyelv és kultúra értékeit őrző műsorokhoz hozzáférjenek, bemutatnak-e a gyermeki jogokat ismertető és tudatosító műsorokat.

■ A VIZSGÁLAT

A gyermekjogi projekt kiemelt elemeként, az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló 1993. évi LIX. törvény (Obtv.) 16. § (2) bekezdése alapján – figyelemmel arra is, hogy a Gyvt. 11. § (2) bekezdése a gyermek alkotmányos jogainak védelmét az országgyűlési biztos feladataként határozza meg – az említett gyermeki jogok érvényesülése miatt hivatalból vizsgálatot indítottam.

A vizsgálat eredményes befejezése érdekében az Obtv. 18. § (2) bekezdése alapján megkerestem a Danubius Rádió Műsorszolgáltató Zrt. (Danubius Rádió) vezérigazgatóját, a Duna Televízió Zrt. (Duna TV) elnökét, a Magyar Katolikus Rádió Zrt. (Katolikus Rádió) vezérigazgatóját, a Magyar Rádió Zrt. (MR) elnökét, a Magyar RTL Televízió Zrt. (RTL-Klub) vezérigazgatóját, a

Magyar Televízió Zrt. (MTV) alelnökét, MTM-SBS Televízió Zrt. (TV2) vezérigazgatóját és a Sláger Rádió Műsorszolgáltató Zrt. (Sláger Rádió) vezérigazgatóját, akiktől tájékoztatást, valamint dokumentumok megküldését kértem.

Vizsgálatom során figyelemmel voltam az állampolgári jogok országgyűlési biztosa korábbi általános helyettesének OBH 6033/2005. számú, az MTV gyermekműsoraival kapcsolatos jelentésének megállapításaira is.

■ A MEGÁLLAPÍTOTT TÉNYÁLLÁS

A Danubius Rádió és a Sláger Rádió kivételével valamennyi műsorszolgáltató vezetője határidőben és teljes körűen teljesítette megkeresésemet.

A megkeresett műsorszolgáltatók – kismértékben eltérő mértékben – átlagosan összes műsoridejük mintegy 8-12%-

ában szolgáltatnak gyermek- és ifjúsági műsorokat. Ezek között valamennyi műsorszolgáltatónál megjelennek a mesék, az elsősorban fiataloknak szóló oktatási- és tudományos műsorok éppúgy, mint az ifjúsági- és családi filmek és sorozatok. A televíziók esetében a gyermekműsorok között jelentős a rajz- és animációs műsorszámok aránya. Valamennyi műsorszolgáltató – eltérő mértékben ugyan – teret biztosít irodalmi művek adaptációjának. Ki kell emelni, hogy egyes műsorszolgáltatók – ugyancsak különböző mértékben – közzétesznek olyan, kifejezetten gyermekeknek készített műsorszámokat is, amelyek az iskolai oktatáshoz, vagy a tudományos ismeretterjesztéshez kapcsolódó ismereteket közvetítenek.

Az egyes műsorszolgáltatók gyakorlata nem egységes abban, hogy mit tekintenek a gyermek- és ifjúsági korosztályok számára megfelelő időpontnak. Valamennyien ilyennek tartják a hétvégi reggeli és délelőtti időszakot, a hétköznapi és hétvégi délutáni időpontokat, és jellemzően nem tekintik ilyennek az este 20.30 utáni időpontokat. A bemutatott gyermek- és ifjúsági műsorok nagy többségét a műsorszolgáltatók az említett korosztályok számára megfelelő időpontokban teszik közzé. (Megjegyzem, hogy a kapott tájékoztatás szerint a nézettségi adatok nem tartalmazzák a 14 év alatti nézők adatait, így az előbbi időpontok megfelelése magyarországi empirikus adatokkal nem támasztható alá.)

Több válasz is kitért a műsorszámok – kiskorúak védelme érdekében, a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény (Rttv.) 5/A.-5/D. §-ai szerint végzett – kategóriákba sorolására (klasszifikációjára). Többen rámutattak arra, hogy a korhatárra tekintet nélkül megtekinthető (Rttv. I. kategóriába sorolt) műsorszámok, vagy azok, amelyek megtekintése tizenkét éven aluliak számára nagykorú felügyelete mellett ajánlott (Rttv. II. kategóriába sorolt) annak ellenére, hogy nem mutatnak be a kiskorúak személyiségfejlődését veszélyeztető tartalmat, nem lesznek egyúttal gyermek- vagy ifjúsági műsorok is.

Annak ellenére, hogy a műsorszolgáltatók általában közzétesznek gyermekek védelmét szolgáló műsorszámokat is, egyetlen válasz sem számolt be arról, hogy kifejezetten a gyermeki jogokat ismertető műsorszámot is bemutatnának.

■ ÉRINTETT ALKOTMÁNYOS JOGOK

– a jogállamiság elvéből fakadó jobbiztonság követelménye, valamint a tisztességes eljáráshoz való jog (Alkotmány 2. § (1) bekezdés: „A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam.”)

– az állam objektív alapjogvédelmi kötelezettsége (Alkotmány 8. § (1) bekezdés: „A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása az állam elsőrendű kötelessége.”)

– a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga (Alkotmány 67. § (1) bekezdés „A Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családjá, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges.”)

■ MEGÁLLAPÍTÁSAIM

I.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának feladat- és hatáskörét, valamint az ezek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságokat az Obtv. határozza meg. Az Obtv. 16. § (1) bekezdése szerint az országgyűlési biztoshoz bárki fordulhat, ha megítélése szerint valamely hatóság, illetve közszolgáltatást végző szerv (a továbbiakban együtt: hatóság) tevékenysége során a beadványt benyújtó személy alapvető jogaival összefüggésben visszasságot okozott, feltéve, hogy a rendelkezésre álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket – ide nem értve a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát – már kimerítette, illetve jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva. Az Obtv. 16. (2) bekezdése szerint az országgyűlési biztos az alapvető jogokkal kapcsolatos visszasság megszüntetése érdekében az (1) bekezdésben megjelölt feltételek fennállása esetén hivatalból is eljárhat.

Elsőként azt vizsgáltam, hogy a műsorszolgáltatók eljárására, döntéseire, vagy ezek elmaradására kiterjed-e a hatásköröm. Az országgyűlési biztosok eddigi gyakorlatukban minden esetben közszolgáltatónak tekintették a hatóságnak nem minősülő, állami vagy önkormányzati feladatot ellátó szervezetet, különösen pedig azokat, amelyek esetében az érintettnek nincs reális lehetősége annak megválasztására, hogy az igényelt szolgáltatást kitől vegye igénybe, tekintettel arra, hogy azt csak korlátozott számú vagy csak kizárólag egyetlen szervtől veheti igénybe. Mindezekre tekintettel, valamint a közszolgálati műsor és a közszolgálati műorszám Rttv. 2. § 18-19. pontjaiban meghatározott fogalmára is figyelemmel – az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese OBH 3600/2005. sz. jelentésében foglaltakkal megegyezően, s az azóta töretlen ombudsmáni gyakorlatnak megfelelően – megállapítottam, hogy a közszolgálati műsorszolgáltatók eljárására, továbbá a közszolgálati műsorszámokkal összefüggésben a kereskedelmi műsorszolgáltatók eljárására is fennáll a hatásköröm, vagyis e körben a műsorszolgáltatók – mint közszolgálatást végző szervek – eljárását is vizsgálhatom.

II.

Elengedhetetlennek tartom, hogy – a műsorszolgáltatók eljárásában megfigyelhető pozitív fejlemények ellenére – a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való jogával kapcsolatban az alábbiakra hívjam fel a figyelmet:

Az Alkotmány – hasonlóan egyes külföldi alkotmányokhoz – nem határozza meg a gyermek fogalmát, mindez azonban eddig nem okozott gondot az Alkotmány rendelkezéseinek értelmezése során. (Megjegyzem, hogy az Rttv. egyaránt használja a „gyermek”, a „kiskorú”, valamint az „ifjúság” fogalmát, jellemzően ugyanazzal a jelentéssel.)

A gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt egyezmény (NYE) – hasonlóan a különböző nemzetközi jogi dokumentumokhoz – 1. cikke szerint gyermek az a személy, aki 18. életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban elérte.¹ Az AB gyakorlata során ezzel megegyező értelemben

¹ A Gyvt. 5. § a) pontjában – az NYE 1. cikkével megegyezően – határozza meg, hogy Ptk. 12. §-a szerinti kiskorút kell gyermeknek tekinteni.

használja a gyermek fogalmát. Ennyiben tehát a 18. életévben meghatározott korhatárt nemcsak nemzetközi jogi, hanem – legalábbis gyakorlatilag – alkotmányjogi értelemben is a gyermek fogalom meghatározó kritériumának tekinthetjük.

Az Alkotmány 67. §-ának kötelezettjei a család, az állam és a társadalom. Jelen vizsgálatomban különös jelentőséggel az utóbbi kettő bír. Az állam alatt nem pusztán a Magyar Államot, mint jogi személyt kell jelen esetben érteni, hanem – a különböző jogszabályokban meghatározott feladat- és hatáskörében eljárva – valamennyi, ezért tételesen meg nem határozható állami- és önkormányzati szervet is. E kötelezettség értelemszerűen egyfelől jogalkotási feladatot jelent, azonban mennyiségében és jelentőségében is kiemelkedő az egyedi jogalkalmazási aktusok súlya. A Gyvt. kialakította a kifejezetten a gyermekek védelmét ellátni hivatott intézményrendszer legjelentősebb elemeit, és ezen túl több jogszabály telepít kifejezetten feladatokat a gyermek és jogai védelme érdekében különféle állami és önkormányzati szervekre.

Ezzel szemben a „társadalom” mint e jog kötelezettje nehezen definiálható. A fogalmat eddig az AB sem határozta meg. Álláspontom szerint a megfogalmazás döntően deklaratív jellege mellett ennek praktikus okai lehetnek: míg a családon, valamint az egyes állami és önkormányzati szerveken, de még az e célból létrejött társadalmi szerveken is számon kérhető, eleget tettek-e az Alkotmányból, illetve más jogszabályból fakadó vagy éppen önként vállalt kötelezettségüknek, addig ez a „társadalommal” mint elvont entitással szemben nem kivitelezhető. A „társadalom általi gondoskodás”-ból következik, hogy támogatni kell az ilyen tevékenységet folytató társadalmi szervezeteket, vagy éppen a gyermekekkel szemben erősebb társadalmi szolidaritást kell megvalósítani. Vizsgálatom tárgyánál maradva mindezek mellett e körbe vonható a műsorszolgáltatók társadalmi felelősségvállalása is.

Az alkotmányi felsorolás (család, állam, társadalom) egyben „rangsornak” is tekinthető: úgy vélem – és ez fakad a vonatkozó nemzetközi dokumentumok rendelkezéseiből, valamint ezt diktálja a gyermek mindenek felett álló érdeke, de ezt támasztja alá az AB gyakorlata² is –, hogy a gyermeknek elsődlegesen (lehetőleg) a családtól kellene a szükséges védelmet és gondoskodást megkapnia, és ezt kiegészíti, rosszabb esetekben pedig pótolja, illetve helyettesíti az állami intézményvédelem.

Jóval a XX. század gyermekjogi mozgalmai és a tárgyban született nemzetközi dokumentumok előtt jelentkezett a gyermekek szervezett védelmének igénye. Kezdetben csak különböző egyházi intézmények gondoskodtak az árva és a családjukból kikerült gyermekekről. Az állami feladatot meghatározó és erre szolgáló intézményrendszert felállító első törvények Magyarországon is már mintegy száz évvel ezelőtt megszülettek. A gyermeknek az a joga, hogy az állam részéről a megfelelő testi, szellemi

és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemben és gondoskodásban részesüljön, megalapozza az állam alkotmányos kötelességét a gyermek fejlődésének védelmére. Ez az állami kötelesség alkotmányos alapot nyújt arra, hogy a törvényhozó vagy a bíróság a gyermek alapjoggyakorlását korlátozza. Az Alkotmány 67. §-a értelmében az államnak a gyermeket a fejlődésére káros hatásokon kívül az olyan kockázatvállalásoktól is meg kell óvnia, amelyekkel kapcsolatban életkoránál (az ettől függően feltételezett testi, szellemi, erkölcsi és társadalmi érettségénél) fogva nem képes megismerni és értékelni sem a választható lehetőségeket, sem pedig választása következményeit saját személyiségére, illetve későbbi életére és társadalmi beilleszkedésére nézve.

A gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga egyúttal az államnak a gyermek személyiségfejlődése intézményes védelmére vonatkozó kötelességét is megalapozza. Az államnak ez a védelmi kötelessége a gyermek alapjogainak korlátozásához is vezethet. Alapvető kérdés tehát, hol húzódik a határ a gyermek önálló alapjoggyakorlása és a család (szülő)/állam/társadalom alapjogi gyámkodása között. Két tényező együttes mérlegelése alapján ítéltető meg, hogy indokolt-e a gyermek alapjoggyakorlásának korlátozása: vizsgálandó egyfelől, hogy a gyermek általában elég érett-e az önálló döntésre; másfelől pedig a döntés tárgya, vagyis hogy *in concreto* mihez kell az érettség. Ezt az „érettséget” általában a közérdek – vagyis az érintett társadalmi intézmények működőképességének védelme – követeli meg. Elegendő érv lehet a jogkorlátozáshoz a gyermek védelme saját magával szemben is, azaz döntése következményeitől való megóvása. Az említett közérdekből és a gyermek érdekéből történő jogkorlátozás a gyakorlatban legtöbbször átfedi egymást.

Ez a rendelkezés az állam kötelességévé teszi, hogy a gyermek személyiségfejlődéséhez szükséges védelmet és gondoskodást nyújtson, ami egyrészt vonatkozik az egyértelműen káros hatások távoltartására, másrészt magában foglalja azt, hogy az állam a gyermek személyiségét, így az egész jövődő életét meghatározó súlyos kockázatvállalást is elhárítsa.

Önmagának mindenki árthat s vállalhat kockázatot, ha képes a szabad, tájékozott és felelős döntésre. A nagykorúaknak a jog be nem avatkozása széles lehetőséget ad erre, s az általános személyiségi jogból fakadó jog az önmeghatározásra és a cselekvési szabadságra garantálja ezt a lehetőséget. A gyermekek esetében maga az Alkotmány és nemzetközi egyezmények teszik állami kötelességgé a gyermek fejlődési útjának megóvását a veszélyektől és kockázatoktól, éppen annak érdekében, hogy felkészülhessen a felelős és tájékozott döntésekre, mielőtt életkorával vélelmezett érettsége erre képessé teszi.³

Az államnak az Alkotmány 67. §-ából nem pusztán kötelességei, hanem alkotmányos – elsősorban a nyilvánosság szférájában megjelenő – lehetőségei is fakadnak a gyermek fejlődésének védelmére. Amint arra már utaltam, a gyermek nyilvánosság előtti tevékenységét (így például a szeszes italhoz, dohánytermékhez, szexuális vonatkozású árucikkekhez, pornográf tartalmakhoz való hozzáférést) szabályozhatja, másrészt általános szabályokkal nyújthat intézményes védelmet.

² „Minthogy azonban a gyermek védelme és a róla való gondoskodás nemcsak a család alkotmányos kötelessége, hanem az államé, a társadalomé is, ez a szülői felügyelettel összefüggésben úgy értelmezendő: ha a gyermeknek nincs vagy a szülői kötelességeket nem teljesítő szülője van, akkor helyettük az államnak kell helytállnia. Ez ad a jogalkotó államnak lehetőséget a törvényes beavatkozásra, és kötelezi az államot közvetlen helytállásra (tartás) a védelem és gondoskodás feladatára (büntető rendelkezések, állami gondozásba vétel)” (995/B/1990. AB hat., ABH 1993, 515, 528.).

³ 21/1996. (V. 17.) AB hat., ABH 1996, 74, 80. Úgy is fogalmazhatnánk tehát, hogy a gyermek belátási képességének korlátozottsága megdönthetetlenül vélelmezett.

Olyan kockázatvállalásoktól is meg kell óvnia az államnak a gyermeket, amelyekkel kapcsolatban életkoránál – pontosabban az ez alapján feltételezett (testi, szellemi, erkölcsi és társadalmi) érettségénél – fogva nem képes megismerni és értékelni sem a választható lehetőségeket, sem pedig választása következményeit saját személyiségére, illetve későbbi életére és társadalmi beilleszkedésére nézve.⁴ E kockázatalhárítás (kockázatminimalizálásra törekvés) részeként az állam köteles arra is, hogy legalább a nyilvánosság szférájában ne engedje meg, hogy a gyermek olyan tevékenységet folytasson vagy olyan ügyekben állást foglaljon, amelyekben a felelős álláspont kialakítására a fentiek szerint nem érett, noha a nyilvános állásfoglalás testi, szellemi és erkölcsi fejlődésére s későbbi sorsára meghatározó hatással lehet.

A 21/1996. (V. 17.) AB határozatban az AB – összhangban a 30/1992. (V. 26.) AB határozatban foglaltakkal (ABH 1992, 167, 171.) – rámutatott arra, hogy konkrét körülményektől függ tehát, hogy „vítás” kérdésekben mennyire korlátozható a gyermek tájékozódási szabadsága és véleménynyilvánítása (ABH 1996, 74, 81.). A gyermeknek is szembesülnie kell azzal, hogy vannak kellemetlen, provokatív, ellenkezést kiváltó, sőt potenciálisan károsan befolyásoló jelenségek, meg kell tanulnia ezekhez viszonyulni, saját véleményt formálni, vitázni, meggyőződését vállalni akár a többséggel szemben stb. A hozzáférhetőség függhet például attól, hogy van-e lehetőség az ilyen hatásokat – akár iskolai oktatás keretében – összefüggésekbe illeszteni, más véleménnyel is ütköztetni.

E kockázatok nem lehet kizárólag valamely szaktudomány saját területére korlátozott értékelésére szorítkozva felmérni. Azt kell mérlegelni, hogy az az adott társadalmi körülmények között az érintett gyermekcsoport fejlődésére és jövőjére milyen hatással lehet.⁵ Művészetkritikus adhat egy műalkotásról egyértelműen pozitív esztétikai ítéletet, de ez még nem zárja ki a hozzáférés korlátozását, hiszen lehet, hogy a gyerek nem képes (kizárólag) esztétikai értékelésre, és a mű tényleges hatása veszályl járhat [21/1996 (V. 17.) AB határozat, ABH 1996, 74, 81.]. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese – anélkül, hogy egy-egy adott műsorszám művészeti értékéről állást foglalt volna – több alkalommal felhívta az ORTT figyelmét arra, hogy az alapjogok megsértését semleges vagy pozitív színben feltüntető műsorszám súlyos morális bizonytalanságot kelthet a kiskorúakban.⁶ Amint arra rámutatott, az alapjogok kiüresítését eredményező vagy annak látszatát keltő műsorszámok ugyanilyen hatással vannak a gyermekekre. (A kiskorúak személyiségfejlődésére ezek a helyzetek sokkal károsabb hatással lehetnek, mint például egy élő adásban – eléggé el nem ítéhető módon – elhangzó trágárság.)⁷

⁴ Ezt szolgálja a magánjogban a cselekvőképesség kiskorúak életkora alapján történő kizárása vagy korlátozása is (Ptk. 12-13/B. §).

⁵ Az OBH 5910/2005. számú ügyben az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jogkörében eljárva az adatvédelmi biztos jelentésében rámutatott arra, hogy „önmagában egy műsorszám külföldi [korhatar-besorolása] meglehetősen komoly fenntartásokkal fogadható el a magyarországi besorolás indokaként. Amennyiben a műsorszolgáltató a klasszifikáció során, vagy az ORTT a műsorszám tartalmi vizsgálata során kizárólag, illetve elsősorban az alkotás külföldi korhatar besorolására alapozva hozza meg döntését, eljárása – éppen az országonként jelentősen eltérő szociális, kulturális és szocializációs háttér miatt – alkalmas lehet arra, hogy a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való jogával összefüggő visszásságot okozzon.”

⁶ Lásd hasonlóan OBH 2012/2003.; OBH 4811/2004.; OBH 6086/2004.; OBH 2915/2005.; OBH 2503/2006. számú jelentést.

⁷ OBH 2915/2005.

Mindezek mellett nem elegendő a gyermeket megvédeni a káros tartalmaktól, a védelemhez és gondoskodáshoz való jog biztosítása azt is megkívánja, hogy az alapjog kötelezettjei, vagyis a család, az állam és a társadalom – magától értetődően különböző mértékben és módon – kifejezetten segítsék elő a gyermek testi, szellemi és lelki fejlődését is. Ennek elmaradása esetén „beindulnak” a gyermeket védő, jellemzően állami mechanizmusok.

III.

1. Az Obtv. 18. § (10) bekezdése szerint a megkeresett szerv az országgyűlési biztos megkeresésének köteles eleget tenni. Megállapítottam, hogy önmagában az a tény, hogy egyes műsorszolgáltatók megkereséseimre, az általam – az Obtv. 18. § (10) bekezdésben foglaltaknak megfelelően – biztosított harminc napos határidőt jelentősen (kétszeresen) túllépve sem válaszoltak, a *jogállamiság elvével és az abból fakadó jogbiztonság követelményével összefüggő visszásságot okoztak.*

2. Jelen eljárásban nem vizsgáltam, hogy az egyes műsorszolgáltatók megfelelően tesznek-e eleget a műsorszámokra vonatkozó klasszifikációs kötelezettségüknek, vagyis azokat megfelelően sorolják-e a kiskorúak védelmére vonatkozó rendelkezések szerint kategóriákba. A műsorszolgáltató azzal, hogy az Rttv. 5/A.-5/E. §-ai szerint, bemutatása előtt megfelelően kategóriákba sorolja a műsorszámot, megóvja a gyermekeket a személyiségfejlődésükre káros tartalmaktól. Ezzel nem pusztán az Rttv.-t és a műsorszolgáltatási szerződés/Közszolgálati Műsorszolgáltatási Szabályzat (KMSZ.) megfelelő rendelkezéseit teljesíti, hanem – kifejezett prevenciós mechanizmusként – az Alkotmány 67. §-ából fakadóan a gyermeki jogok védelmében műsorszolgáltatási tevékenységének gyakorlása során – atipikus módon – alapjogvédelmet is ellát.

Indokolt rámutatni azonban a következőkre: a műsorszolgáltató pusztán a megfelelő klasszifikációval (“a megfelelő karika elhelyezésével”) még nem teljesíti az Rttv.-ben előírt kötelezettségét. Ahhoz ugyanis megfelelő számú, színvonalas gyermek- és ifjúsági műsort, valamint gyermekek és fiatalok számára is hasznos tartalmat kell sugározni. Képletesen és leegyszerűsítve: a gyermek fejlődése szempontjából elengedhetetlen ugyan, hogy a felnőttek megóvják őt a pornográf tartalmaktól, de az egészséges fejlődéshez nélkülözhetetlen, hogy életkorának megfelelő játékkal és mesével tegyenek testi és lelki fejlődésért. (Ennek mennyiségi és minőségi ellenőrzése elsősorban az ORTT feladata, amelynek erre irányuló eljárásai során egyaránt figyelemmel kell lennie az Rttv. szabályai mellett a műsorszolgáltatási szerződésre/KMSZ-re is!)

3. Vizsgálatom során – lévén vizsgálati lehetőségeim a műsorszolgáltatás terén meglehetősen korlátozottak, és így elsősorban a műsorszolgáltatók nyilatkozatára kellett hagyatkoznom – a gyermek- és ifjúsági műsorszámok aránya alapján, alapvető joggal összefüggő visszásságra utaló körülményt nem észleltem. Ki kell emelni, hogy – az állampolgári jogok országgyűlési biztos általános helyettesének (helyettes ombudsman) OBH 6033/2005. sz. jelentésével szemben – egyetlen műsorszolgáltató sem utalt arra, hogy bármely okból nem tudna a gyermekek-

nek szóló műsorok közzétételére vonatkozó kötelezettségének eleget tenni.⁸

4. Áttekintettem a műsorszolgáltatók műsorszerkezetét is, amelynek során megállapítottam, hogy a „szakmai szempontból legfontosabb” hétvégi időpontokban jelenleg sem biztosított, hogy valamennyi műsorszolgáltató gyermekek számára készített műsorszámokat tegyen közzé. Ennek eredményeként az adott műsorszolgáltató nem feltétlenül képes arra, hogy az Rttv.-ben és KMSZ-ben előírt kötelezettségét teljesítse, vagyis a gyermekműsorokat ténylegesen a gyermekekhez eljuttassa.

A jogalkotó, valamint az egyes állami szervek a Rttv.-ben, valamint a KMSZ-ben meglehetősen pontosan meghatározták, hogy mi módon kell(ene) a műsorszolgáltatóknak e kötelezettségét teljesítenie. Nem az a kulcskérdése, hogy tulajdonítható-e bármilyen kötelező erő az Alkotmány 16. §-ának, hanem az volt, hogy van-e alkotmányjogi relevanciája annak, ha egy szerv bármilyen okból nem valósítja meg a jogalkotó által „aprópenzre váltott” államcélokat, vagyis a megvalósítás mikéntjét részletező szabályokat – bármely okból – nem teljesíti.

Ezen kérdés tisztázásában pedig csaknem mellékes, hogy alapjog, vagy valamely államcél megvalósítására irányuló szabály, esetleg azokkal csak távoli kapcsolatban álló szabály teljesítése marad-e el: a végrehajtásra irányuló jogszabályban megállapított kötelezettség teljesítésének elmaradása objektíve alkalmas arra, hogy a *jogállamiság elvével, valamint az abból fakadó jobbiztonság követelményével, valamint – a jelen esetben, a gyermekműsorok szakmailag indokolttól eltérő bemutatásával – a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való jogával összefüggő visszásság veszélyét idézze elő.*

5. A rendelkezésekre álló iratok alapján megállapítottam – és ebben saját tapasztalataim is megerősítettek – hogy az I. és II. kategóriába sorolás ténye pusztán azt jelenti, hogy a műsorszám mentes a gyermek személyiségfejlődésére káros hatást gyakorló tartalmaktól. Műfajukat, tartalmukat tekintve lehetnek a gyermekektől „idegenek”, ahol pl. felnőttek beszélgetnek a gyermekek számára nem pusztán érdektelen, de egyúttal értelmetlen témákról. (Amennyiben a gyermekek által megtekinthető műsorszámok egyúttal gyermek- és ifjúsági műsornak minősülnek, a gyermekműsorok aránya az említett 8-12%-ot lényegesen meghaladná.)

Fontosnak tartom, hogy a gyermekek életkoruknak, érettségüknek megfelelő műsorszámokkal, tartalmakkal találkozzanak médiahasználatuk során. Az Rttv. (nem beszélve a KMSZ) szabályainak következetes alkalmazásából – akár még kifejezett rendelkezés hiányában is – az is következne, hogy a gyermek- és ifjúsági műsorokat ténylegesen (de legalábbis reálisan) el kellene juttatni a címzettekhez. Ennek komoly akadálya, hogy sem a szülők, sem pedig a gyermekek nem vonhatnak le a műsorszám klasszifikációjából messzemenő következtetéseket. Így pedig legalábbis kétséges, hogy mennyiben lesznek ténylegessé az Rttv. gyermek- és ifjúsági műsorok szolgáltatására irányuló elő-

írásai. *Mindez pedig végső soron akár arra is alkalmas lehet, hogy a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joggal összefüggő visszásság közvetlen veszélyét okozza. Úgy vélem, hogy a visszásság veszélyének megelőzése csak a műsorszolgáltatók aktív közreműködésével valósítható meg.*

6. A megkeresett műsorszolgáltatók egyike sem számolt be arról, hogy kifejezetten gyermeki jogi jogtudatosítást célzó műsorszámot mutatna be. Indokolt rámutatni, hogy az Alkotmánybíróság már a 11/1992. (III. 5.) AB határozatában rámutatott arra, hogy „Magyarország jogállammá minősítése ténymegállapítás és program egyszerre. A jogállam azáltal valósul meg, hogy az Alkotmány valóban és feltétlenül hatályosul. [...] Nemcsak a jogszabályoknak és az állami szervek működésének kell szigorúan összhangban lenniük az Alkotmánnyal, hanem az Alkotmány fogalmi kultúrájának és értékrendjének át kell hatnia az egész társadalmat. Ez a jog uralma, ezzel lesz az Alkotmány valóságossá.” Úgy vélem, nem lehet kétséges, hogy pl. az alapjogok – különösen pedig az egyenlő és mindenkit megillető emberi méltóság – feltétlen tiszteletben tartása, vagy éppen az alapjogok garanciáinak működése olyan kiemelkedő súlyú kérdések, amelyekre a gyermekek életkori sajátosságainak figyelembevételével, idejekorán elkezdett, a családon és az iskolán kívül is minden lehetséges kommunikációs csatornán végzett neveléssel és jogtudatosítással lehet csak a gyermekeket megfelelően felkészíteni.

A gyermekek alapjogi nevelésének és tudatosításának nem az az elsődleges és kizárólagos célja, hogy a gyermek tisztában legyen saját jogaival, bár – pl. jogérvényesítése során – ennek garanciális jelentősége sem vitatható el. Megjegyzem azonban, hogy – és a külföldi példák is ezt támasztják alá – a gyermeki jogokkal kapcsolatos jogtudatosítás hatékony eszközei lehetnek a különféle audio-vizuális alkotások, amelynek kiváló közvetítői lehetnek a műsorszolgáltatók.⁹

A Magyar Köztársaság nemzetközi szerződésben vállalta a gyermek oktatása során – egyebek mellett –, hogy a gyermek tudatába kell vénsni az emberi jogok és az alapvető szabadságok, valamint az Egyesült Nemzetek Alapokmányában elfogadott elvek tiszteletben tartását; a gyermek tudatába kell vénsni a szülei, személyazonossága, nyelve és kulturális értékei iránti tiszteletet, valamint annak az országnak, amelyben él, továbbá esetleges származási országának a nemzeti értékei iránti és a sajátjától különböző kultúrák iránti tiszteletet; fel kell készíteni a gyermeket arra, hogy a megértés, a béke, a türelem, a nemek közti egyenlőség, valamennyi nép, nemzetiségi, nemzeti és vallási csoport és az öslakosok közötti barátság szellemében tudja vállalni a szabad társadalomban az étellel járó mindenfajta felelőséget.

Mindannyiunkat aggodalommal töltönek el a gyermekekről szóló külföldi és hazai hírek, amelyek arra engednek következtetni, hogy a gyermekek körében nem általános az alapjogok feltétlen tisztelete. Úgy vélem, hogy közép- és hosszabb távon az alapjogi jogtudatosítás nyilvánvaló eredményeket érhet

⁸ OBH 6033/2005. sz. jelentés III. pont. „Az MTV Rt. elnöke [...] válaszában maga is elismerte, hogy – elsősorban az elégtelen költségvetési források miatt – a KMSZ I. 9. a) pontjában foglalt kötelezettségét nem teljesíti, a „szakmai szempontból legfontosabb” hétvégi időpontokban nem tud gyermek- és ifjúsági műsorokat közzétenni.”

⁹ http://www.unicef.org/videoaudio/video_top_cartoons.html

el e jelenségek visszaszorítása érdekében végzett munka részeként is.

Ennek során – függetlenül attól, hogy az Rttv., a műsorszolgáltatási szerződés, vagy KMSZ milyen részletességgel „váltja aprópénzre” e feladatot – már csak az Alkotmány 67. § (1) bekezdésében biztosított, a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga miatt is mindenkinek, így valamennyi magyarországi műsorszolgáltató feladatának a gyermekek jogtudatosításában való aktív és felelősségteljes részvételnek kell lennie. *Ennek elmaradása azonban – amellett, hogy az állam nem képes objektív intézményvédelmi kötelezettségét teljesíteni – a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével összefüggésben okoz visszásságot, egyúttal állandósítja a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való jogával összefüggő visszásság veszélyét is.*

Megjegyzem, hogy az ilyen műsorok gyártása általában költséges, és jellegéből adódóan támogatás nélkül nem is nagyon kivitelezhető.

■ INTÉZKEDÉSEIM

A jelentésemben feltárt, alkotmányos joggal összefüggő visszásság orvoslása, jövőbeni megszüntetése és megelőzése érdekében,

1. az Obtv. 21. §-a alapján *felkérem* az ORTT-t, úgy is, mint a Műsorszolgáltatási Alap kezelőjét, hogy vizsgálja meg, miként lenne biztosítható, hogy a műsorszolgáltatók a gyermeki jogokat ismertető műsorszámokat gyártsanak és tegyenek közzé.

2. az Obtv. 21. §-a alapján társadalmi felelősségvállalásukban – egyúttal a nyilvánosság erejében – bízva, felkérem a hazai műsorszolgáltatókat, hogy

a) vizsgálják meg annak lehetőségét, hogy a műsor-előzetesek, valamint a műsorszám bemutatása során a nézők, illetve hallgatók figyelmét a kifejezetten gyermekeknek szánt műsorokra megfelelően felhívják.

b) vizsgálják meg a gyermeki jogok jelenleginél magasabb színvonalon megvalósuló tudatosításának lehetséges alternatíváit.

3. az Obtv. 25. §-a alapján a helyettes ombudsman OBH 6033/2005. sz. jelentésében javasolta az Országgyűlésnek, hogy vizsgálja felül a közszolgálati műsorszolgáltatók finanszírozásának rendszerét annak érdekében, hogy azok maradéktalanul elérhetővé váljanak törvényi kötelezettségükük. Figyelemmel arra, hogy az elmúlt időben e tekintetben változás nem történt, a korábbi javaslatot megerősítem és változatlanul fenntartom.

Dr. Szabó Máté

Gyerekjogi projekt 2008.

A gyermekek jogainak védelme az ombudsman különösen fontos feladatai közé tartozik. Ezért az országgyűlési biztos valamennyi olyan panaszt, amelyet gyermek küldött neki, kiemelt figyelemmel vizsgál meg. Ugyanígy, ha az újságokban, televízióban olyan hírt olvas, hall, amely a gyermekek érdekeit vagy jogait érinti, a kérdést – hivatalból indított vizsgálat keretében – hangsúlyos odafigyeléssel járja körül.

A jogsérelmek kivizsgálása azonban a biztos szerint nem nyújt elegendő jogvédelmet a gyermekek számára. Az lenne a legjobb, ha a sérelmek be sem következnének, tehát nem orvosolni kellene, hanem meg lehetne előzni azokat. Az ombudsman meggyőződése, hogy az emberek jogait a leghatékonyabban úgy lehet megvédeni, ha a jogalanyok – a gyermekjogok esetén tehát a gyerekek – jól ismerik azokat. A gyermek olyan különleges személy, akinek érdekei mindenek felett állnak, ezért fontos az is, hogy jogait ne csak maguk a gyerekek, de szüleik, tanáraik, és a velük kapcsolatba kerülő valamennyi felnőtt megismerje. Ennek érdekében az ombudsman a gyermekekkel foglalkozó szakemberek széles körének részvételével a témával foglalkozó találkozókat, műhelyvitákat, konferenciákat szervez, a gyerekek számára pedig létrehozott egy interaktív honlapot. Mivel a Gyerekjogi projekt legfontosabb eleme az, hogy valóban a gyerekeket érintő problémákkal foglalkozzon, a panaszokat vagy kérdéseket közvetlenül el lehet küldeni. Kérdéseinkre Dr. Szabó Máté, az állampolgári jogok országgyűlési biztosja válaszolt.

Gy.É.: *Hazánkban nincsen önálló gyermekügyi ombudsman, noha a politika többször is nekifutott az intézmény létrehozásának. A Biztos úr eddigi tevékenységéből markánsan kirajzolódik e terület – a gyermekügyek, gyermekvédelem – fontossága, önálló projekt is indult, ami, hogy úgy mondjam, szokatlan a korábbiakhoz, az elődök gyakorlatához képest. Mi a célja ezzel?*

Sz.M.: *Valóban szükség volna nálunk is önálló parlamenti biztosra a gyermeki jogok védelmére. Több jelentős nemzetközi szervezet ajánlása mellett azt lehet elmondani, hogy minden stabil*

nyugati demokráciában van ilyen, a posztkommunista országok közül egy-kettő rendelkezik már vele. Indoka az, hogy az egyre kevesebb gyermek fokozottabb védelmet igényel. Jelenleg a kb. 30 munkatársból kis létszámú osztály foglalkozik vele, ha viszont volna önálló gyermekjogi biztos, a teljes munkatársi gárda ennek szentelhetné figyelmét. De nemcsak jogi szempontokat kellene érvényesítenie, hanem foglalkoztathatna sok pedagógust, pszichológust, szociális munkást, önkénteseket is. Egy ilyen gárdával kivitelezhető lenne a gyermekek megszólítása országsszerte a gyermek- és oktatási intézményekben.

■ GYERMEKJOGI OMBUDSMANOK EURÓPÁBAN

A gyermeki jogok érvényesüléséért felelős ombudsmanok, vagy ezt a feladatot ellátó más intézmények, hivatalok felállítása a legtöbb országban a *Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény* (továbbiakban: Egyezmény) végrehajtásának a részét képezik.

A gyermekjogi ombudsmanok feladataik között nemcsak az egyedi, gyermeki jogok sérelmét okozó hatósági aktusokat vizsgálják; tevékenységük túlmutat a hagyományos ombudsmáni feladaton. Általános jellegű ellenőrző tevékenységük során a hozzájuk érkező panaszokra és egyéb kapcsolódó vizsgálatokra építve ellenőrzik a gyermeki jogok érvényesülését a jogalkalmazás (az Egyezmény és a gyermeki jogokkal kapcsolatos jogszabályok megtartása) és a jogalkotás (a jogszabályok összhangját a gyermeki jogokat biztosító magasabb szintű jogszabályokkal, köztük az Egyezménnyel) terén.

A gyermekjogi biztosok felállítását **nemzetközi dokumentumok** (az Egyezményen túl) szorgalmazzák:

– Az **Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1121. (1990) számú, a gyermekek jogairól szóló ajánlása** szerint minden tagállamnak meg kell fontolnia egy speciális gyermekjogi ombudsman-intézmény felállítását, amely tájékoztatja a gyermekeket a jogaikról, tanácsot adhat a gyermekek és szüleik számára, továbbá beavatkozhat ügyeikbe, és nevükben jogi lépést is tehet, amennyiben megkeresik.

– Az **Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1286. (1996) számú, a gyermekügy európai stratégiájáról szóló ajánlása** ismét szorgalmazza a tagállamok számára az ombudsman felállítását, amely a függetlenség garanciájával a gyermekek életének és nyilvánosságához való hozzáféréseinek a javításán dolgozik.

– Az **Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1460. (2000) számú ajánlása** ismét felhívja a figyelmet az ombudsman intézményének felállítására.

– Az **Európai Parlament uniós szinten szorgalmazta a gyermekjogi ombudsman létrehozását a tagállamokban (A3-0172/92. számú parlamenti határozat)**, hogy a hozzá érkező kéréseket és panaszokat fogadja, monitorozza a gyermekek védelmére vonatkozó jogszabályok érvényesülését, informálja a közhivatalokat, hogy azok munkájuk során tiszteletben tartsák a gyermekek jogait.

Európában ezeket a hivatalokat, intézményeket, testületeket a **Gyermekjogi Ombudsmanok Európai Hálózata** (European Network of Ombudspersons for Children - ENOC) köti össze, amelyben Magyarország részéről az állampolgári jogok országgyűlési biztosa is részt vesz.

Forrás: Dr. Bassola Eszter-Lux Ágnes (OBH)

Gy.É.: Többet is kommunikál mind a szakmai, mind a szélesebb nyilvánossággal, nagyon aktív – és nem csak gyermekügyekben. Ez egyfajta tudatos profilépítés-váltás? Elképzelése szerint milyennek kell lennie egy „elég jó” gyermekügyi biztosnak? Meg lehet-e tölteni a ’szószóló’ titulust nálunk tartalommal?

Sz.M.: Sajnos nem lenne gond témát és problémát találni a gyermekjogi biztosnak. A klasszikus témák, az ellátás és az erőszak, főként a szexuális és a családon, de az iskolán belüli erőszak mellett új kihívásokat jelent a média és a gyerekek-fiatalok, vagy az internet hatásainak kérdése. De beszélhetünk a fiatalok helyzetéről a büntetés-végrehajtásban, illetve részvételükről pozitív formában a társadalmi intézményekben.

Gy.É.: Kiemelt kérdésként kezeli az alapjogok és a gyermekjogok széleskörű megismertetését, az állami és egyéb társadalmi szereplők proaktív közreműködését. Hogyan lehet közel vinni mindezt az érintett gyerekekhez, illetve a velük foglalkozó felnőttekhez?

Sz.M.: Minőségileg és mennyiségében is nagyon jelentős a vonatkozó joganyag, magam sem állítanám, hogy teljes áttekintésem volna róla. Ezért mind a jogi, mind a gyermekellátási szakmai közönség, szülők és pedagógusok számára egyaránt biztosítani kellene benne az eligazodást. Szemléletformálásra is volna igény a gyermekellátásban, a védelemben és a részvételben. A gyerekeket ma leginkább az interneten és az elektronikus médián keresztül lehet elérni, ezért a néhány – egyébként jól felépített és megírt – újabb publikáció mellett gyermekjogi honlapot indítottunk a www.obh.hu honlapunk mellékleteként. Ezen igyekszünk a gyermekeket az ő nyelvükön megszólítani. Érdekes, hogy sokszor a felnőttek válaszolnak helyettük...

Gy.É.: Gyakori tapasztalat, hogy a tényfeltárás és ezek nyilvánosságra hozatala provokatívnak minősül egyes intézmények, szakterületek szemében. Hogyan fogadja a gyermekvédelmi szakma a vizsgálatokat, jelentéseket, a felelősség megállapítását?

Sz.M.: A szakmának nem létezik egységes álláspontja e vonatkozásban. Valóban érzékelhetőek azok a vélemények, amelyek – legyen szó pedagógusról, szülőről, avagy gyermekvédelmi szakemberről – bizonyos egyoldalúságot vélnek abban felfedezni, hogy mi a gyermekek jogaira helyezük a hangsúlyt, és nem tárgyaljuk együtt a kötelességeikkel. Nos, úgy vélem, hogy a kötelességekkel foglalkozik eleget a család, az iskola és a gyermekintézmények. Gyermekjogi szószólóként ezért megengedhető, hogy a jogaikra és ne a kötelességeikre akarjuk oktatni őket, hiszen környezetük főként az utóbbit kéri rajtuk számon, és nem mindig hangsúlyos az, hogy a jogaik egyáltalán léteznek.

Gy.É.: Kikkel épült ki eddig fontos és jó minőségű szakmai együttműködés gyermekügyekben? Mennyiben látja don quijoteinek a küzdelmet?

Sz.M.: Szerintem nem kell magányos harcosnak lenni e területen a világgal szemben, sőt úgy vélem, hogy széleskörű a tenni akarás ezen a területen, csak megfelelően kell megfogalmazni az üzeneteinket. Nagyon erős a nemzetközi támogatás, és úgy gondolom, hogy a gyermekvédelmi- és a pedagógusszakma és más professzionális hálózatok is nyitottak erre. Nehéz dió viszont magukban a gyermekekben kialakítani korrekt és kiegyensúlyozott szemléletet a „heverjen a lábam előtt a világ” és az „ide nekem az oroszlánt is” attitűdjével szemben. Nem szeretnék nevesíteni intézményeket, nehogy valaki megsértődjön, akit kihagyok. Úgy gondolom, minden jóakarató és gyermekszerető ember velünk lehet, ha megtaláljuk a közös hangot, ami éppen a jövő generációk

fontossága miatt könnyebben megoldható, mint más ügyekben, amelyek megosztóak.

Gy.É.: Ma már a legtöbb uniós országban működik önálló gyermekjogi ombudsman, és egyre több program indul a nagy nemzetközi szervezetek, mint az ENSZ vagy az Európa Tanács részéről, amelyek kifejezetten a gyermeki jogok védelmével foglalkoznak. Bekapcsolódott ezekbe a nemzetközi együttműködésekbe is?

Sz.M.: Önálló gyermekjogi ombudsman hiányában valóban kicsit nehezebb a nemzetközi együttműködés, hiszen ahol van ilyen intézmény, ott más hangsúlyokat helyeznek egy-egy gyermeki joggal kapcsolatos kérdés megoldására, a megfelelő intézményi és finanszírozási háttérrel látványos kampányokat dolgozhatnak ki. Ennek ellenére szeptember első hetében Dublinban, a Gyermekjogi Ombudsmanok Európai Hálózatának (ENOC) éves konferenciáján bemutattuk az idej, elsősorban a jogtudatosításra fókuszáló programunkat és az idej gyermeki jogokkal kapcsolatos vizsgálatainkat – így a gyermeki jogok és a média kapcsán, a közoktatásban indított, és az ellátórendszereket érintő átfogó vizsgálatunkat. A legtöbb európai gyermekjogi ombudsman-intézménnyel ígéretes kapcsolatot tudtunk kialakítani, továbbá megfigyelői státusból hamarosan társult taggá válunk. Részt vettem továbbá az Európa Tanács svéd elnöksége által rendezett stockholmi konferencián, amelynek központi témája a gyermekek elleni erőszak nálunk is komoly gondot okozó problémaköre. A stockholmi rendezvény úgy döntött, hogy 2009-2011 között is folytatódjon a különben idén lezáruló „Építsd Európát a gyermekkel a gyermekekért” program. Érdekes tapasztalat megismerni, hogy más országok milyen megoldást találnak a minket is foglalkoztató problémákra. Az európai partnereink természetesen nem minden esetben vizsgálnak a mieinkkel azonos kérdéseket, azonban a legfontosabb elvekben egyértelműen osztozunk – ilyenek az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében csaknem 20 éve lefektetett jogok: a megfelelő ellátáshoz, a védelemhez és a részvételhez való jogok kiemelt kezelése.

■ **Gyermekjogi Ombudsmanok Európai Hálózata, angolul European Network of Ombudspersons for Children /ENOC/ -**
<http://www.ombudsnet.org/enoc/>

Az ENOC-ot 1997-ben Norvégiában hozták létre tíz intézmény és az UNICEF kezdeményezésével. 2007 óta 23 ország 32 intézményét foglalja magába. Tagjai kizárólag az Európa Tanács 46 tagállamának intézményei lehetnek. Az ENOC célja, hogy kapcsolatot teremtsen az egyes európai országok gyermekjogi ombudsmanjai között, hogy ez által is elősegítse a Gyermekek jogairól szóló Egyezmény végrehajtását, támogassa a gyermeki jogok érvényesüléséért folytatott közös fellépést, az információ- és tapasztalatcserét, továbbá a független gyermekjogi hivatalok létrehozatalát.

Az ENOC céljainak meghatározásánál fontos kiemelni, hogy a gyermeki jogok védelmével foglalkozó független nemzeti hivatalok fő feladatai államokként különbözőek lehetnek. Ennek oka a gyermekek helyzetének és az egyes állami, illetve nem állami

szervek eltéréseiben és az emberi jogok védelmét szolgáló szabályok különböző jellegében keresendő.

Az egyes nemzeti hivatalok feladatai, célkitűzései – beleértve az egyes államok szerinti eltéréseket, amelyek elsősorban abból adódnak, hogy az egyes hivatalok foglalkoznak-e egyedi ügyekkel, illetve a gyermekektől érkezett panaszokkal – a következők szerint összegezhetők:

- elősegíteni a Gyermekek jogairól szóló Egyezmény teljes körű alkalmazását
- elősegíteni, hogy a gyermekek a központi, a regionális és a helyi kormányzati szinten, illetve a civil szervezetek előtt is kiemelt figyelmet élvezzenek, valamint a közösségi figyelem fokozását
- befolyásolni a jogalkotást, a politikát és a gyakorlatot, egyrészt a kormányzati és egyéb javaslatok véleményezése útján, másrészt a konkrét módosítások kezdeményezésével
- elősegíteni a gyermekek érdekében történő hatékony irányítás összehangolását minden egyes szinten
- elősegíteni a különböző források gyermekek érdekében történő hatékony felhasználását
- csatornát biztosítani a gyermekek véleményének kinyilvánítására és befolyásolni a kormányzatot és a közvéleményt, hogy megfelelően vegyék figyelembe a gyermekek véleményét
- összegyűjteni és közzétenni a gyermekek helyzetét jelző adatokat és/vagy felhívni a kormányzat figyelmét a megfelelő adatok gyűjtésére és közzétételére
- elősegíteni a gyermekek jogai jelentőségének fokozását a gyermekek és felnőttek körében egyaránt
- különböző vizsgálatokat, illetve kutatásokat folytatni és támogatni
- felülvizsgálni a gyermekek támogatáshoz való hozzáférést és panasztételi lehetőségeit, illetve azok hatékonyságát például az iskolában, különböző intézményekben
- válaszolni a gyermekektől vagy a gyermeket képviselő személytől érkezett panaszokra és ahol szükséges, kezdeményezni és támogatni a gyermekek érdekében tett jogi aktus meghozatalát.

Minden, a gyermekek védelmével foglalkozó független intézmény valamennyi fenti feladatot ellátja, ezért lehetséges néhány közös tényező meghatározása, amelyek még hatékonyabbá teszik a működésüket.

Ezeket a közös alapokat határozza meg az ENSZ Nemzeti jogvédő intézményekről szóló kézikönyve, így többek között a függetlenséget, a meghatározott és megfelelő hatáskört, a felelősséget és a működési hatékonyságot. Az ENSZ által a nemzeti emberi jogok védelmével foglalkozó intézmények helyzetéről és működéséről kiadott irányelvek, az ún. „Párizsi Alapelvek” alapvető keretszabályt jelentenek a gyermeki jogok védelmével foglalkozó független hivatalok létrehozásában. Az intézményeknek eszerint rendelkezniük kell:

- az emberi jogok védelméhez szükséges hatáskörrel
- a lehető legteljesebb körű alkotmányos, illetve egyéb jogszabályban meghatározott felhatalmazással, az intézmény összetételének és hatáskörének megjelölésével

– felelősséggel ahhoz, hogy az emberi jogok helyzetével kapcsolatosan felmerülő bármilyen ügyben eljuttassák véleményüket, észrevételeiket, felkérésüket, jelentésüket a parlamenthez, a kormányhoz és más illetékes szervekhez

– jog arra, hogy véleményüket, jelentéseiket közzétegyék, beleértve a hatályos, az emberi jogokat érintő, befolyásoló jogszabályok vagy akármilyen jogsértés véleményezését

– általános jellegű kötelezettségekkel és szükséges hatáskörökkel, amelyek az intézmény számára lehetővé teszik az alábbi feladatok ellátását:

– elősegíteni és biztosítani a nemzeti jogalkotás, szabályozás és gyakorlatnak a nemzetközi emberi jogi okmányokkal való harmonizációját és hatékony alkalmazását

– elősegíteni az ezen okmányokhoz való csatlakozást vagy azok ratifikációját

– hozzájárulni azokhoz a jelentésekhez, amelyeket az államoknak kell előterjeszteniük az ENSZ szerveihez és bizottságaihoz és ahol szükséges, véleményt nyilvánítani egy adott témában, természetesen függetlenségük figyelembe vételével

– az ENSZ szerveivel, illetve azzal kapcsolatban álló szervezetekkel és a regionális, illetve nemzeti jogvédő intézményekkel együttműködni

– segíteni az emberi jogokkal kapcsolatos oktatási és kutatási programok kialakítását, az iskolában, egyetemeken és szakértők körében szervezett ilyen jellegű programokban való részvétel

– nyilvánosságot adni a közérdek felhívásával, az oktatáson keresztül, a média felhasználásával az emberi jogoknak és azoknak az erőfeszítéseknek, amelyeket a diszkrimináció ellen folytatnak.

Az egyes intézmények működési feltételeinek magukban kell foglalniuk a jogot ahhoz, hogy:

– bármilyen, az intézmény hatáskörébe tartozó kérdést szabadon megfontolhassanak

– bárkit meghallgathatnak és bármilyen információt, dokumentumot megszerezhetnek, amely szükséges ahhoz, hogy a hatáskörükbe tartozó eseteket kiértékeljék

– szabadon fordulhatnak a nyilvánossághoz a médián keresztül.

Az alapelvek a függetlenséggel kapcsolatban a következő garanciákat állapítják meg:

– lehetőség kell legyen arra, hogy hatékonyan együttműködjenek a jelentősebb nem kormányzati szervezetekkel (NGO-k), szak-szervezetekkel, az érintett társadalmi és szakértői testületekkel (pl. az ügyvédi vagy orvosi kamarával, újságírókkal, kiemelkedő tudományos tevékenységet folytató kutatókkal stb.), egyetemekkel, a parlamenttel, kormányzati szervezetekkel

– megfelelő alaptőkével rendelkezik, amely lehetővé teszi, hogy saját apparátusa, épülete legyen annak érdekében, hogy a kormánytól függetlenül működhessen, és így ne legyen tárgya anyagi jellegű irányításnak, amely befolyásolhatja a függetlenségét

– az intézmény tagjait/vezetőit jogszabályi felhatalmazás alapján nevezik ki, amelyben külön meghatározzák a megbízási idejüket.

Ezen intézmények meghatározásának alapeleme, hogy a kormánytól függetlenek. A függetlenség relatív, nem pedig abszolút tekintetben értelmezendő. A parlament vagy a kormány biztosítja a működéshez szükséges pénzalapokat, és a számadási kötelezettség is a parlamenthez kötődik. Hatékonyságuk érdekében ezeknek az intézményeknek szoros, de nem függő kapcsolat kell a kormányzattal kialakítaniuk. A függetlenségüknek kétirányúnak kell lennie: egyrészt működési, másrészt pénzügyi autonómiával kell rendelkezniük. A működési autonómia alatt az értendő, hogy az intézmény képes önállóan, bármely személytől, szervezettől, kormányzati szervtől, hatóságtól függetlenül alakítani napirendjét, saját ügyeit önállóan intézheti. A pénzügyi autonómia értelmében a rendelkezésére álló pénzügyi keretnek megfelelőnek kell lennie a feladatai ellátásához, a hivatal nem állhat politikai irányítás alatt.

Forrás: Dr. Bassola Eszter-Lux Ágnes (OBH)

Gy.É.: Hogyan valósul meg ebben a projektben a gyerekek közvetlen bevonása – mint az utóbbi idők egyik fontos uniós prioritása?

Sz.M.: Bizony ez az a terület, ahol még sokat kell gondolkodnunk ahhoz, hogy tehessünk valamit. Már most is vannak – és nem is kevés vagy elhanyagolható – pozitív jelek, így pl. gyermekrajz-pályázatunkra a gyermeki jogok, a tüntetés és hajléktalanság témájában sok kitűnő munkát küldtek be, és sikeres volt a zsűrizés, díjazás, kiállítás folyamata is. Remélem, a gyerekek az említett problémákról és dilemmákról sokat tanultak az ábrázolás révén, ami érzelmi, intellektuális és technikai feladatként koncentráltá figyelmüket ezekre a kérdésekre. Vannak szociális és politikai témák iránt érdeklődő gyerekek és fiatalok Magyarországon. Főiskolai és egyetemi hallgatói esszépályázatokat, projektötleteket is díjazunk, és sok kitűnő pedagógus és tanár segítségével ezekben a korcsoportokban is kirajzolódik az aktív állampolgári közösség körvonala, amit felnőttkorban kell majd kialakítani – bárcsak az ombudsman itt is sokat segíthetne!

Gy.É.: Mit várhatunk a gyermekjogi projekttől? Úgy tűnik, hogy egy olyan időszak következik, amelyben a gyerekek jogai és ügyei egyre inkább fókuszba kerülnek (pl. az EU gyermekjogi stratégiát készít), és ebben a magyar szakemberek is részt vesznek (hiszen van magyar tagja az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának). Ezek mind hozzájárulhatnak az egyébként igen nehéz szemléletformáláshoz. Mik a tervei?

Sz.M.: Amit leginkább szeretnék elérni, az a fentiekből is ki-világlik: tudatformálás, új érzékenységek kialakítása a dilemmák felvetésére és remélhetőleg a megoldására. Jó lenne, ha ez alatt az idő alatt létrejönne az új biztosi intézmény, és akkor, mint a mesebeli király, egyik szememmel sírva, a másikkal nevetve adhatnám át a stafétabotot az első magyar gyermekjogi biztosnak, ahogyan a környezetvédelem esetében már megtettem ezt. De úgy vélem, az általános biztosnak így is marad majd elég dolga, ahogy ezt az ismert nyugat-európai példák, ahol már régen van önálló gyermekjogi biztos, igazolják.

■ EURÓPAI OMBUDSMANOK

■ AUSZTRIA – <http://www.kinderanwalt.at/>

Ausztriában 1989 óta működnek az egyes tartományokban (így 9 személy) gyermekjogi ombudsmanok egymástól eltérő szervezettel és felelősséggel, feladatokkal, de közös céllal: a gyermeki jogok érvényesülése érdekében, függetlenül politikai és hatósági befolyástól.

Az ombudsmanokat 5 évre nevezik ki a tartományi kormányok, akiknek évente be kell számolniuk a munkájukról. Az ombudsmanok között van szociális munkás, jogász, pszichológus és tanár is. Az ombudsmanok feladata, hogy tanácsot és segítséget nyújtsanak a gyermekeknek, szüleiknek és más, a gyermekekért felelős személyeknek. Ennek keretében például konfliktus esetén közvetíthetnek (mediáció) a hatóságok, iskolák, óvodák, szülők és gyermekek között; a gyermekeknek segítséget és jogi védelmet nyújtanak hatósági eljárásokban (pl. az erőszak áldozatainak megsegítése az eljárás alatt); a jogszabályokat véleményezik és értékelik, illetve jogszabályokat kezdeményeznek; a gyermekeket tájékoztatják jogairól, tanácsot adnak; más jogtudatosító tevékenységet végeznek (pl. a gyermeki jogokról szóló felvilágosító kampány részeként játékokat, képeslapokat adnak ki fontos telefonszámokkal, Internet címekkel).

1991 óta szövetségi gyermekjogi ombudsman is működik, aki a szövetségi Szociálisügyi Minisztériumban dolgozik, és nem áll a tartományi ombudsmanok fölött. Feladatai többek között gyermeki jogokkal kapcsolatos tanácsadás (pl. díjmentes forródrót működtetése), együttműködik a tartományi ombudsmanokkal és tájékoztatja a gyermeki jogok érvényesüléséről a nyilvánosságot.

■ DÁNIA – www.boerneraadet.dk

Dániában 1994-ben hozták létre, de állandó intézményként 1997 óta működik a Gyermekek Nemzeti Tanácsa (National Council for Children). A Tanács politikailag és kormánytól független testületként dolgozik, a gyermekek jogainak védelme érdekében, mint nemzeti intézmény. Szoros kapcsolatban – elsősorban igazgatási szempontból – a Dán Családügyi és Fogyasztóvédelmi Minisztériummal áll. Hat tagból és az elnökből áll: elnökét és két tagot a miniszter, a másik négy tagot gyermekekkel foglalkozó társadalmi szervezetek szövetsége jelöl, akikkel munkájuk során gyakran egyeztetnek. A Tanács tagjai különböző olyan szakértők (pszichológus, bíró, újságíró, egészségügyi szakember), akik képviselik a gyermekekkel kapcsolatos ügyek minél teljesebb körét: a nevelés, az oktatás, a kultúra, a szabadidő, az egészség, a jog kérdéseit, illetve a speciális szükségletű gyermekek igényeit.

A Tanács legfontosabb feladata a gyermeki jogok biztosítása, az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének érvényesülésének figyelemmel kísérése. Továbbá a figyelem felkeltése a gyermekek társadalmi helyzetére és az esetleges problémákra, a gyermekek álláspontjának bevonása a munkájukba, a gyermekek társadalmi helyzetének figyelemmel kísérése. Mindezek során a Tanács értékeli a gyermekeket érintő adatokat, felméri a problémákat és megpróbálja feltárni és orvosolni azokat a problémákat, amelyek a gyermekek fejlődése ellen hatnak; ellenőrzi a jogalkotás és a jogalkalmazás folyamatát, amelyek során a gyermekek jogai és szükségletei sérül-

hetnek, információkat szolgáltat, dolgozik azon, hogy a gyermekek nagyobb „hangot” kapjanak az őket is érintő vitákban.

A Parlament, a minisztériumok és más hatóságok kötelesek kikérni a Tanács véleményét minden olyan általános jellegű ügyben, amely a gyermekek társadalmi helyzete, illetve jogai szempontjából fontos.

Figyelemfelhívó, jogtudatosító tevékenységet végez a gyermeki jogok kapcsán, amelynek keretében képzéseket, konferenciákat szervez, illetve tanácsot ad a gyermekekkel foglalkozó hatóságok számára.

A gyermekek őket érintő kérdésekről (pl. dohányzás, piercingviselés, válás) alkotott véleményének megismerése érdekében iskolákban végeztet reprezentatív felméréseket évente több alkalommal, körülbelül 1200 gyermek részvételével, amely felmérések eredményeit feldolgozza, beépíti munkájába, megismerteti a széles közvéleménnyel. A gyermekek elmondhatják véleményüket a Tanács honlapján keresztül is.

Az utóbbi években a Tanács a következő témákkal foglalkozott kiemelten: gyermekek helyzete szüleik válása során és azt követően, a gyermekek fizikai bántalmazása, szexuális zaklatása, iskolai környezetük, nem megfelelő szülői gondoskodás esetei.

■ HORVÁTORSZÁG – www.dijete.hr

Horvátországban 2006-ban választottak gyermekjogi ombudsman, akinek a feladata, hogy független, pártatlan intézményként a gyermekek jogait és érdekeit védje, képviselje, és érvényesülésüket előmozdítsa a horvát alkotmány és a nemzetközi kötelezettségek alapján. A kormány javaslatára a parlament választja meg az ombudsman és két helyettesét, 8 éves időtartamra.

Az ombudsman felügyeli a törvények és más jogszabályok alkotását, különös tekintettel a gyermekek jogainak és érdekeinek védelmére, az Alkotmány, a Gyermekjogi Egyezmény és más nemzetközi dokumentumok rendelkezéseinek betartásával. Kiemelt figyelmet fordít a fogyatékkal élő gyermekek jogainak és érdekeinek védelmére és hangsúlyos képviselőre. Szorgalmazza egy, a gyermekek jogait és érdekeit védő és képviselő koherens rendszer kiépítését. Informálja a közvéleményt a gyermekek jogait érintő állapotokról; informálja a gyerekeket és tanácsot ad nekik jogaik és érdekeik érvényesítésének lehetőségeiről, tehát együttműködik velük munkája során; részt vesz a gyermekek helyzetét javító közéleti tevékenységekben és kezdeményezi is ezeket; ajánlásokat fogalmaz meg a gyermekek társadalomra való nagyobb befolyásának növelése érdekében. Részt vehet a gyermekek jogait érintő jogalkotás előkészítésében. Az ombudsman figyelmeztet, javaslatot és ajánlatot tesz a gyermekek jogainak védelme és képviselőinek tisztelete érdekében. Az állami közigazgatási szerveknek, a helyi és regionális közigazgatási szerveknek, illetve a jogi és természetes személyeknek együttműködési kötelezettségük van az ombudsmannal, aki betekinthet minden olyan adatba, nyilvántartásba, amely a gyermeki jogok védelme érdekében szükséges. Amennyiben tudomására jut, hogy egy gyermek fizikai vagy lelki bántalmazás, illetve szexuális molesztálás áldozata, esetleg nem megfelelő ellátásban részesül, elhanyagolják, azonnal továbbítja az esetet az illetékes nyomozóhatósághoz.

■ **LENGYELORSZÁG – <http://www.brpd.gov.pl>**

A lengyel gyermekjogi ombudsman intézményét a 2000. január 6-án elfogadott, a gyermekjogi ombudsmanról szóló törvény hívta életre. A gyermekjogi ombudsman munkáját a hatáskörét szabályozó törvény határozza meg, ezek pedig a következők: az élethez és az egészség védelméhez való jog, a családban való felnevelkedéshez való jog, a megfelelő szociális ellátáshoz való jog, az oktatáshoz való jog.

Az ombudsman a gyermekek védelme érdekében szintén tehet intézkedéseket az erőszak, kegyetlenség, kizsákmányolás, megrontás, elhanyagolás/hanyagosság és bántalmazás ellen. A távolabbi célok megvalósítása érdekében az ombudsman az átfogó jellegű és összehangolt munkát tartja fontosnak a gyermeki jogok védelme területén.

A gyermekjogi ombudsman munkáját meghatározó alapelvek a következők:

- a jólét alapelve, amely szerint bármely megtett intézkedésnek a gyermek elsődleges érdekének szem előtt tartásának kell megfelelnie
- az egyenlőség alapelve, amely szerint az egyenlő bánásmód szerint kell minden gyermek teljes fejlődését segíteni, és egyedi figyelmet kell fordítani arra a gyermekre, akinek több odafigyelésre van szüksége egy adott szint eléréséhez
- a szülők jogainak és kötelezettségeinek elfogadását jelentő alapelv arra vonatkozik, hogy a gyermek nevelése és fejlődésének támogatása a szülőket illeti meg, illetve ők kötelesek arra.

Az ombudsman intézkedéseinek címzettjei a hatósági szervek, szervezetek és intézmények, amelyekhez az alábbi kérésekkel fordulhat:

- felvilágosítás és szükséges információ, valamint hozzáférés aktákhoz, dokumentumokhoz, beleértve a személyes információt tartalmazókhöz is
- hatáskörükön belül a gyermekek érdekében intézkedéseket tenni
- a gyermekjogi ombudsman megkeresheti a fenti szerveket és a gyermeki jogok hatékony védelme érdekében kialakított álláspontjáról tájékoztatja azokat és intézkedéseivel fordulhat hozzájuk.

Az ombudsman ugyancsak fordulhat a megfelelő szervekhez jogalkotási kezdeményezéssel vagy jogszabály-módosítási javaslattal. Az ombudsman évente beszámol a tevékenységéről és a gyermeki jogok helyzetéről a parlamentnek.

■ **NORVÉGIA – www.barneombudet.no**

A világ első gyermekjogi ombudsmanját 1981-ben, Norvégiában választották meg, de már a '60-as évektől komoly igényként fogalmazódott meg, hogy kell egy, a gyermekek jogaival és érdekeivel foglalkozó hivatalos személy, intézmény. Az ombudsmanról mint független, pártatlan intézményről törvény rendelkezik, a szervezetére és az eljárására vonatkozó részletes szabályokat ki-

rályi rendelet tartalmazza. A király (államtanács) nevezi ki 4 éves időtartamra. Szervezetileg a Gyermek- és Családügyi Minisztériumhoz tartozik, akinek évente beszámol tevékenységéről. A gyermekjogi ombudsman munkájának legfőbb vonalát a hatáskörét szabályozó törvény határozza meg, ezek pedig a következők: az élethez és az egészség védelméhez való jog, a családban való felnevelkedéshez való jog, a megfelelő szociális ellátáshoz való jog, az oktatáshoz való jog.

A hivatal felállítása óta az ombudsman a gyermekek jólétét elősegítő nemzeti és nemzetközi törvénykezés javításán dolgozik. Joga van vizsgálatot indítani saját kezdeményezésre vagy kérelemre, bírálhatja a döntéshozókat, illetve publikálhat a gyermekek jólétét és jogait érintő témákban.

Arra a kérdésre, hogy miért van szükség gyermekjogi ombudsmanra, a honlapon a következők olvashatók:

„Az emberi jogok a gyermekek jogaival kezdődnek. Az a társadalom, amely tiszteli a gyermekek emberi jogait, már egy generáció alatt képes lesz olyan társadalommá válni, amelyik tiszteli valamennyi emberi jogot. A gyermekek jogainak védelme, érvényesülésének elősegítése, hatékony kapcsolódási pont lehet a szélesebb értelemben vett, és gyakran sokkal problémásabb emberi jogi arénába. Kormányoknak, a médiának és a közvéleménynek sokkal nyitottabban és nyíltabban kellene beszélniük a gyermekek jogairól, mint más – sok esetben sokkal átpolitizáltabb – emberi jogi kérdésekről. A Gyermekek jogairól szóló Konvent közelgő, általános ratifikációja fontos szerepet játszik ebben a tekintetben is. Sajnálatos módon a gyermekek gyakran elvesznek a politikai játszmákban. A legtöbb társadalomban „láthatatlanok”: a gyermekeknek nincs szavuk, hangjuk vagy lehetőségük, hogy a jogikat számok kérjék. Az érdekeik alig vannak képviselve a politikai folyamatok és a döntéshozatal során a retorikai szövegek ellenére, a gyermekek nem bírnak nagy prioritással a politikaformálás vagy a költségvetés és más források elosztása során. Éppen ezért erőre van szükségük, hogy a hangjukat hallathassák, hogy a nézeteiket és érdekeik hatékonyan tudják megjeleníteni a kormányzat és a szélesebb társadalom irányába.

A gyermekek jogainak hatékony védelme érdekében különleges megállapodások szükségesek. Azokban az országokban, ahol elkötelezettek az emberi jogi kultúra fejlesztése iránt, logikus kezdeti lépésnek tekinthető a gyermekek emberi jogainak védelmét, képviselétét ellátó intézmény, hivatal felállítása.”

Forrás: Dr. Bassola Eszter-Lux Ágnes (OBH)

A helyreállító igazságszolgáltatás esélyei a változások tükrében Magyarországon¹

Hamarosan lezárul a Család Gyermek Ifjúság Egyesület AGIS2006 programja, és elkészült a magyar országtanulmány is. Mostani mellékletünkben ebből közlünk részleteket.

Magyarország az elmúlt közel két évtizedben a rendszerváltás időszakát éli, amely sok szempontból ideális helyzetet teremthetett volna a helyreállító szemlélet kialakulására és általánossá tételére. Sajnos nem ez történt, és ennek okait ebben a tanulmányban nincs módunk elemezni. Témánk szempontjából azonban meghatározó jelentőségű, hogy a rendszerváltó országokban, hozzánk hasonlóan még nem, vagy alig történtek erőfeszítések annak érdekében, hogy a nem ritkán évszázadnyi feldolgozatlan, elvarratlan, fel-felbukkanó múltat, annak eredményeivel, ellentmondásaival, bűneivel együtt komplex módon kibeszéljék, megemésszék, és ezt a közvélemény számára érthető és sokszínűségében, komplexitásában is viszonylag egyszerűen feldolgozhatóvá tegyék.

A nemzetközi tapasztalatok elemzése azt erősíti, hogy a történeti hagyományok, az elmúlt évtizedek „szocialista” jogrendszere nem teremtett olyan mértékű hátrányos helyzetet, amiből ne következhetett volna egy jóval gyorsabb és alapvetőbb változás mind a szemlélet, mind pedig a jogalkotás, jogalkalmazás terén. Úgy tűnik, elsősorban politikai döntés, kellő mennyiségű, és minőségű információ, képzés, értékelés, valamint strukturális átalakítások jelenthetik a helyreállító igazságszolgáltatás mainstreamesedését Magyarországon. Így tehát számba kell ugyan venni mindazokat a faktorokat, amelyek hátráltatják, vagy segítik a resztoratív szemlélet megerősödését, de meglátásom szerint ezek mellett a meghatározók minden országban azok az okok, érdekkonfliktusok, amelyek alapvető akadályt jelentenek, és ezek kevésbé különböznek egymástól. Könnyen belátható, hogy a helyreállítás minden elemében racionális, gazdaságos, tisztességes – és leszámítva azon kevesek érdekeltségét, akik úgy vélik, vesztenének vele – egyéni és közösségi szinten is közvetlen és közvetett előnyökkel járna. Persze ehhez hozzátartozik, hogy a helyreállító szemlélet, a mediáció, a konferenciamodellek megváltoztatják a társadalmi, kommunikációs dinamikákat, az érintettek saját döntéseiktől, felelősségvállalásuk mértékétől és módjától függenek, nem hivatkozhatnak egy külső erőre, és ez nyilvánvalóan másfajta folyamatokat is elindítana. Ez alapvető változást jelent az elmúlt két évszázad szemléletéhez, gyakorlatához képest, és ezen kell alapulnia a változtatás tervezésének, kivitelezésének. Ehhez persze bízunk kell abban, hogy a cél végső soron az emberek minél nagyobb tömegének boldogulása, egy igazságosabb, átláthatóbban működő tár-

sadalom, ahol öntudatosabb, saját választásaikban bízó és arra képes emberek élnek.

Elemzésre érdemes, hogy milyen okokból, módon és mértékben válik, vagy nem válik a különféle országok jogrendjében és gyakorlatában elfogadottá, ismertté a resztorativitás elmélete és gyakorlata, és mennyiben sajátos, eltérő, vagy éppen hasonló a magyarországi folyamat. Egy 2004 és 2005 között végzett nemzetközi kutatás, amely a helyreállító igazságszolgáltatás közép- és kelet-európai országokba történő bevezetésének lehetőségeit vizsgálta² a felmerülő kihívásokat két főbb csoportra – a *kriminológiai*, valamint a *(kultur- és szervezet)szociológiai* – eredetű nehézségekre bontotta.

A kriminológiai jelenségek közül, csupán a legfontosabbakat megemlítve, kiemelendő:

1. a politikai-gazdasági átmenet után tapasztalt hirtelen és jelentős változás a *bűnözés mértékében és struktúrájában*;
2. a *felderítés* alacsony szintje;
3. a *látencia* (nem regisztrált bűncselekmények) és a bűnözéstől való félelem mértékének erőteljes növekedése;
4. a *büntetés iránti határozott igény* az igazságügy intézményrendszerében, valamint a társadalomban;
5. a *korábbi igazságszolgáltatási rendszer és a tervezett reformok, változtatások*;
6. az igazságszolgáltatás *elkövető-orientáltsága*, az áldozati jogok és érdekek figyelembe nem vétele.³

A rendszerváltást követő minden értelmű nyitás és fellazultság, a kezdeti évek helyenként kaotikus és korántsem egyértelmű jogi környezete, az „aranyásás” időszaka a bűncselekmények számának jelentős növekedését eredményezte, miközben rendkívül nagy volt a fel nem derített cselekmények száma, és bizonyos típusú bűncselekmények gyakoriságának ugrásszerű növekedése. Az ismertté vált bűncselekmények száma 1989-ben addig nem tapasztalt méreteket öltött. Az 1970-es 122 ezer-, és a rendszerváltás előtt egy évvel tapasztalt 185 ezer ismertté vált bűncselekmény 1989-re 225 ezerre növekedett. Nem csupán a bűnelkövetések számának növekedése, hanem az azokon belül végbemenő strukturális változás is megfigyelhető volt. A vagyon elleni bűncselekmények váltak dominánssá, arányuk az össz-bűnözésen belül elérte a 70-80%-ot - ez a részarány azóta is

² Fellegi Borbála (2005): *Meeting the Challenges of Implementing Restorative Justice in Central and Eastern Europe*. European Forum for Restorative Justice, AGIS-projekt beszámoló, Leuven [http://www.euforumrj.org/readingroom/FinalAGIS2publication.pdf], leltölve 2008-08-21

³ Fellegi Borbála (2008): *Büntetés és/vagy helyreállítás? A resztoratív igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon*, Doktori disszertáció, ELTE Társadalomtudományi Kar, Budapest, kézirat, 168. old.

¹ A tanulmány írásához felhasználtam Fellegi Borbála PhD dolgozatának számtalan elemét, de ez az írás saját gondolataimat, ismereteimet tükrözi, és minden felelőség engem terhel érte.

jellemző maradt.⁴ A vagyon elleni bűncselekmények között a legnagyobb arányú a lopás, amelynek harmadát a betöréses lopások adják. A lakásbetörések száma 1982-től az ezredfordulógig megnégyszereződött. Drasztikusan nőtt a rendszerváltást követő évtizedben a drogfogyasztás mértéke. Az ismertté vált kábítószerekkel visszaélők száma 1990-2001 között 34-ről 3930-ra növekedett.⁵

„Magyarországon átlagosan 300 ezer személy válik évente bűncselekmény áldozatává, közülük 90% vagyon elleni bűncselekmény következtében. Egy 1999-es felmérés alapján az áldozatok több mint 50%-a többszörösen is áldozattá vált a felmérést megelőző 5 év során 2002-ben a vagyon elleni bűncselekmények által okozott kárnak összesen 7%-a térült meg. Ugyanabban az évben az ismertté vált kiskorú áldozatok száma meghaladta a 12 000 főt.”⁶

A gyermek- és fiatalok elkövetők számának 1990-es évektől tapasztalt relatív növekedése szembeszökő volt néhány évig, noha abszolút számokban az elmúlt években csökkenést mutat⁷. Az össznépegségben belül csökken a gyermek- és fiatalok aránya, így a korcsoportra vonatkozó viszonyszámok adnak megbízható információt. Eszerint 1988 óta emelkedik, és 20 év alatt másfélszeresére nőtt a fiatalok által elkövetett bűncselekmények száma. Elsősorban az erőszakos és garázda cselekmények száma emelkedett, és a média híradásainak következtében a közvélemény a tényeknél jóval magasabbra teszi ezeknek, és a különösen kirívó életellenes eseteknek a számát, noha ez utóbbiak száma elenyésző (évente 1-2 maximum). A rablások számának meredek emelkedése mögött a jogszabályi meghatározás, bírók által gyakran kifogásolt volta is meghúzódik.⁸

A gyermek- és fiatalok által elkövetett cselekmények hátterének elemzése rendkívül jelentős feladat, mert nyilvánvalóan szorosan összefügg az érintettek szocio-ökonomiai helyzetével, családi, iskolai helyzetével, amelyek megoldása nyilvánvalóan csak szakmákon átívelő lehet, ahogyan ezt a már említett Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia, a „Legyen jobb a gyermekeknek” hosszú távú gyermekszegénység elleni parlamenti határozattal megerősített program⁹ és a tervezett Ifjúsági Törvény¹⁰ is világosan megfogalmazza. Ezek szerint – összhangban a nemzetközi felmérések adataival – jól körülhatárolható a bűncselekmény elkövetésével, és az áldozattá válással veszélyeztetett populáció, és mindkét esetben a korai segítségnyújtás a szülőknek és a gyerekeknek, megfelelő támogató szakember és intézményhálózat, a sikeres iskolai részvétel és a gyermekvédelem a leghatékonyabb megelőző, intervenciós eszköz. Ezek hiányában csak

tűzoltás folyhat, bármilyen eszközzel kívánunk is segíteni. A jelenlegi megelőző, kezelő és gyermekvédelmi rendszer sajnos nem képes e feladatok jó színvonalú ellátására, így látványosan sodródhatnak jól körülhatárolható gyerek- és fiatal csoportok a kudarckok, szabályszegés, bűncselekmény-elkövetés felé. A közhangulat pedig erőteljesen visszajelzi a tehetetlenség érzését arra adott reakciója során, amikor az erőszak fokozottabb elfogadására, illetve az erőszakkal való szembesülésre kényszerül.

Elgondolkodtató eredményeket hozott, és erősíti a fenti megállapítást Kerezi Klára és munkatársai 2007-ben 2219 tizenkét és tizenhét év közötti diák körében végzett kutatása. A kérdőíves felmérésben azt vizsgálták, mikorra esik a „belépési életkor”, vagyis mikor kezdenek a gyerekek különféle deviáns viselkedéseket tanúsítani. Az országos, reprezentatív felmérés szerint, bár több mint a gyerekek háromnegyede semmilyen bűncselekményben nem vett részt, nem iszik vagy drogozik, mégis, körükben is rendkívül magas az erőszak elfogadottsága. A válaszadók negyven százaléka egyetértett azzal az állítással, hogy az erőszak férfiként az érvényesülés eszköze, tizennégy százalékuk pedig azzal, hogy az erőszak szükséges ahhoz, hogy felnézzenek az emberre.¹¹

A büntetések szigorításának, és ezen belül a börtönbüntetés szerepének további emelésével kívánna a közvélemény és nemegyszer a politikusok egy része is kielégíteni a közvélemény igényét a nagyobb biztonságra, noha a börtönnépesség száma már így is magas (2005-ben 100 ezer lakosra 165 fő), és kevésbé hitelesek azok a más, fejlett országokban széles körben elfogadott büntetések, mint a pénzbüntetés, pártfogó felügyelet, közhasznú munka, felfüggesztett börtönbüntetés, amelyek legalább olyan eredményesek lehetnek, mint a szabadságvesztés, költségvetési vonzataikat nem is említve. Sajnálatos módon azok a szakmai és széles nyilvánosságot, médiát is érintő viták, amelyek lehetővé tennék az érvek és ellenérvek, számok és eredmények, eredménytelenségek bemutatását mindeddig alig voltak tapasztalhatók. A politika számára nehezen kommunikálható probléma ez, amelyet főképpen a bűnmegelőzéssel foglalkozók, és a társágzatokban (oktatás, gyermekvédelem, szociális ágazat) dolgozók, kutatók képviselnek. A zsigeri indulatokat, kemény fellépést, azonnali retorziót, önbíráskodást elfogadják és követelők száma gyorsan nő.

A fiatalok mellett jelentős problémákat vet fel a gyermekkorú elkövetők problémája. Magyarországon nem változik alapvetően az ismertté vált 14 év alatti elkövetők száma, de minden alkalommal felmerül a büntethetőségi korhatár leszállításának, a kemény büntetéseknek az igénye, ha kirívó, életellenes cselekményre kerül sor. Az elmúlt 10 évet alapul véve az ismertté vált gyermekkorú elkövetők száma évente 3500-4000, ez a szám az utóbbi öt évben nem változott jelentősen. Ez azt jelenti, hogy a gyermekkorú lakónépesség 2,2 - 2,6 ezreléke válik bűnelkövetővé. A gyermekkorúak mintegy 80%-a vagyon elleni bűncselekményeket követ el. Ezeknek több mint a fele lopás, 17,1%-a betöréses lopás, 3-6%-a rablás. Egyéb erőszakos bűncselek-

4 http://www.securitron.hu/bunozes_2004_ig.htm

5 A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája. Melléklet a 115/2003. (X.28.) OGY. határozathoz

6 A Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája, 2003, 19, 45, 71. Idézi: Fellegi Borbála (2008): Büntetés és/vagy helyreállítás? A resztoratív igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon, Doktori disszertáció, ELTE Társadalomtudományi Kar, Budapest, kézirat, 171. old.

7 ERÜBS, 1997-2007.

8 Ha három 15 éves elvesz egy negyediktől egy 50 euró értékű mobiltelefont, az csoportos rablásnak minősül, előzetes letartóztatással és javítóintézetivel neveléssel járhat.

9 <http://misc.meh.hu/letoltheto/gyerekeknek.pdf>

10 <http://www.eszakalfold.info/iftortverv.o.html>

11 Kerezi Klára- Parti Katalin (szerk): Látens fiatalok devianciái, egy önbevallás alapuló felmérés tükrében, ISRD-2 Budapest- ELTE AJK Kriminológia Tanszék- OKRI, 2008., 171. old.

ményt (pl. testi sértés, garázdaság stb.) mintegy 6-10%-ban valószínűleg meg 14 éven aluli elkövetők. Az elmúlt 10 évben a 14 éven aluliak 4 esetben követtek el emberölést (az erőszakos bűncselekmények mintegy 400 gyermekkorú elkövetőt érintenek).

A Büntető törvénykönyv tervezett módosítása ezért azt a javaslatot fogalmazta meg, hogy 12 év felett a rendőrség, ügyészség folytassa le a teljes vizsgálatot, majd szülessen gyermekvédelmi döntés, de súlyos cselekmény ne maradjon következmények nélkül ezekben az esetekben sem. A jelenlegi helyzet valóban ellentmondásos abban a tekintetben, hogy a rendőrségi nyomozást meg kell szüntetni büntethetőség hiányában, viszont nincs semmiféle utánkövetése annak, hogy a gyermekvédelem mit és hogyan lép. Az elmúlt években folytatott ezirányú kutatások nyugtalanító eredménnyel zárultak. Az derült ki, hogy az elkövető gyerekek 70%-a ismert volt ugyan a helyi gyermekjóléti ellátás számára, de sem a megelőző, sem a cselekményt követő beavatkozások nem mutattak összefüggést az észlelt probléma természetével, súlyosságával és senki nem mérte fel, értékelte a használt eszközök eredményességét, hatékonyságát. Nagyon kis számban kerültek ki bűncselekményt elkövető gyerekek a családjukból, amit az is indokolhat, hogy nincsen olyan intézmény és ellátó hálózat, amely speciálisan az ő számukra kidolgozott programokkal rendelkezne, felkészült szakemberek segítségével. Nincs utánkövetés, így nem ismert, hogy az ismert gyermekkorú elkövetőkből ki válik később fiatalos, majd felnőtt korú elkövetővé, illetve mi segít ennek elkerülésében, a sikeres beilleszkedésben. Ez utóbbiról minden elméleti ismeret rendelkezésre áll, de sajnos ezek gyakorlati alkalmazása, számon kérése nem történik meg.¹²

A megszületett koncepciók, törvénymódosítások és a tervezett reformok sikeréhez alapvető változásoknak kellett történnie, a legfontosabb azonban a szemléletváltás, ami jóval hosszabb időt vesz igénybe, és alapvetően érinti a jogászképzést, jogalkalmazói attitűdöket is.

Ebben a közhangulatban fokozott nehézségekkel kell megküzdenie azoknak, akik az alternatív vitarendezés különböző formáit szeretnék meghonosítani, illetve ismertté és elfogadottá, mindennapos gyakorlattá tenni. A mediáció, a közvetítői eljárás 2002 óta jogszabályba foglalt lehetőség, amelynek a munkajog, fogyasztóvédelem, betegjogok területén a mainál jóval szélesebb körben kellett volna elterjednie. Ismertsége még mindig nagyon korlátozott, aminek elsődleges oka az, hogy nem került sor olyan ismertető kampányok, képzések továbbképzések szervezésére, ismertető anyagok, kiadványok megjelentetésére, amelyek ezt megalapozhatták volna. A polgári jogi, elsősorban családi ügyekben is a lehetségesnél sokkal szűkebb körben terjedt el, noha a gyermekkláthatás, válás utáni krízisek feloldása céljából az elmúlt évtizedben elterjedtek az ún. Kapcsolat ügyeletek¹³ a gyermekvédelmi alapellátásban. Ezek sajnos csak részben segítették a klasszikus mediáció sikerességét, mert szűk értelmezésük, nem sztetenderdizált képzésük és az eredményesség, értékelés, elemzés

elmaradása miatt kevés a visszajelzés, ahogyan hiányzik a rendszeres továbbképzés, szupervízió is. A többi területen még ennyire sem vált ismertté, noha a bíróságon végződő polgári jogi viták száma és a bíróságok túlterheltsége jelentős, és főképpen a legtöbbször aligha elégedettek a döntésekkel, különösen, ha azok nehezen, vagy egyáltalában nem végrehajthatók. Az Igazságügyi Minisztérium nyilvántartása szerint 2007 végéig közel 5000 mediáció történt a bejelentett, akkreditált mediátorok beszámolója alapján. E szám valóságtartalmáról és arról, hogy kik, milyen típusú és eredményességű közvetítést folytattak, nincs adat. A megadott 70% körüli eredményesség is bemondáson alapul. Ezt összevetve a közel 200 ezres évi polgári peres eljárással látható, hogy milyen kevéssé elterjedt formáról van szó. A bírók – családi és egyéb ügyekben – meglehetősen tanácstalanok, még ha ismerik és elfogadják is a mediációt mint vitarendezési formát, mert mindeközben nem kaptak semmiféle tájékoztatást, eligazítást arra vonatkozóan, hogy milyen formában ajánlhatják, vagy kérhetik a felek mediációban való részvételét. Nincs finanszírozási normatíva és iránymutatás sem, így nincsenek kialakult árak sem. A polgári törvénykönyv tervezett átfogó reformja, és ezen belül a sokszor módosított 1952. évi Családjogi törvény megújítása a hírek szerint tartalmazni fogja a mediáció széleskörű alkalmazásának feltételrendszerét.

A demokratizálódás, a reményeink szerint egyre inkább transzparens működés, a legalitás elvének érvényesülésére irányuló törekvések, az emberi és gyermeki jogok figyelembe vételének igénye és ezek garanciái jelentős lehetőséget teremtenek. Ezek a korábbinál nagyobb állampolgári tudatosságot, ismereteket és részvételt is eredményezhetnek. Ugyanakkor nem könnyű a kialakult szokásrenden és beidegződéseken változtatni.

Biztosan nem megy egyik napról a másikra, és a felnőtt generáció számára hosszabb tanulást igényel. A participációra, öntevékenységre, és döntési felelősségre alapozó reformtörekvéseknek egyrésztől szembesülnie kell a meglévő *civil társadalom gyengeségével*, azaz a közösségek és az együvé tartozás érzésének hiányával, a társadalmi kötelek szétzúródottságával, valamint a közösségi érdekek felismerése és képviselése terén való „járatlansággal”. Másrésztől meg kell küzdeni az államigazgatási szervek *civil szektor iránti bizalmatlanságával*, amely megnehezíti az alulról és helyi szinten kialakuló, informális eljárások beépülését a formális jogi- és intézményrendszerbe csak úgy, mint az állampolgárok „felnőttnek tekintését”.

Számtalan olyan elem található, amelyek segíthetik a helyreállító szemlélet meghonosodását, elfogadását, de alapvető és gyors változást azok a racionális tények és érvek sem hoznak, amelyek elvileg meggyőzhetnék az embereket. Nyilvánvalóan erőteljesen érzelmvezéreltek a vélemények, az attitűdváltást csak hosszú távú munka és hiteles működés alapozhatja meg. Amíg a tehetetlenség, kiszolgáltatottság, igazságtalanság, bizalmatlanság, hiteltelenség az alapvető érzés a mindenkori hatalommal és annak képviselőivel szemben, illetve egyfajta csodavárás, megmentő, mindent megoldó ember, politikai erő eljöv-

¹² Herczog Mária-Gyurkó Szilvia: Ártatlanságra ítélve – gyermekkorú elkövetők az igazságszolgáltatás és a gyermekvédelem határán In: Virág György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, 44. köt. OKRI, Budapest, 2007., 134-153. old.

¹³ www.kapcsolatalapitvany.hu

tele, amely nem igényel személyes erőfeszítést, felelősségvállalást, döntést, addig nyilvánvalóan nem jók a kilátások.

A jelenlegi helyzetről több kutatás is készült, és ezek nagyon érdekes módon mutatják meg a közhangulatot, laikusok és szakemberek, jövőbeni szakemberek álláspontját.

Kerezi Klára vizsgálatában¹⁴ az emberek közötti bizalom érvényesülését, a jogkövetéshez, illetve a jogsértéshez való viszonyt mutatták meg. Elemezték a büntető igazságszolgáltatásról alkotott véleményeket, illetve a magyar lakosság általános ismereteit a bűnözéssel és büntetés kiszabással kapcsolatosan, 38+24 kérdést tartalmazó kérdőív lekérdezésével 1200 fős reprezentatív lakossági mintán. Emellett felmérték az ügyészségi szakemberek attitűdjeit is, itt 512 fő válaszolt név nélkül. Az eredmények azt tükrözik, hogy az emberek jóval magasabbra teszik a bűncselekmények számát, és ezen belül az erőszakos cselekményeit, mint a valóságos adatok, és enyhébbnek gondolják a büntetékiszabást a valóságosnál, szigorúbbat akarnának a vélelmezettnél. Azt hiszik, hogy a börtönbüntetés és a szigorú ítélet visszatartó erejű, de ambivalencia is érzékelhető. Alapvetően nem reálisak az ismeretek a bűnözésről és büntetésről és annak eredményességéről. A halálbüntetést a lakossági mintából 63,1%, míg az ügyészek közül 42,8% tartaná elfogadhatónak, ami ijesztően magas arány. A helyreállító igazságszolgáltatásra vonatkozó kérdés: „Az igazságszolgáltatásban meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy az elkövető és sértett közvetlenül is megegyezhessenek a bűncselekménnyel okozott kár helyreállításáról” életkori csoportok szerinti bontásban a következő válaszok születtek, az összesen 1155 közül. Érdekes módon a városokban élők sokkal kevésbé tartják azt a lehetőséget elfogadhatónak, mint a falun élők, hogy „a helyi közösségnek is szerepet kell adni a bűnelkövető felelősségre vonásában”, és a férfiak elutasítóbbak voltak, mint a nők. Utóbbiak nagy arányban értettek egyet. Ugyanakkor éppen a falun élők kérdőjelezik meg annak igazságtartalmát, hogy: „Az elkövető együttműködésének megnyerése nagyobb valószínűséggel eredményezi az okozott kár helyreállítását, mint a kényszer alkalmazása”, és ez némileg ellentmond a korábbi kérdésre adott válasznak. Arra kérdésre, hogy az igazságszolgáltatásnak nem az elkövető megbüntetésére, hanem a kár helyreállítására kellene figyelnie, minden településtípuson inkább elutasító válaszok születtek, de a városlakóknál erőteljesebben, bár a budapestiek inkább elfogadók voltak, csak úgy, mint a szellemi foglalkozásúak a fizikaiakkal összevetve. A férfiak inkább elutasítóak, és életkor szerint is a legfiatalabbak, akiknek 1/3-a nem is válaszolt, kevésbé elfogadó, és meglepő módon a 60 év felettek voltak támogatók. Korcsoportok szerint a fiatalok negyede, míg a legidősebbek harmada ért egyet. A sértett szempontjainak azonos súlyú figyelembevételét az előzőhöz hasonlóan ítélték meg a kérdezettek, de a legmagasabb iskolai végzettségűek vagy teljesen elfogadják, vagy abszolút elutasítóak. A fizikai foglalkozásúak közül sokan elutasítóak, és sokan nem tudom-mal válaszoltak, a leginkább

elfogadó a 30-39 éves korosztály. Arra a lehetséges megoldásra, hogy az igazságszolgáltatás feladata legyen a sértettnek okozott kár megtérítése, nagyon erős az elutasítás a városokban és falvakban, de Budapest ismét kivétel, a férfiak között nagyobb arányban van a merev elutasítás mindenhol. A büntetést tekintve célnak és feladatnak 34-42% korban előre haladva, és a falusiak határozottan képviselik azt, amit a budapestiek nem tartanak olyan fontosnak. Az elkövető felelősségérzetének felkeltése mint az igazságszolgáltatás feladata, erőteljes egyetértéssel találkozik, 66,7-63,1% ismét korcsoportos szórásban, és itt nincs különbség településtípusonként. A közvetlen megegyezés – mediáció – határozatlan és nem mindig koherens válaszokat eredményezett, mindig a nők megengedőbbek, elfogadóbbak, de meglepő módon a legfiatalabbak értenek vele a legkevésbé egyet, és a városlakók is inkább elutasítóak.

Ugyanakkor az emberek alapattitűdje az, hogy: „A jogszabályok adta kiskapuk mindaddig kihasználhatók, amíg ténylegesen meg nem sértjük a jogi előírásokat.” Ez a kutató szerint azt is jelzi, hogy a szakemberek számára sem válnak el a jogi és erkölcsi szabályok. Mivel laikusok többsége sokkal jobban bízik a jogban, mint a vallás, az erkölcs szabályaiban, ezzel is összefügghet ez, ami a helyreállító igazságszolgáltatás elterjedése és elfogadása szempontjából nem jó hír, hiszen az alapvetően belső meggyőződésre, morális irányítottságra épít.

Meggyőződésem, hogy ennek az eredménynek a háttérben a tanulmányban leírt társadalmi helyzet, a történeti előzmények és az információ, társadalmi vita, eszmecsere hiánya áll.

A jelen AGIS programunk keretében végzett kutatás is megvizsgálta a helyreállítással kapcsolatos véleményeket, tapasztalatokat. Az empirikus kutatással jogalkalmazók és laikusok körében feltártuk a helyreállító igazságszolgáltatás filozófiájának ismeretét, a szemléletével kapcsolatos attitűdöket, különös tekintettel a családon belüli és az iskolai erőszakra, illetve a gyermekkorú, fiatalok elkövetőkre. A kérdőívvel megkeresettek többsége bíró, ügyész (114 fő 30,9%), joghallgató és rendőrtiszt tanulmányokat folytató főiskolás (97 fő 26,3%), a megyei és fővárosi rendőrkapitányságok gyermek- és ifjúságvédelmi referensei (51 fő 13,8%), középiskolai tanárok (33 fő 8,9%), pártfogók (28 fő 7,6%) és egyéb foglalkozásúak (46 fő 12,5%) voltak.

Az önkéntes kérdőívet kitöltőket megkérdeztük saját gyermek-, illetve iskoláskori magatartásukról, szüleikhez, tanáraikhoz, kortársaikhoz fűződő viszonyukról, konfliktusaiukról, környezetük reakcióiról, a problémák jóvátételével kapcsolatos tapasztalataikról. A jóvátétel leghatékonyabb módszerének 145 fő (39,3%) a bocsánatkérés tartotta. A bocsánatkérésnek és a jó viselkedésnek együtt kellett járniuk 67 fő (18,2%) tapasztalatai szerint, s közel hasonló azoknak az aránya (63 fő, 17,1%), akik csak jó magaviselettel tudták kiengesztelni a megbántott vagy mérges felnőttet. A klasszikus, ám gyakran formális megbánás, amit a bocsánatkérés és a jó magaviselet jelent, csupán 70 fő (19%) esetében nem volt elegendő, tőlük azt is elvárták, hogy a kárt hozzák helyre. A károkozás elismerése, helyrehozatala saját élményként tehát a válaszolók közül alig minden ötödiknek adatott meg.

Választ vártunk arra is, hogy ma, felnőttként hogyan gondolkodnak a fiatalok megélt konfliktusokról és az ezeket kísérő jelenségekről. Példaként említjük, hogy annak ellenére, hogy

¹⁴ Kerezi Klára: *A közvélemény és a szakemberek a helyreállító igazságszolgáltatásról*, in: Tamási Erzsébet (szerk.): *A helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségei a bűnözés kezelésében*, Budapesti Szociális Forrásközpont, Budapest, 2006., 33-89. old.

hét éve törvény is tiltja a gyerekek fizikai bántalmazását, a válaszolók több mint fele (60,4%) nem utasítja el egyértelműen, hogy a szülők bizonyos esetekben pofon vágják gyermeküket, csaknem minden harmadik válaszoló gondolja azt, hogy elfogadható konfliktus esetén, az egyik fél alárendelődése a másiknak. Az erőszak elméleti szinten általános elutasítása és a konkrét konfliktushelyzetben követett magatartás megítélése között jelentős különbséget tapasztaltunk, amely nehezen értelmezhető ellentmondás. Azt gondoljuk, válaszolóink ambivalenciája arra vezethető vissza, hogy a konfliktusok megbeszélésén, tárgyaláson, a helyzet tisztázásán alapuló megoldása nem készség szintű még a felnőtt társadalomban sem.

A gyerekek, fiatalok által elkövetett szabálysértések, bűncselekmények esetén a válaszolók egyharmada legfeljebb részben ért egyet a bűnösök elítélése mellett az áldozatok kártalanításának igényével, ugyanakkor egy jogszabályba ütköző cselekmény részben megfelelő lezárásának tartja 51,9%, ha a kárt okozó belátja, hogy hibázott, és jóváteszi, amit tett. A statisztikai adatokkal ellentétben válaszolóink négyötödének ismeretei szerint az elmúlt 5 évben az 1000 gyermek- és fiatalkorúra jutó szabálysértések és bűncselekmények száma emelkedett, s ez rész-

ben magyarázza, hogy a kérdőívet kitöltők fele (187 fő, 50,7%) nem értene csak egyet a büntethetőség korhatárának 14 éves korról történő leszállításával

Megkérdeztük, hogy válaszolóink ismerik-e azokat a konfliktuskezelési technikákat, amelyek komplexen és hatékonyan reagálnak a szélesen értelmezett károkozásra, és fontos szerepet tulajdonítanak a kár helyreállításának. A felek személyes részvételével megvalósuló mediációt válaszolóink négyötöde (300 fő 81,3%), a Családi Csoport Konferenciát 151 fő (40,9%), a jóvátételi konferenciát 128 fő (34,7%) ismeri. A helyreállító technikák alkalmazásának készségét három eset megoldására tett javaslat értékelésével mértük. A történetek megoldási módjai alapján azt gondoljuk, hogy a resztoratív technikák ismerete felcsinált tájékozottságot takar csupán, s ez a minimális tudás problémát jelent az alternatív konfliktuskezelés szerepének, alkalmazása jelentőségének megítélésében, s ezen keresztül a helyreállító igazságszolgáltatás szemléletének elterjedése, elfogadása szempontjából is.

Herczog Mária

AGIS 2006

Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja¹

A kiadvány egy több mint két évtizede tartó, nemzetközi együttműködésben folyó kutatás hatodik, országos reprezentatív adatfelvételének eredményeiről számol be. A négyévenkénti keresztmetszeti vizsgálat iskolákra alapozott, az adatfelvétel az osztályokban történik önkéntes kérdőívek segítségével anonim módon, az iskolák és a szülők beleegyezését követően. A nemzetközi vizsgálatban a 11, 13, és 15 éveseket (5, 7, 9, 11. osztályosokat) kérdezték, és a 2006. évi hazai felvételt követően 5450 értékelhető kérdőív adatait dolgozták fel.

A HBSC kutatás a serdülőkorú gyerekek egészségét és egészségmagatartását vizsgálja. A kutatás egyik célkitűzése az egészséget és életmódot befolyásoló tényezők mind szélesebb körű feltárása, a fiatalok szocializációjában kulcsszerepet játszó színterek, a család, az iskola és a kortárs kapcsolatok szerepének megfogalmazása.

A kötet elméleti bevezetője a fejlődési kontextust, a kutatás fő kérdéseire tartozó elméleteket és kutatási eredményeket ismerteti. Ezt követi a mintavételi eljárás és a feldolgozás módszereinek bemutatása, a szerzők által relevánsnak ítélt leíró eredmények, majd a reziliencia problémakörén belül végzett összefüggés-elemzés. A kutatás minden publikált eredménye figyelemre méltó, ismertetésünkben azonban valamennyi részletre nem térhetünk ki, ezért néhány önkényesen kiemelt megállapítás közlésével igyekszünk kedvet csinálni a teljes kutatási beszámoló elolvasásához.

■ A TANULÓK CSALÁDTAGJAINAK TÁRSADALMI-GAZDASÁGI HELYZETE

A kutatásban a családok társadalmi-gazdasági helyzetét objektív jellemzőkkel (szülők munkaköre, foglalkoztatottsága, iskolai végzettsége, a család autóinak, számítógépeinek száma, a gyerek saját szobájának megléte, nyaralás/üdülés az előző évben), valamint a gyerekek szubjektív értékelése segítségével minősítették. A gyerekek válaszai csak korlátozottan támogatták a

munkát, mert kb. 20 százalékuk nem tudott pontos választ adni szülei foglalkozásáról vagy iskolai végzettségéről. Az értékelhető válaszok alapján megállapítható, hogy az apák között 15%-kal több az aktív aránya, mint az anyák körében, és eltérés mutatkozik az inaktivitás háttérben álló okok között is.

A családok szocio-ökonómiai státuszát a szülők iskolai végzettsége, foglalkozása és foglalkoztatottsága alapján képzett 5 fokú skála szerint leghátrányosabb helyzetűnek tekinthető (ahol mindkét szülő inaktív) a családok 6%-a, a legjobb helyzetűek körébe a családok 10%-a tartozik. A négy évvel ezelőtti adatokkal összehasonlítva mintegy 2%-kal több család került a legelső kategóriába, és 3,5%-kal kevesebb a legfelsőbe.

A különböző anyagi javak birtoklása alapján képzett 4 foko-

¹ Készült az iskoláskorú gyerekek egészségmagatartása (Health Behaviour in School-aged Study; HBSC) című és az Egészségügyi Világszervezettel együttműködésben zajló nemzetközi kutatás 2006. évi felmérésének Nemzeti jelentése (Országos Gyermek-egészségügyi Intézet, 2007.) alapján. Az összeállítást Kőműves Ágnes készítette.

zatú skála legalacsonyabb kategóriájába a családok 6,4%-a tartozik – a korábbi vizsgálatban kétszer ennyien voltak ebben a kategóriában –, a legfelsőben a mostani 7,3%-kal szemben mindössze 2,3% volt korábban ez az arány.

A mélyszegénységet az éhezés családon belüli jelenlétével definiálták. A gyerekek több mint 90%-ával soha nem fordul elő, hogy azért mennek éhesen iskolába vagy fekszenek le éhesen, mert otthon nincs mit enniük, de 1%-ukkal ez gyakran, 0,5%-ukkal pedig mindig előfordul.

A családok társadalmi-gazdasági helyzetét meghatározó változók mind az egyes földrajzi régiók, mind a településtípusok tekintetében jelentős különbségeket mutattak.

■ CSALÁDSZERKEZET, CSALÁDI KAPCSOLATOK

A tanulók 2,3%-a egyik vér szerinti szülőjével sem él együtt. A gyerekek közel háromnegyede teljes családban, 18,3%-a egyszülős családban él (csak az édesanyjával 15,5%, csak az édesapával 2,8%), 8,4%-a valamelyik szülőjével és annak új partnerével él, 0,8%-át csak a nagyszülők nevelik. A kétszülős családok 13,9%-a, az egyszülős családok 18,8%-a többgenerációs.

A fiatalok 14%-ának nincs testvére, közel felüknek (48,9%) egy, 23,8%-nak két testvére van, 13,3% három vagy több testvérrel él együtt.

Az anya és az apa nevelési stílusát a gyermekek helytelen magatartására adott szülői reakciók – elnéző; kölcsönös, irányító; elhanyagoló; tekintélyelvű – módjával írták le. A tanulók több mint fele gyakran vagy nagyon gyakran a kölcsönös, illetve az elnéző stílust tapasztalja szülei részéről.

Minden ötödik gyerek arról számolt be, hogy szülei nem igazán törődnek azzal, ha rosszul viselkedik (elhanyagoló stílus), s csupán a tanulók kis hányadát érinti a tekintélyelvű szülői magatartás.

■ TÁPLÁLKOZÁSI SZOKÁSOK ÉS FOGÁPOLÁS

A táplálkozással kapcsolatos kérdések a reggelizés rendszerességére és az ételek fajtáira, minőségére vonatkoztak, a szájhygiénére vonatkozó kérdés pedig a napi fogmosás gyakoriságát tudakolta.

A reggeli főétkezés kihagyása a lányokra és az idősebbekre jellemzőbb, és jóval gyakrabban fordul elő hétköznapokon, mint hétvégeken.

A 4 évvel korábbi felmérés adataihoz képest a középiskolás fiúknál figyelhető meg a soha nem reggelizők arányának növekedése, ami a hétvégék esetében felülmúlja a lányok előfordulási gyakoriságát.

A 2002. évi adatokhoz képest jelentősen javult a magas rost- és vitamintartalmú ételek fogyasztási gyakorisága, de a fiataloknak még ma is jóval nagyobb hányada nem fogyaszt gyümölcsöt és/vagy zöldséget naponta, mint amekkora hányadukra ezek fogyasztása jellemző.

A szájhygiénét tekintve a lányok mutatója kedvezőbb, mint a fiúké, s az eredmények állandóak a korábbi vizsgálatokhoz képest és nemzetközi összehasonlításban is.

■ DOHÁNYZÁS, ALKOHOLFOGYASZTÁS

A dohányzás kipróbálásának gyakorisága az életkor előrehaladtával szignifikánsan növekszik, és nemek szerint jelentős különbségeket mutat. A fiúk között a cigarettát kipróbálók aránya 11 éves korban 16,8%, a lányok között 7%, a 14 éves fiúk körében 22,7%, a lányok körében 29,7%. A napi dohányzás előfordulása (30%) a legidősebb korosztály fiú tagjai között a legnagyobb arányú; a lányok ebben a korcsoportban többet dohányoznak alkalmi jelleggel, mint fiú társaik.

Alkohollal legtöbbször 14 éves koruk körül kísérleteznek először. A heti vagy napi rendszerességgel alkoholt fogyasztó lányok aránya minden korosztályban jóval alacsonyabb, mint a fiúké, s a fogyasztás gyakorisága mindkét nem esetében az életkorral meredeken emelkedik.

A részegség előfordulása ugyancsak nő az életkor előrehaladtával: a 11. osztályosok körében a fiúk 71%-a, a lányok kb. fele túl van már a kétszeri vagy többszöri részegségen. A 4 évvel korábbi adatokhoz képest a legidősebb korcsoportban a lányok 10,5%-kal, a fiúk 7,3%-kal nagyobb arányban számoltak be két vagy több lerészegedésről.

■ ILLEGÁLIS SZEREK FOGYASZTÁSA

A drogfogyasztással kapcsolatosan a 9. és 11. osztályos diákokat kérdezték, s az adatok szerint a tanulók 20,3%-a fogyasztott már életében valamilyen illegális szert, illetve visszaélészerűen gyógyszert vagy inhalánsokat. Az összes illegális szer közül a kannabiszt fogyasztók aránya a legnagyobb (17,3%), második leggyakrabban alkalmazott szer a gyógyszer és az alkohol gyógyszerrel történő együttes alkalmazása (14,7%), míg az egyéb (ecstasy, speed, kokain, stb.) említett illegális drogot kipróbálók aránya 12,4%.

A szerfogyasztás gyakoriságára a kipróbálás jellemző inkább, nem és életkor szerint megállapítható, hogy a legmagasabb fogyasztási arány a 11. évfolyamos fiúknál található.

■ FIZIKAI AKTIVITÁS ÉS FIZIKAILAG PASSZÍV SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉGEK

A fizikai aktivitás rendszerességét, mennyiségét és intenzitását mérték, és elegendőnek értékelték, ha a hét minden napján legalább mérsékelt intenzitással legalább 60 percet mozog a fiatal, mérsékelt intenzitással elegendőnek, ha hetente legalább 5 napon jellemző ez, kevésnek, ha hetente 3-4 napon, nagyon kevésnek, ha 2 napon fordul elő.

A testmozgás rendszerességét és a ráfordított idő hosszát jelentősen befolyásolja a nem és az életkor. Az 5. évfolyamos fiúk 28,3%-a, a lányok 20,3%-a mozog elegendő mértékben, a 11. évfolyamon azonban a fiúk 14,6%-áról, a lányok 5,3%-áról mondható ez el. A fiatalok fizikai aktivitásában csekély, de örövendően javulás tapasztalható a 4 évvel korábbi eredményekhez képest.

pest. Mindkét nem esetében nőtt a hetente legalább 60 percet mérsékelt vagy erőteljes mozgással töltők aránya.

A fizikailag nem aktív szabadidős tevékenységek közül a fiatalok képernyőhasználatát (tévé, videó, DVD, számítógép) vizsgálták, és kevésnek értékelték a napi legfeljebb 1 órányi tévé, számítógép, stb. használatot, soknak a napi 2-3 órányit, nagyon soknak az ennél hosszabb idejű képernyőhasználatot.

Hétköznapokon a tanulók 60,9%-a, hétvégeken 85,5%-a legalább 2 órát néz tévét naponta. Tanítási napokon a sokat tévézők aránya a 7. évfolyamtól felfelé néhány százalékponttal meghaladja a 40%-ot, a hétvégén nagyon sokat tévézők aránya ezekben a korcsoportokban 50% fölött van.

A számítógépezés a fiúk napirendjének fontos része, hiszen hétköznap a fiúk 42,1%-a játszik naponta legalább 2 órát számítógépen, addig a lányoknál ez az arány 15,7%, a hétvégén ugyanebben a sorrendben 67,1%, illetve 34,1% az arányuk. A nem játék célú számítógép-használatra fordított jelentős mennyiségű idő az életkor előrehaladtával mindkét nemre jellemző. A számítógépet egyáltalán nem használók aránya a teljes hetet figyelembe véve mindkét nemnél 30% körüli.

■ SZEXUÁLIS MAGATARTÁS

A szexuális magatartás témakörében a szexuális aktivitásról, a szexuális élet kezdetéről és a védekezési módról kérdezték a 9-11. osztályosokat. A fiatalok 39,5%-a mondta, hogy volt már szexuális kapcsolata, ezen belül a 9. osztályosok 27,9%-ának, az idősebbek 52,7%-ának. A védekezési módok közül az óvszer a legnépszerűbb, a szexuálisan aktívak 55,4%-a védekezett ilyen módon, minden ötödik válaszoló más módon, 15,1% kombinált védekezési módot alkalmazott, a nem védekezők aránya 7,3%.

A 4 évvel korábbi adatokhoz képest emelkedett a 9. osztályban szexuálisan már aktív lányok aránya, mégpedig a 2002. évi 18,5%-ról 25,8%-ra, emellett a 11. osztályosok között a szexuálisan aktívak aránya valamelyest csökkent.

■ SZUBJEKTÍV JÓLÉT

A fiúk 78,5%-a, a lányok 68,7%-a jónak vagy kitűnőnek tartja egészségi állapotát. Rendszeres orvosi ellenőrzést igénylő betegséget a tanulók 15%-a jelzett.

Az élettel való elégedettséget mérő 11 fős skálán ahol a 10. fokozata lehetőleg jobb életet, a 0. fokozata a legrosszabb életet jelenti – az élettel való elégedettség átlagértéke 6,96. Ennek szerint nincs különbség a kérdésben, de az életkor előrehaladtával általánosabban csökkenő tendenciát mutat az élettel való elégedettség.

A Gyermek Depresszió Kérdőív adatai alapján csupán a fiúk 56,1%-áról, a lányok 40,1%-áról mondható el, hogy általános közérzete jó, depresszív tüneteket nem mutatnak. A tanulók negyede (fiúk 24,5%, lányok 27,8%) esetében zavart hangulatot jelölnek az adatok, s depresszív hangulatúnak tekinthető a lányok 32,1%-a, a fiúk 19,4%-a. A lányok körében az ingerlékenység előfordulása magas, a 9. és 11. osztályos lányok negyede legalább hetente többszöri előfordulásról számol be. Ez az adat

azért figyelemre méltó, mert az ingerlékenység a gyermek- és serdülőkorú depresszió egyik tünete.

Hazai normatív adatokkal összevetve a kérdőív felvétel devianciára vonatkozó eredményeit megállapítható, hogy az 5. és 7. osztályos gyerekek 10%-a jellemezhető jelentős mértékű deviáns magatartással.

A szomatikus és pszichés tünetek előfordulása korosztálytól függetlenül a lányoknál gyakrabban fordul elő. Már az 5. és 7. osztályosok kb. harmada panaszkodik hetente többször előforduló fáradtságérzésről, ám a gyakori fáradtság a 9. osztályosok körében meghaladja a 40%-ot, a 11. osztályosok között pedig közel minden második fiatalra igaz. Kedvetlenségéről csaknem minden ötödik, idegességéről közel minden harmadik válaszoló hetente többszöri előfordulással számolt be, aminek okai kikövetkeztethetők a fentiekből.

■ ISKOLA, KORTÁRS KAPCSOLATOK, KORTÁRS Bántalmazás

A tanulók több mint felét kissé, kb. egyötödét eléggé, 6,8%-át nagyon nyomasztják az iskolai feladatok, ugyanakkor a tanulók egyötöde egyáltalán nem aggódik e miatt. Az életkor előrehaladtával a tanulók egyre kedvezőtlenebbben ítélik meg mind tanáraikat, mind osztálytársaikat.

A kortársak közti bántalmazást vizsgálva megállapítható, hogy az elkövetők aránya 15%, áldozat a tanulók 12%-a, elkövető-áldozat minden tizedik diák, míg a tanulók legnagyobb része, közel kétharmada nem érintett a bántalmazásban. A tettesek és tettes-áldozatok között jóval több a fiú, az áldozatok között pedig nagyobb arányban találtak lányokat. Az életkorral szignifikánsan nő a bántalmazásban nem érintett tanulók aránya, vagyis az általános iskolások körében gyakoribb az iskolán belüli bántalmazás, mint a középiskolás osztályokban.

A tanulók több mint fele a zuhánós 12 hónapban nem volt érintett bántalmazásban, de az öbbszöri sv erekedett. A fiúk szignifikánsan nagyobb része volt érintett bántalmazásban valamilyen gyakorisággal, de figyelemre méltó, hogy a lányok közel egyharmada volt érintett valamilyen gyakorisággal.

Az iskolai agresszió tekintetében elmondható, hogy a 2002-es adatokhoz képest nem változott jelentősen a bántalmazás vagy a verekezés gyakorisága egyik életkori csoportban sem.

A tanulók több mint 85%-nak legalább három azonos nemű barátja van, de tízből hétnek ellenkező nemű barátja is három vagy több akad, és a diákoknak kb. 1%-ról feltételezhető, hogy egyáltalán nincs barátja.

helyet kapott, ahol a végrendeletről tudhatjuk meg, mire való, de megtanulhatunk számos olyan kifejezést is, ami azt jelenti, meghalni.

LEÍRHATÓ ÉS LERAJZOLHATÓ

Felbátorodva Vekerdy Tamás fülszövegén, miszerint a Stalfelt-könyvek alapvetően arra valók, hogy szülők vagy más felnőttek a gyerekekkel együtt lapozgassák, folytattuk a sort a Szeretlek könyvvel. Ez a szó nálunk naponta is elhangzik akár – a jó helyen és helyzetben használva, gazdagon körítve gyermeknyelven leíró hasonlatokkal –, de hozzáadott értéket képviselt a könyvben a szerelem témája, ami szintén aktuális, de a kommunikáció kissé akadozik. Nagy segítség a humor, amivel ez a könyv megközelíthetővé teszi azokat a kérdéseket is, amelyeket nem feltétlenül könnyű megbeszélni, viszont érdemes. Érdemes, mert megtapasztalható („miért akar folyton L. nyálás puszikat adni?!”), mert olykor elszomorító („nem én vagyok szerelmes, hanem ő belém, és mindig üldöz a szerelmével, pedig mondtam már, hogy hagyja abba”), mert másképp olyan lenne, mintha nem vennénk komolyan egy fontos érzést.

Ami kifejezetten tetszett nekünk, hogy a szeretet lehető legtöbb féle megnyilvánulását csokorba gyűjti, leírható és rajzolható jelenségeket mutat meg a tárgyak, ételek, állatok szeretetétől kezdve a kortárs, szülő-gyerek vagy más felnőtt vonatkozásában, de vallásokat, sztárokat elérő érzések mentén is.

Aztán, a „hogyan érezzük, milyen érzés is ez” témakör után következik a „hogyan fejezzük ki a szeretetünket”, és a „mit teszünk akkor és azzal, akit szeretünk”. Talán nem is kell külön kiemelni a könyv érdekéért, hogy a párválasztás terén toleráns, és a valóságnak megfelelően rajzol le egymást szeretők: legyenek nagyon különbözőek vagy nagyon is hasonlóak. Elérkezünk a hogyan lesz a kisbaba, hogyan születik meg csodájához is; zavar nélkül, természetes magyarázattal és nagyon szemléletesen mutatja meg. Tapasztaljuk, hogy mennyire nehéz a lét alapkérdéseit feszegető gyerekkérdésekre, felvetésekre választ találni. Próbálkozunk különféle nézőpontokból és megfogalmazásban, az „életkornak megfelelően” elmagyarázni a dolgokat, pl. a Sehányéves kislányon felnőtt szülők talán finomabban, a szemérmesebbek kis mesével elkápráztatva a gyereket, a Bogyó és Babócás nemzedék Bartos Erikával ugorja át az akadályt, és nyilván sokan sokféle módon. Gólyával talán egyre kevesebben próbálkoznak.

Kiemelendő az a rész is, amikor a szeretet-szerelem okozta problémahelyzeteket veszi szemügyre a könyv: amikor megbolondulunk, elveszítjük önmagunkat, repdesünk, szorongunk, zavarba jövünk, féltékenyek leszünk, amikor a szeretet igazságtalan. Ami nálunk kiverte a biztosítékot és kisebb zavart okozott, az egyedül Ámor nyila volt: megdőlt az a legenda, hogy nyilazni csak vadászásból vagy indiánosból lehet, és kész volt egy újabb alibi.

GYEREKJOGOK – GYEREKNYELVEN

Az ismeretterjesztő-beszélgető könyvek sorában a leginkább és legközvetlenebb módon szemléletformáló a Ne bánts! Könyv, és ez már abból is kiderül, hogy a hátsó borítóján az ENSZ Gyermekjogi Egyezményéből idéznek. Ez a könyv tehát vállaltan és tudatosan gyermekjogi irányultságú. Vállaltan és tudatosan formálja a gyerekek attitűdjét a sokféleség elfogadására, mások tiszteletben tartására. Emellett a kiközösítés és csúfolódás természetének megrajzolására, megértetésére is vállalkozik. Vagyis a kisgyerekek életét a közösségbe kerüléssel szinte egyidejűleg meghatározó, fontos dolgokra figyel. Amikre az óvónéniknek és tanítóknak, de szülőknek is oda kellene figyelnie. Ami a gyerekek nagy részét érinti és foglalkoztatja, hiszen pozíciót kell(?) kiharcolnia, sokszor kiverekednie, sokszor csúfolódást, csipkelődést és kiközösítést kell(?) elszenvednie. Mindennek a gyerek életére súlyosan kiható következményeivel számolnunk kell, sajnos ez a napi realitás, és a nyilvánosságra kerülő iskolai erőszak-ügyek ezt jól példázzák is. Bár hasznosabb lenne megelőzni, de legalábbis elvágni a negatív spirált: hiszen a korai közösségi és szerepminták bevésszük, továbbmennek a gyerekekkel. Nagyon nehéz nap, mint nap azt kompenzálni ott-hon, amit egész nap a gyerek megtapasztalt. Az „intézzék el a gyerekek egymás között” attitűd ma is bevett módszer a valódi nevelő, értéket közvetítő pedagógia helyett.

Az ártalmat okozó folyamatokról csak tudatos hozzáállással, és aktív együttműködésben szülővel, gyerekekkel lehet gondolkodni. A pozitív folyamatokat a spontaneitás mellett megerősítéssel, tudatosítással kell élménnyé és elfogadottá tenni a közösségben.

Erre is szolgál illusztrációkkal a könyv: mik a közös döntés előnyei, hol van az egyén szerepe a közösségben, hogyan kell figyelni a másokra, mi a megerősítő nevelés lényege.

Megnézhetjük, mit jelent a fizikai és lelki durvaság, mik lehetnek a következményei, mikor vagyunk bántalmazók, és miért leszünk azzá. A befejezés pedig az előzőekből logikusan adódik: nyitott a kérdés és a fórum minden érintett számára: tudunk-e megoldást és milyen a bántalmazók számára, mit kezdünk a bántalmazással? Gondoljunk el ezen közösen, gyerekek és felnőttek. Gyártsunk egyéni stratégiákat! Vonjuk be az érintetteket!

Ugye, milyen ismerősen hangzik?
Tegyünk próbát!

Gy.É.

*Pernilla Stalfelt: Kaki könyv, Vivandra, 2006
Halál könyv, Vivandra, 2006
Szeretlek könyv, Vivandra, 2007
Ne bánts! Könyv, Vivandra, 2007*